

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARİ MEKANIN TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

DOKTORA TEZİ

Derya ADIGÜZEL ÖZBEK

**Anabilim Dalı: MİMARLIK
Programı: MİMARLIK**

Ocak 2016

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARİ MEKANIN TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

DOKTORA TEZİ

Derya ADIGÜZEL ÖZBEK

**Anabilim Dalı: MİMARLIK
Programı: MİMARLIK**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 28 Aralık 2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 27 Ocak 2016**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. D. Zafer ERTÜRK (FMVIÜ)

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Belkıs ULUOĞLU (İTÜ)

Prof. Dr. Gülay USTA (İKÜ)

Doç. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU (YTÜ)

Doç. Dr. Emel BİRER (İKÜ)

Ocak 2016

Annem'e

ÖNSÖZ

Doktora sürecimin ve bugünümün yansıması olan bu çalışma; geçmiş birikimlerim üzerine kurduğum ve sonraki yıllarda üstüne gelecek bilgilerle anlamı genişleyecek hem bitiş hem de başlangıç noktasıdır. Sadece şimdiye ve mekanın hissettirdiklerine aittir. Bu uzun süreçte;

farklı açılardan yolumu aydınlatan değerli hocalarıma

çalışmalarından yararlandığım araştırmacı ve düşünörlere

hayatıma anlam katan aileme

desteklerini esirgemeyen sevgili dostlarıma

hayat arkadaşım masallarımın prensine

sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ocak, 2016

Derya ADIGÜZEL ÖZBEK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÇİZELGE LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Terminolojisi Üzerine	5
1.2. Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı	8
2. MİMARİ MEKANIN ANLAMLANDIRILMASI	13
2.1. Mekanı Anlamlandıran Görüşler	13
2.1.1. Mekandan Yere//Yerden Mekana.....	13
2.1.2. Mekanın Kökleri.....	17
2.2. Mekanı Anlamlandıran İlintiler	20
2.2.1. Bedenin Köprüsü Olarak Mekan	21
2.2.1.1. Mekanın Kaynağı Olarak Beden Algısı	21
2.2.1.2. Mekanı Tamamlayan Olarak Beden Hareketi	24
2.2.2. Şiirsel Düşünme Olarak Mekan.....	27
2.2.2.1. Mekanı Şiirsel Olarak Ölçme	28
2.2.2.2. Şiirsel İmgelem Olarak Mekan	31
2.2.3. Şeylerin Yeri Olarak Mekan.....	34
2.2.3.1. Şeylerin Mekansallaşması	34
2.2.3.2. Şeylerin Mekanı//Mekanın Şeyleri.....	37
2.2.4. Toplumsal Yapı Olarak Mekan	39
2.3. Mekanı Anlamlandıran Bağlamlar	42
3. MİMARİ MEKANIN OKUNMASI	48
3.1. Araştırma Tasarımı Olarak Mimari Mekan Okuması	48
3.1.1. Araştırma Mekanı	49
3.1.1.1. Evde Olmanın Hissettirdikleri.....	49
3.1.1.2. Geleneksel Yerleşimin Düşündürdükleri	51

3.1.1.3. Araştırma Mekanı Olarak Cumalıkızık	53
3.1.2. Araştırma Yaklaşımı.....	56
3.1.3. Araştırma Yöntem ve Süreci	61
3.2. Mekan-Yaşam Biçimlenişinde Mimari Mekan Okuması.....	71
3.2.1. Mekanda Beden-Şiir Kesişimi.....	72
3.2.2. Mekanda Beden-Şey Kesişimi	76
3.2.3. Mekanda Beden-Toplum Kesişimi.....	80
3.2.4. Mekanda Şiir-Şey Kesişimi.....	85
3.2.5. Mekanda Şiir-Toplum Kesişimi	88
3.2.6. Mekanda Şey-Toplum Kesişimi	91
3.3. Anlamadan Okuma[ya//dan] Çözümlemeye Mimari Mekan	95
4. MİMARİ MEKANIN ÇÖZÜMLENMESİ	97
5. SONUÇ VE YENİ BAŞLANGIÇLAR.....	103
KAYNAKÇA	109
EKLER.....	116

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Mimari Mekanın Yaşamla Biçimlenişi.....	7
Şekil 1.2: Tezin Omurgası ve Yol Haritası	12
Şekil 2.1: Soja'nın Triyalektik Mekan Yaklaşımı	17
Şekil 2.2: Mekanın Beden Hareketi ile Tanımlanması	26
Şekil 2.3: Mekanda Bedeni Anlatan Kavramlar	43
Şekil 2.4: Mekanda Şiiri Anlatan Kavramlar	44
Şekil 2.5: Mekanda Şeyi Anlatan Kavramlar.....	45
Şekil 2.6: Mekanda Toplumunu Anlatan Kavramlar	46
Şekil 2.7: Mekanı Anlamlandıran Bağlamlar.....	47
Şekil 3.1: Cumalıkızık'ın Konumu	54
Şekil 3.2: Cumalıkızık'ın Mimari Dokusu	54
Şekil 3.3: Cumalıkızık Yerleşimi	55
Şekil 3.4: Cumalıkızık'da Kırılma ve Okunabilirlik	56
Şekil 3.5: Araştırma Yaklaşımı	57
Şekil 3.6: Araştırmada Karşılaşma.....	58
Şekil 3.7: Araştırmada Etkileşim	59
Şekil 3.8: Araştırmada İletişim	60
Şekil 3.9: Araştırma Yönteminin İç İç Geçen Kurgusu	62
Şekil 3.10: Araştırma Yöntem ve Süreci.....	65
Şekil 3.11: Avluda Dam Biçimlenişi	73
Şekil 3.12: Avluda Anılara Tanıklık Eden Aşhane.....	74
Şekil 3.13: Avluda Anılara Tanıklık Eden Fırın	74
Şekil 3.14: Eğrekte Mekan-Yaşam Biçimlenişi	76
Şekil 3.15: Sedirden Köşe Koltuğa Mekan-Yaşam Biçimlenişi	78
Şekil 3.16: Yüklükten Aynalı Dolaba Mekan-Yaşam Biçimlenişi	79
Şekil 3.17: Kapatılan Çardakta Açılan Pencereleler	82
Şekil 3.18: Hayatta, Hayattan Köşeler	83

Şekil 3.19: Kapı Önünde Mekan-Yaşam Biçimlenişi	85
Şekil 3.20: Hayattan Kapı Önüne Mekan-Yaşam Biçimlenişi.....	85
Şekil 3.21: Yaşam İçinde Gazel	86
Şekil 3.22: Mekanda Gazelin Şeyleri.....	87
Şekil 3.23: Mekan-Yaşam Biçimlenişi ile Değişen Dam.....	91
Şekil 3.24: Mekan-Yaşam Biçimlenişinin Değişen//Değişmeyen Şeyleri.....	93
Şekil 3.25: Sokakta Mekan-Yaşam Biçimlenişleri	95
Şekil 4.1: Mekanda Bağlamların Çözümlemesi.....	102

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1: Karşılaşmada Araştırma Yöntem ve Süreci.....	65
Çizelge 3.2: Etkileşimde Araştırma Yöntem ve Süreci	67
Çizelge 3.3: İletişimde Araştırma Yöntem ve Süreci.....	69

Enstitüsü : Fen Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı : Mimarlık
Programı : Mimarlık
Tez Danışmanı : Prof. Dr. D. Zafer Ertürk
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – 27 Ocak 2016

ÖZET

MİMARİ MEKANIN TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

İnsanların yaşamları çok katmanlılığıyla mekan(da/la) belirlemek ve şekillenmektedir. Aynı zamanda, mekan da bu katmanlı süreçlerle var olmakta ve devinimini sürdürmektedir. Mekan ile insan arasında birbirine sarmalanan ve birbirini bütünleyerek var eden ilişkiler ve ilintiler ağı bulunmaktadır. Bu biçimlenişi ile mimari mekan; insan yaşamı kadar yaşanmışlığını da barındırarak saklamaktadır. Ancak mimari mekanla ilgili çalışmalar, yalnızca mekanın tasarım, uygulama ve kullanıma yönelik sorgulamaları içermektedir. Mekanın fiziksel, toplumsal, biçimsel, psikolojik, ekonomik ve ideolojik yapısı ve özelliklerini farklı açılardan konu edinmektedir. Sorgulama ve incelemelerde mimari mekanın hissedilen özellikleri geri plan kalmaktadır. Çalışma da bu eksiklikten yola çıkarak, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin ne olduğu ve nasıl çözümlenebileceği sorularına odaklanmaktadır. Mekan-yaşam biçimlenişini bütünsel şekilde kavrayarak, mimari mekanın hissedilen özelliklerini keşfe çıkan bir yolculuk önermektedir. Mekanın hissedilen yanının nasıl bir düşünce ile ele alınacağı, tezin

omurgasını oluşturmaktadır. Tezin omurgası, mimari mekanın hissedilen özelliklerini konu edinerek üç adımda hacim kazanmaktadır.

Birinci adım, tezin kavramsal çerçevesini oluşturan mimari mekanın anlamlandırılmasıdır. Mimari mekanın hissedilen özelliklerinin; beden, şiir, şey ve toplum ilintileri üzerinden anlaşılacağı düşünülerek, bu ilintilerin izleri takip edilmiştir. Mekan-yaşam biçimlenişinde, bu ilintiler bütünü, mekanın hissedilen özünün bağlam zeminini ifade etmektedir. Mekanın hissedilen özellikleri; mekan-yaşam biçimlenişinde, mimari mekanı anlamlandıran, beden-şiir, beden-şey, beden-toplum, şiir-şey, şiir-toplum ve şey-toplum ikili kesişimlerinde yani bağlamlarında, olduğu ön görülmektedir. Bu oluşumun sorgulanması çalışmayı ikinci adıma yönlendirmiştir.

İkinci adım; bu bağlam zeminin mekan-yaşam biçimlenişi üzerinden okunmasıdır. Mekanın hissedilen özelliklerinin, bağlam zemini örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminin, mekan-yaşam biçimlenişinde okunmaktadır. Araştırma tasarımı olan mimari mekan okuması; örnek olay yöntemine dayanmaktadır. Bununla birlikte; çalışmanın süreciyle bütünleşen karşılaşma, etkileşim ve iletişim aşamalarını içeren araştırma yaklaşımı kurgulanmıştır. Karşılaşma aşaması; Cumalıkızık'da mekanla, yaşamla, insanla ve deneyimle karşılaşmayı sağlayacak ön araştırmayı içermektedir. Bu süreçte elde edilen bulgular genişletilerek Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişi ile etkileşime geçmenin yolları aranmıştır. İki aşamanın verdiği bulgular iletişim adımının yapısını ve başlangıç noktasını tanımlamıştır. Sonrasında iletişim adımının gelişimi, sınırı ve kapsamı kendi iç dinamikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Böylelikle mimari mekanın okunması; doğrudan ve dolaylı ilişkileri takip eden, rastlantılar ve geri dönüşlerle beslenen, kendi iç dinamiklerini kendisi oluşturan kurguda ele alınmıştır.

Mimari mekanın anlamlandırılması ve okunmasından sonra çalışmanın üçüncü adımı; mimari mekanın çözümlenmesidir. Bütün parçaların toplamından fazladır ilkesinden yola çıkarak, mekanın hissedilen özelliklerinin bağlamları bütüncül olarak tartışılmakta ve çözümlenmektedir. Mimari mekanın çözümlenmesi; bu kapsamda araştırma sonucunu konu edinirken, araştırma sonucunun nasıl ele alınabileceğini de

sorgulamaktadır. Araştırma sonucun ne söylediğiyle birlikte, araştırma bütünü içinde sonuca giden yolculuğun ne söylediği önemsenmektedir

Çalışmada; mimari mekanın hissedilen özelliklerine yaklaşmanın, ne işe yarayacağı ve uygulamaya nasıl döküleceği ile ilgili bir model ya da kılavuz sunulmamaktadır. Mimari mekanın hissedilen yanını keşfetmenin nasıl gerçekleşebileceğiyle ilgili bir yolculuk önerilmekte ve yöntemlerden birini tasarlamak hedeflenmektedir. Sonuç olarak tez çalışmasında; mekanın hissedilen özelliklerinin kavranması, tartışılması ve sorgulanması, böylelikle çözüme giden yolun keşfedilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekan, Mimari Mekan, Mekanın Hissedilen Özellikleri, Mekan-Yaşam Biçimlenişi, Cumalıkızık

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Sciences
Department : Architecture
Programme : Architecture
Supervisor : Prof. Dr. D. Zafer Ertürk
Degree Awarded and Date : PhD – 27 January 2016

ABSTRACT

A STUDY ON THE IDENTIFICATION OF ARCHITECTURAL SPACE

Multi-layer nature of human life appears and is shaped (in/with) space. Space also coexist with these layered processes and continues its motion. There is a network of relations and connections that wrap up and complement each other between space and human. Though this configuration, architectural space harbors not only the human life but also the experiences. On the other hand, studies on architectural space have focused merely on investigations of space's design, application and usage. Physical, social, formal, psychological, economic and ideological structure and characteristics have been addressed from different aspects. In investigations and examinations, the felt characteristics of architectural space have been kept in the background. Based on this shortcoming, the study concentrates on what are the felt characteristics of architectural space and how they can be analyzed. It apprehends the space-life configuration in a holistic way to suggest a journey that sets off to explore the felt characteristics of architectural space. Beside the felt aspect of space, by

which ideas it will be handled underlies the thesis. The backbone of the thesis gains volume in three steps by addressing the felt characteristics of architectural space.

The first step is making sense of architectural space which forms the conceptual framework of the thesis. The felt characteristics of architectural space are discussed via body, poetry, being and social structure. The intersection of those connections in the space-life configuration presents the contextual ground of space's felt essence.

The second step is reading this contextual ground via the space-life configuration. The contextual ground of space's felt characteristics is read within the space-life configuration of the Cumalıkızık settlement. The architectural space reading as the research design is based on the case method. Furthermore, a research approach was constructed to include the stages of encounter, interaction and communication which are integrated with the study of process. The encounter stage includes the preliminary investigation to provide the encounter with space, life, human and experience in Cumalıkızık. The findings obtained in the process were expanded to seek the ways of interacting with the space-life configuration of Cumalıkızık. According to the findings of the two stages, the structure and starting point of the communication stage were defined. Afterwards, the development, boundaries and scope of the communication stage were shaped in accordance with its own dynamics. Hence, the reading of architectural space was addressed in a construct which follows direct and indirect relations, is fed on coincidences and feedbacks and creates its own limitations.

The third stage of the study following the stages of making sense of and reading the architectural space is the analysis of architectural space. Based on the principle “the whole is more than sum of its parts”, the contexts of space's felt characteristics are discussed and analyzed in a holistic way. The analysis of architectural space investigates not only the research result but also how it can be handled in this context. Along with what is told by the research result, what is told by the journey working up to the conclusion from the whole research is taken into consideration.

In the study, a model or guide is not presented concerning how approaching the felt characteristics of architectural space will work and be applied. A journey about how

the exploration of architectural space's felt characteristics can be realized is suggested and it is aimed to design one of the methods. In the thesis study, it is aimed at apprehending, discussing and investigating space's felt characteristics and therefore exploring the way to the solution.

Key Words: Space, Architectural Space, Felt Characteristics of Space, Space-Life Configuration, Cumalıkızık

1. GİRİŞ

*“Humty, alaycı ses tonuyla
'kullandığım kelime, ne anlama
gelmesini istiyorsam o anlama gelir;
daha fazlası veya eksisi değil', der.
'Ancak sorun' der, Alice 'kelimelerin
birçok farklı anlama gelecek şekilde
kullanılabilmesindedir'.”
(Lewis Carroll; Alice Harikalar
Diyarında Bölüm VI)*

İnsanlar bir mekanda doğmakta, büyümekte, sevmekte, aşık olmakta, üzülmekte, sevinmekte, kızmakta, hayal kurmakta, düşünmekte, mutlu olmakta, huzur bulmakta, büyümekte ve ölmektedir. İnsanların yaşamları çok katmanlılığıyla mekan(da/la) belirlemekte ve şekillenmektedir. Aynı zamanda mekan da bu katmanlı süreçler ile var olmakta ve devinimini sürdürmektedir. Mekan ile insan arasında birbirine sarmalanan ve birbirini bütünleyerek var eden ilişkiler ve ilintiler ağı bulunmaktadır.

İnsan ile mekanın birbirine geçen ilişkisini anlamak ve tanımlamak; insanı konu alan disiplinlerin temel uğraşı olmaktadır. Her disiplin kendi çerçevesinden konuya yaklaşmakta; mekanı farklı ölçek ve ölçüm yöntemleri aracılığıyla açıklamaktadır. Mekan; işlevi, biçimi, geometrik özellikleriyle fiziksel bir sınırdır. Mekanı oluşturan biçimler, geometrik formlar ve bunların etkileşimi somut şekilde incelenebilir. Doğal ve yapay aydınlık düzeyi, akustik karakteri tespit edilebilir. Mekanın taşıyıcı sistemi ve yük taşıma kapasitesi analiz edilebilir. Orayı kullanan insan sayısı, hareketleri ve zamana bağlı oranları tespit edilebilir. Kısacası mimari mekanı tanımlarken; geometrik ölçüleri, biçimi, malzemeleri, taşıyıcı sistemi, sesi, ışığı, rengi, dokusu ölçülebilmekte veya tespit edilebilmektedir. Bu birleşenlerin hepsi mekanın kullanımına yönelik fiziksel ve statik özelliklerini ve çevresel algısını açıklamaktadır. İnsan toplum içinde yaşadığından mekan da topluma ve toplumsal ilişkilere bağlı olmaktadır. Mekanın içinde bulunduğu toplumun kültürel değeri olması ise sosyal kuramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Mimari mekan, mimarlık araştırma konuları içinde sıkça yer almasına rağmen yapılanlar; yapılmayan ya da yapılamayanlar içinde küçük bir bölümü olarak kalmaktadır. Başka deyişle; mimari mekanı tanımlayabilmek için daha yapılacak çok işin olduğu ve yeni araştırmaların planlanması gerektiği düşünülmektedir. Araştırmacılar genellikle kolayca ölçebilecekleri, tartabilecekleri ve tanımlayabilecekleri konuları ele almaktadır. Bununla birlikte; kendi geliştirdikleri ya da çoğunlukla farklı bilim alanlarından ödünç aldıkları teknikler ile bu ve benzeri araştırmaları yapmaktadırlar. Bir benzetme yapmak gerekirse mimari mekan üzerine yapılan çalışmalar; Nasrettin hocanın kaybettiği anahtarını ışık altında aramasına benzemektedir. Halbuki; mekanın gizemi ışık altında değil, çok daha farklı, karanlık ve belirsiz noktalarda aranmalıdır.

Mekanla ilgili açıklamalar ve incelemeler; mimarları belirli bir noktaya getirmekte ve bakış açısı kazandırmaktadır. Ancak, *“mekan tasarlamak, farkında olalım, olmayalım, temelinde, bir insan, o insanın yaşayacağı dünya tasarlamaktır. Bu anlamda, mimar, iç- mimar, sanatçı olarak çok ilginç biridir. Yapıtı bitirir ve içinde oturur!* (İnam, 1992, s. 186). Mekanın kullanıcı ile olan bağıysa *“dünyada mekan, ahirette iman”* atasözünde yankılanmaktadır. Ahirette insan ne bedeni ne de ruhuyla değil, imanı ile var olmaktadır. Dünyada da aynı şekilde varlığını mekan ile sağlamaktadır. Ahirette iman ile kurulan hayat, dünyada mekan olanakları ile yaşanmaktadır. Bu nedenle mimari mekanlar; insan ve toplum için sadece kullanılan ve içine girilerek çevre koşullarından korunmayı sağlayan barınma ihtiyacından öte anlamlar taşımaktadır.

Mekan; fiziksel, sosyal, psikolojik, felsefi, tarihsel, çevresel, ideolojik gibi yaşamın tümüne dair izler taşımaktadır. İnsanlar, mimari mekanı sadece kullanmamakta; orada yaşamaktadır. Diğer yandan mekan; toplumu da barındıran sosyal ilişkilerin geçtiği yaşamsal organizmadır. Bu bağlamları ile mekanlar; insan yaşamı kadar yaşanmışlıkları da barındırır ve onlardan izler taşırlar. Fühür, mekana dair bu saptamaların aynı zamanda mimarlığın belirleyicisi olduğunu şöyle açıklamaktadır.

“Mimaride de bir nesne vardır, yapı. O bir mimar tarafından tasarlandığında, sanal varoluşa kavuşur. İnşa edilince maddi varoluşa kavuşur. Fakat bu mimarının mevcut olduğu anlamına

gelmez. Yazılmış ama hiç konuşulmadan çekmecede bekleyen bir konuşma gibidir. Yapı, -yalnız tek bir an için değil- uzun bir estetik ve entelektüel görsel çalışmadan sonra onaylandıysa ve bir kullanıcı yapının tamamına kendisini yakın ve evde gibi duyumsuyorsa, bir yapıdır” (Führ, 2008).

Botton da Mutluluğun Mimarisi adlı kitabında eve ilişkin aktardığı düşüncelerde mekanın; insan yaşamı kadar yaşanmışlıkları da barındırdığı ve onlardan izler taşıdığıyla ilgili şöyle bir tespit yapmaktadır.

“... Bu ev yıllar boyu pek çok şeye tanıklık etti. Burada yaşayan çiftin ilk sevişmesini, kundağa sarılı yeni doğmuş bebeklerin hastaneden eve getirilişini gördü. Çocuklar ödev yaparken onları sessizce izledi. Gecenin bir vakti mutfakta fısıltıyla dile getirilen itirafları duyup şaşırdı. Burada yaşayanlar için yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir sığınak, onların kimliğinin koruyucusu oldu. ...Bu ev, içinde yaşayanların pek çok sorununa çözüm getiremez belki ama evin odalarına bakınca insan burada yaşayanların mutlu olduğunu anlayabiliyor. Kuşkusuz bu mutlulukta mimarinin payı büyüktür. Mimari mutluluğun özünde ille de çok gösterişli, destansı bir şey olmadığını kavramamızı, eski parkeler üzerinde yürürken, sabah güneşinin plastik boyayla boyanmış duvarlar üzerine vuruşunu izlerken de mutlu olabileceğimizi anlamamızı sağlar” (Botton, 2010, s. 12).

Andaç da mekanın yaşayandan izler barındırdığını şöyle dile getirmektedir. “Oysa, düşlerimde silinmeyen; bugün bile gözlerimi kapadığımda şunca yıl yaşadığım bu mekanın her bir zerresini hatırlayıp, ruhumdaki çiziklerle, yaralarla, sevinç ve özlemlerle, sanrı ve beklemeyle yol aldığım o dört duvarın anlatacağı ne çok şey olacaktı bugün de bana” (Andaç, 2010, s. 41).

Mimari mekanlar; insan yaşamı kadar yaşanmışlığı da barındırarak saklayan; gizemleri ile açılıp okunmayı bekleyen bir kitap, izlenmeyi bekleyen bir film ve hala keşfedilmeyi bekleyen bir köşe olmaktadır. Mekan bu bağlamı ile bir çok soruyu

düşündürmektedir. Neden insan bazı mekanları daha çok sevip anlam ve değer yükleyebiliyor? Ya da nasıl oluyor da bazı mekanlar birbirinden bağımsız çoğu insanda aynı duyguları uyandırabiliyor? Hayallerim, düşlerim, hatırladıklarım nasıl mekansallaşıyor? Bir evin odalarına bakınca, orada yaşayanların mutlu olduğu anlaşılabilir mi? Ya da kendimi nasıl oluyor da ilk defa gördüğüm bir yere ait hissedebiliyorum? Bunlar gibi daha birçok soru ve sorunsalın temeli mekanın; değerli bulunan ve gizemlerle yüklü hissedilen özellikleri olduğuna işaret etmektedir.

Nalbantlıoğlu da mimari mekanın bilinmeyen hala belirsizliğini koruyan yanı olduğuyula ilgili şöyle bir tespit yapmaktadır: “*Mekan’a modern bilime özgü Kartezyen ölçütlere uyan kesin bir tanım getirmek gibi beyhude bir çabaya girmek yerine insanla mekan arasındaki ilişkinin gizem yüklü olduğunu daha baştan kabul etmek daha doğru*” (Nalbantlıoğlu, 2008, s. 100).

Bu durum, olgu ve tespitler şu soruya işaret etmektedir.

Mekanın yaşama, yaşanmışlıkla ve yaşanacakla zenginleşen ve insan ile olan sarmal ilişkisinin temelini oluşturan hissedilen özellikleri nedir ve nasıl çözümlenebilir?

Bu soruya; insanı konu alan her disiplin mekanı da anlama çabasına girerek farklı şekilde yaklaşmakta ve onu tanımlamaya çalışmaktadır. Fakat her disiplin, mekanı farklı amaçlarla kullandığı için yaptıkları mekan tanımları zaman zaman birbirine referans verse bile birbirinin yerini tutmadığı gibi çoğunlukla karşıt durmaktadır. Hensel ve diğ. (2004) sabit, değişmez ve net bir mekan tanımından söz etmek yerine mekana dair çeşitliliği ve her disiplinindeki mekan farklılıklarını kabul ederek çıkış yolunun bulunmasını vurgulamaktadırlar (Hensel, Hight, & Menges, 2009). “*Mekan artık, herhangi bir disipline ait sarsılmaz doğmalara ve ayrıcalıklı metodolojik kalıplara sığdırılmayan disiplinler ötesi bir kavram olarak ele alınmalıdır*” (Aydınlı, 2004, s. 43).

Bu bağlamda çalışma; mekana dair çeşitliliği kabul ederek, sabit, sarsılmaz ve kesin doğru bir mekan tanımını aramak yerine;

mekana sinen yaşam, yaşanmış ve yaşanacakların izlerini takip ederek ve mekan-yaşam biçimlenişini bütünsel şekilde kavrayarak mimari mekanın hissedilen özelliklerini ve hissettirdiklerini keşfe çıkan tezin omurgasını oluşturan bir yolculuk önermektedir.

1.1. Çalışmanın Terminolojisi Üzerine

Bir konuyu anlamak için öncelikle ne olduğuna dair fikir edinmek, onu tanımlamak ve bağlamları üzerine düşünmek gerekmektedir. Mekana dair yapılacak herhangi bir çalışma içinde, bu konudaki terimlerin tanımlanması ve tartışılması ile yola başlanması önemli görülmektedir. Bu noktada ilk olarak, mekan (space) ve yer (place) kavramlarının birlikteliği ve ayrımı ele alınmaktadır. Çalışma kapsamındaysa mekan kavramı kadar sıklıkla mimari mekan (architectural space) ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölümde; çalışma bütününde mekan, yer ve mimari mekan terimlerinin ne şekilde ve hangi düşünce temelinde ele alındığı ortaya konmaktadır.

Mekan sınırları doğal elemanlarla çizilmiş boşluk olabileceği gibi sınırları insanlar tarafından oluşturulmuş veya bir mimar tarafından tasarlanmış da olabilir. Buradaki mekan kavramı İngilizcedeki “*space*” terimine denk gelmekte uzay/uzam kavramında karşılığını bulmaktadır. Soygeniş’e (2010) göre mimari mekansa uzay boşluğu içinde sınırları belirli şekillerde tanımlanan, çeşitli işlevleri karşılayan bir sınırlama ve boşluktur. Mekan; “*yapı yapma sanatı ve bilimi*” olduğu söylenen mimarlığın sonuç ürünü ve varoluş nedenidir (Soygeniş, 2010). Bu nedenle mekan, mimarlar tarafından kendi özerk alanı olarak görülmektedir. Mimarlığın varoluşu, mekan üzerine inşa edilmektedir.

Modern düşüncede mimarlığın ontolojik dayanağının yalnızca mekana indirgenmesi; mekan ve yer tartışmalarına neden olmaktadır. Bu görüşe göre, modern mimarlık; kültür, yer ve insanı ikincil plana iterek “*mutlak mekan*”ı ön plana çıkarmaktadır. Mekanın salt biçimsel kaygılarla açıklanmasına karşılık yer teorileri geliştirilmektedir. Yer teorilerinde mekan geri plana itilerek; aidiyet, kimlik ve anlam taşıdığı düşünülen yer vurgulanmakta ve savunulmaktadır.

Mekan ve yer teorilerindeki temel ayrım; mekanın matematiksel olarak koordinat sistemi olarak görülmesi, yerin anlama ilişkin olduğu bakış açısıdır. Bu bakış açısıyla mekan tasarlanan ve üretilen boşluk, yer ise yaşanan mekan olmaktadır. Çalışma kapsamındaysa; yer ve mekan görüşlerinin birlikteliği ve çeşitliliğini içerek şekilde mimari mekan ifadesi kullanılmaktadır. Mimari mekan ikisinin birlikteliğini konu edinmektedir. Mimari mekan tasarlanırken referansını yaşanan yerlerden almaktadır. İnsanların yaşadığı mekanlara yerleşme biçimi, mimari mekan tasarımında önemli bir girdi olmaktadır. Mimari mekan ne sadece geometrik ölçü ve biçime indirgenmiş mekandır ne de sosyal yapı ve yaşamın fiziksel pratiğinden soyutlanmış yerdir. Mimari mekan, mekanın bulunduğu yeri konu edinmektedir.

Günümüz mimari söylem içinde mimari mekan terimi egemen yapılaşma durumlarını ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Oysa mimari mekan, yalnızca tasarımcıların elinden çıkan ve standartlar doğrultusunda üretilen yapılardan fazlasına karşılık gelmektedir. Mimari mekan, insan elinin değdiği yapma faaliyetlerini de konu edinerek kendini varlık nedeni olan insana yaklaştırabilir. İnsan; düşünceleri, hayalleri ve düşleriyle de içinde yaşamış olduğu mimari mekanları tekrar biçimlendirerek yaşayabilmektedir. Tasarımcı tarafından üretilen son teknoloji yapılar ne kadar mimari mekansa, bir dağ kulübesi de o ölçüde mimari mekan olma potansiyeli taşımakta ve mimarlığın konu alanına girmektedir.

Mimari mekan olmanın özü, yaşamsal süreçler ile oranın yaşanmasında saklı olduğu düşünülmektedir. İnsan bir mekana adım attığında orayı yaşamaya; yaşamla beraber mekanı biçimlendirmeye başlamaktadır. Evinin balkonunu kapatarak, patikadan yürüyüp kendi yolunu oluşturarak, sokağının köşesini buluşma noktası yaparak; mekana müdahale ederek yani yaşayarak mekanı biçimlendirmektedir. Mekan ve yerleşme süreçlerinin birlikteliği mimari mekanın konu alanını ifade etmektedir. Şekil 1.1'de de görüldüğü gibi mimari mekanlar sadece kullanılarak değil deneyimlenerek ve yaşanarak varlık kazanmaktadır. Değindiği gibi mimari mekan, içinde barınan insan gibi yaşayan bir organizma olmaktadır. Bu nedenle mimari mekanın; mekan ve yer bütünlüğü, yani tasarım ve yaşam birlikteliği içinde sorgulanması gerektiği düşünülmektedir.

Şekil 1.1: Mimari Mekanın Yaşamla Biçimlenişi

Mimari mekanın hissedilen özelliklerini çözümlene çabasındaki çalışmada; mekan bu bütünsel yaklaşımla ele alınmaktadır. Tez boyunca mimari mekan ve mekan terimleri bu görüş doğrultusunda birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Çalışmanın terminolojisi ile ilgili değinilmesi gereken diğer konuya mekanı anlamlandıran ilintilerdir. Mimari mekanın yaşamla şekillendiği düşünülen hissedilen özellikleri; beden, şiir, şey ve toplum ilintileri ile açıklanmaktadır. Mekanla ilk karşılaşma beden ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle mekanın hissedilen özelliklerini anlamaya mekandaki beden algısı ve hareketi ile başlanmaktadır. Şiir ilintisi; şiirsel düşünmenin mekanı ölçmenin başka bir yöntemi olabileceği ve mekanın anılarda ve zihinde şiirsel imgelem olarak saklanması ile kurulmaktadır¹.

Şeyler olarak ifade edilenler nesnelere, mekandaki eşyadır. Şey ilintisi; şey ile nesne arasındaki ayrımı tartışmaya açmaktadır. Şeylerin yani nesnelere mekanda hisse dayalı ilişki kurmadaki konumu sorgulamaktadır. İnsan toplumsal bir varlık olduğundan, mekanı yalnızca birey üzerinden anlamaya çalışmak, ona sınır getirmektir. Ayrıca birey toplumun bir parçası, mekan ise bu yapıyı içerendir. Bu nedenle mekanın hissedilen özellikleri toplum ilintisi ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Böylelikle mimari mekanın hissedilen özellikleri; beden, şiir, şey ve toplum ilintileri üzerinden tartışmaya açılmaktadır.

¹ Çalışmada poetic teriminin türkçe karşılığı olarak, cümle bütünlüğü açısından şiir ve şiirsel kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı

Mimari mekanla ilgili çalışmalarda; mimari mekanın hissedilen özellikleri geriplanda kaldığı ve sorgulamalarda kullanılacak araçların eksik olduğu görülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak; yaşamla ve yaşanmışlıkla zenginleşen mekanın hissedilen yanını keşfe çıkan bir yol aranmaktadır. “*Mekanı yaşamak bir eylem (action) ile başlar, eylem de düşünceyle*” (İnam, 1992). Bu nedenle, çalışmanın temel kurgusu mekanın hissedilen özelliklerinin nasıl bir düşünce ile ele alınacağıdır. Aynı zamanda bu düşünme şekli; çalışmanın yol haritası, kapsamı, yöntemi ve sınırlarını ortaya koymaktadır.

İnsanlar bir konu ya da olguyu anlamak için düşünmeye başlamaktadır. Anladığını ya da anladığını sandığını başkalarına aktarmakta, diğer bir deyişle başkaları tarafından okunmakta ve tartışılmaktadır. Tüm bu süreçler boyunca ve sonunda bir çözüme ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bazense çözüm; bu sürecin tamamı olmaktadır. Düşünme süreci; tıpkı insan ve mekan ilişkisi gibi birbirine kenetlenmiş, sürekli birbirine dönüşen ve var eden bir durum tanımlamaktadır. Mimari mekana, insanın yaşama şeklini yansıtan düşünme süreci üzerinden yaklaşılarak, çalışma üç adımda hacim kazanmaktadır.

Birinci adım, mimari mekanın anlaşılması ve anlamlandırılmasıdır. İnam (1992), anlam vermeyi, anlamlandırmayı, anlamsız bulmayı o da bir çeşit anlam verme olduğundan bulunduğumuz ortamı ve çevreyi yaşayabilir kıldığını açıklamaktadır. “*İnsanoğlu, mekanı edilgin olarak kabul etmiyor. Ona verilen, değişen gerçeklik olarak ya da öğretilen ortam içinde verilen bir mekan olarak yorumluyor, anlamlandırıyor*” (İnam, 1992, s. 182). Bu nedenle, mekanın hissedilen yanının keşif yolculuğunda ilk adım, mekanı anlamamıza imkan veren tanımlar, ilişkiler, ilintiler ve ağların takip edilmesi ve ortaya konmasıdır. Öncelikle mekanı anlamlandıran tanımlar ve görüşler bölümünde mekandan yere ve yerden mekana bir inceleme ve mekanın ne olduğu sorgulanmıştır. Sonrasında, mekanın hissedilen özelliklerinin temellendiği düşünülen, beden, şiir, şey ve toplum ilintileri üzerinden mekanı anlamlandıran izler takip edilmiştir. Bu ilintiler bütünü mimari mekanın hissedilen özelliklerinin bağlam zeminini ifade etmektedir. Bağlam zemininde; beden, şiir, şey ve toplum ilintilerinin ikili kesişimleri karşımıza çıkmaktadır. Mimari mekanın

hissedilen özelliklerinin; mekan-yaşam biçimlenişinde, mimari mekanı anlamlandıran bağlamlarda yani bu ikili kesişimlerde olduğu düşünülmektedir. Bu oluşumun sorgulanması çalışmayı ikinci adıma yönlendirmiştir.

İkinci adım; mekanın hissedilen özelliklerinin olduğu bağlamların yani beden-şiiir, beden-şey, beden-toplum, şiiir-şey, şiiir-toplum ve şey-toplum ikili kesişimlerinin, mekan-yaşam biçimlenişinde okunmasıdır. Bu okuma; örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminin mekan-yaşam biçimlenişinde araştırma tasarımı kurgusu içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma tasarımı; örnek olay yöntemine dayanan, ancak çalışmanın süreciyle bütünleşen kurgudur. Bu kapsamda örnek mekan; çalışmada sadece bir alan ya da saha değil; olay olarak ele alınmaktadır. Araştırma tasarımının ilk birleşeni araştırma mekanıdır. Araştırma mekanı başlığı altında, örnek mekanın neresi olduğu, örnek mekanın belirlenme süreci, bu mekanın kapsamı ve sınırlılıkları detaylı şekilde ele alınmaktadır.

Araştırma tasarımını şekillendiren önemli diğer birleşen araştırma yaklaşımıdır. Araştırma yaklaşımı; karşılaşma, etkileşim ve iletişim aşamalarından oluşmaktadır. Üç aşamada şekillenen araştırma yaklaşımı; mekanın hissedilen özellikleri gibi, kendiliğinden oluşan, geri dönüşlerle beslenen, rastlantısallığa imkan veren bir yapıda ele alınmıştır. Karşılaşma; örnek mekanda; mekanla, yaşamla, insanla ve deneyimle karşılaşmayı sağlayacak ön çalışmayı içermektedir. Bu süreçte elde edilen bulgular genişletilerek mekanla, yaşamla, insanla ve deneyimle etkileşime geçilmiştir. İki aşamanın verdiği bulgular iletişim adımının başlangıç noktasını ve yapısını oluşturmuştur. İletişim adımının gelişimi, büyümesi, kapsamı ve sınırlılıkları kendi iç dinamiklerinde tanımlanmıştır.

Araştırma tasarımının üçüncü ve son birleşeni; araştırma yöntem ve sürecidir. Araştırma yaklaşımı kapsamında nitel araştırma stratejisi olan örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem; deneyim gezileri, gözlemler, yapılandırılmamış görüşmeler, bireysel, grup ve kendiliğinden gelişen sohbetler gibi farklı tekniklerle desteklenmiştir. Araştırmanın bütünü; doğrudan ve dolaylı ilişkileri okumaya izin veren yapıda ele alınmıştır.

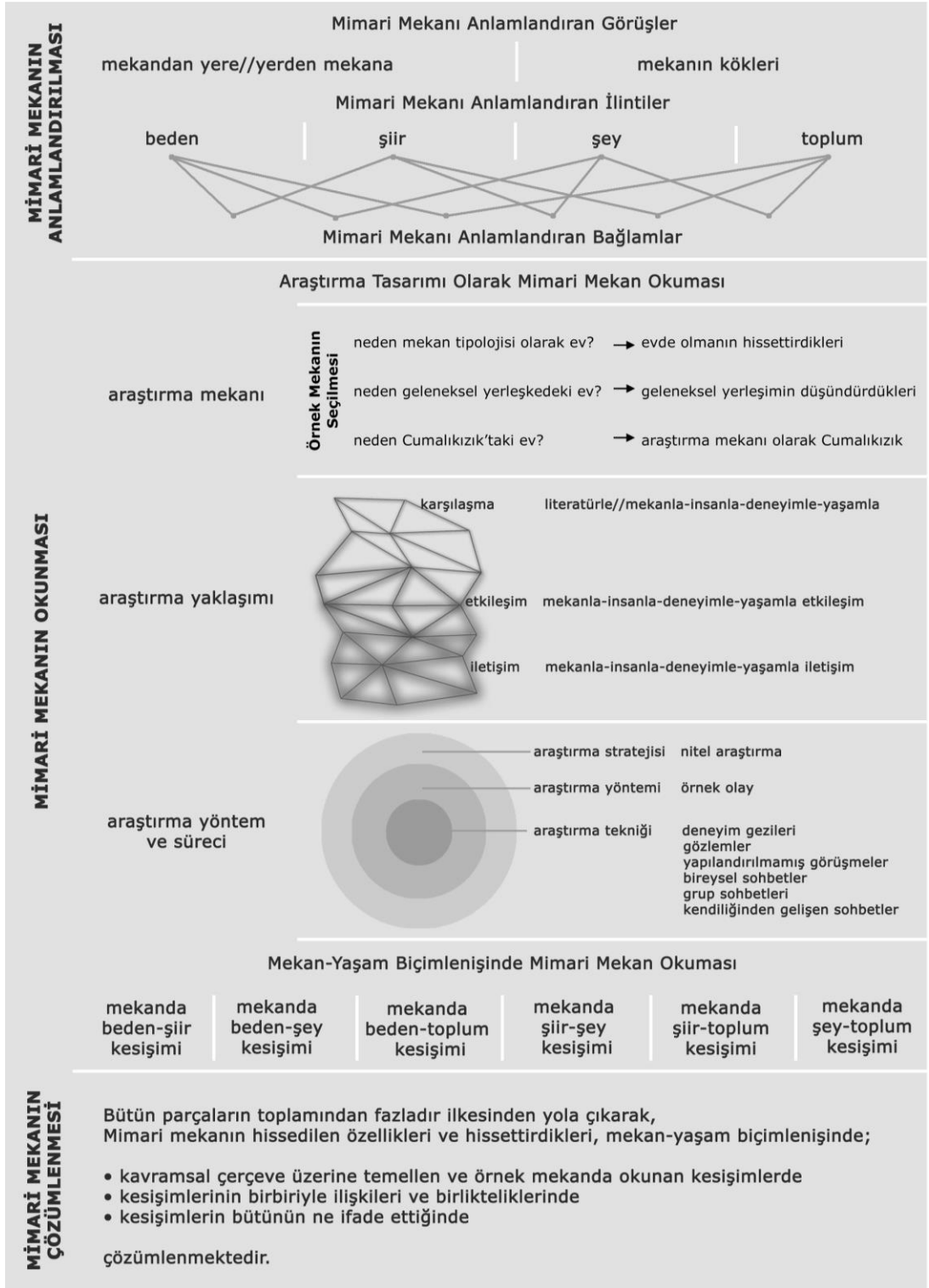
Mimari mekanın anlamlandırılması ve okunmasından sonra çalışmanın üçüncü adımı; mimari mekanın çözümlenmesidir. Bütün parçaların toplamından fazladır ilkesinden yola çıkarak, mekanı anlamlandıran bağlamlar bütüncül olarak çözümlenmektedir. Böylelikle çözümlenme; anlamlandırmadan okumaya diğer bir deyişle kavramsal çerçeveden araştırma tasarımına uzanan çalışmanın bütünü tartışmaya açmaktadır. Mimari mekanın çözümlenmesi; araştırma sonucunu içermekle birlikte, araştırma sonucunun nasıl ele alınabileceğini de sorgulamaktadır. Araştırma sonucun ne söylediğinin yanında sonuca giden sürecin de ne söylediği önemsenmektedir. Çözümlenme adımıyla mekanın hissedilen özellikleri ve bu özelliklerini oluşumunun kavranması, tartışılması ve sorgulanması, böylelikle çözüme ulaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırma; mimari mekanın hissedilen özelliklerine bir ölçüde ışık tutacağı görüşünden hareket ederek planlanmıştır. Bu konuda ilk teknik gözlemdir; görüşmedir, düşüncelerin belirlenmesidir, geçmiş yaşamın izlerini taşıyanlarla bir araya gelmektir. Bunları hem rastlantısallığa izin verecek kurguda hem de analitik şekilde yapmak çalışmada en belirgin amaç olmuştur. Çalışmanın, benzerleriyle genişletilerek ve geliştirilerek mekanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve yeni başlangıçlara neden olacak sonuçlar doğuracağı beklenmektedir. Çalışma ile mimarlık bilgi alanına; gerek yöntem gerekse sonuç olarak küçük bir katkı konulabilirse ya da zincire küçük bir halka eklenirse; mekanın tanımlanması konusunda az da olsa bir mesafe katedilecektir. Örnek olay yöntemi ve diğer teknikler sonuçta başka alanların teknikleridir. Bunu da doğal kabul etmemiz gerekir. Çünkü konu; çok boyutlu ve çok disiplinli bir alan olup tek boyutlu yaklaşımların ortaya koyduğu sınırlı bilgi üretiminin dışına taşmaktadır. Çok boyutluluk, kullanılan referansların farklı alanlardan olmasından da rahatça anlaşılabilir.

Çalışma kapsamında; mimari mekanın çoğul yapısını, indirgemeci yaklaşımlarla sınırlandırılmasına, farklı mekan anlayışlarını tekil bakış açılarıyla açıklanmasına, kesin doğrular ve kurallar konmasına karşı çıkılmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen araştırma tasarımı ile karşıtlıkların oluşturduğu standart söylemler yerine, yeni bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmaktadır. “Ya o, ya bu”nun yerine “hem o, hem bu”yu düşünerek; mimari mekan, içinde geçen yaşantıyla birlikte ele alınmaktadır. Mimari mekanın; beden, zihin, deneyim ve toplum bağlarını da içeren yapısının izleri

takip edilmektedir. Bu yapısı ile mekan bütün olarak kavranması gereken bir ağ örüntüsü sunmaktadır. Çalışma; bu ağ örüntüsü içinde, mimari mekanın hissedilen özelliklerini; mekan-yaşam biçimlenişinde nasıl oluştuğunu sorgulamakta ve bu sorgulamayı çözüme ulaştıracak ve tezin omurgasını tanımlayan bir yolculuk önermektedir.

Çalışmada; mimari mekanın hissedilen özelliklerine yaklaşmanın, ne işe yarayacağı ve uygulamaya nasıl döküleceği ile ilgili bir model ya da kılavuz sunulmamaktadır. Mimari mekanın hissedilen özelliklerini ve hissettirdiklerini keşfetmenin nasıl gerçekleşebileceğiyle ilgili bir yolculuk önerilmekte ve yöntemlerden birini tasarlamak hedeflenmektedir. Bu bağlamları ile çalışmanın omurgası ve yol haritası Şekil 1.2’de görülmektedir.

Şekil 1.2: Tezin Omurgası ve Yol Haritası

2. MİMARİ MEKANIN ANLAMLANDIRILMASI

*“Gerçek mekan yoktur, ama mekanın gerçeği vardır.”
Henri Lefebvre*

“İnsan kaotik bir varlık değil o anlamda, zaman zaman kaos yaşasa da, anlam boşlukları, anlam hiçlikleri yaşasa da hep yaşamına ve yaşadığı ortama anlam vererek yaşıyor” (İnam, 2006). Anlam verme ya da Button’un deyimiyle bağlantı kurma bir fikri sorgulamaya yönlendirmektedir. Bu fikre varırken, anlamaya çalıştığımız nesnenin ya da binanın değerli mi değersiz mi olduğuna bakmayız. Onun ne hissettirdiğini veya ne düşündürdüğünü anlamaya çalışırız (Botton, 2010). Bu nedenle, mekanın hissedilen yanının keşif yolculuğuna, mekanı anlamamıza imkan veren görüşler ve ilintilerin izleri takip edilerek başlanmaktadır. Mekanı anlamlandıran bağlamlar bölümüyse; bu sürecinin bağlarını ve kavramsal çerçevesini ortaya koymaktadır.

2.1. Mekanı Anlamlandıran Görüşler

Mekanı anlamlandıran görüşler; mekan-yer ikiliğinin tartışıldığı “Mekandan Yere//Yerden Mekana” ve mekanla ilgili tanımları içeren “Mekanın Kökleri” başlıkları altında ortaya konmaktadır.

2.1.1. Mekandan Yere//Yerden Mekana

Mekan ve yer tartışması kökenlerini Avrupa felsefesinden almaktadır. Önceleri beşeri coğrafya alanında kullanılan yer kavramı, sonraları pek çok farklı disiplinde tartışılmakta ve incelenmektedir. İngilizcede, mekan (space) ve yerin (place) kavram ve kullanım ayrımı daha net ve belirgin şekilde tartışılmaktadır (Tuncer Gürkaş & Barkul, 2012).

Kartezyen düşünce içinde mekan kelimesi bir kabı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Mekan; üç boyutlu geometri içinde yayılım ve dağılım olarak ele

alınmaktadır (Elden, 2009). Modern düşüncede mutlak mekan geometrikleştirilmiş ve sonsuzlaştırılmış boşluğun fiziksel hacmine karşılık gelmektedir. Diğer bir deyişle mekan maddenin hacmine eşitlenmektedir. Madde mekansaldır ve mekan madde ile mümkün olmaktadır. Derinlik, genişlik ve uzunluğu ile üç boyutlu her madde aynı zamanda mekan anlamına gelmektedir. Madde ile mekan arasındaki özdeşleşme, hacimsel büyüklük olmadan herhangi bir cisimleşmenin düşünülmemeyeceği görüşüdür. Mekan, bu görüşte mutlak bir boşluk değilse bile üç boyutlu özellikleri dışındaki niteliklerinden soyutlanmaktadır. Mekan; maddenin fiziksel koordinat, hacim ve parçalarının toplamı olarak kalmaktadır (Casey, 1997).

Yapılan araştırmalarda yer daha yerel ve kişisel, mekan ise daha büyük ve daha az kişisel şekilde incelenmektedir. Yer “burası” iken, mekan “orası” olmaktadır. Mekan daha açık ve yayılmışken; yer daha sınırlandırılmış ve daha özel bir alanı ifade etmektedir (Elden, 2009). Yer ve mekan bu ikili tartışma doğrultusunda ilerlemektedir. Ya mekan geri plana itilerek yer yüceltilmekte ya da mekan ön plana çıkarılmaktadır (Elden, 2009; Tuncer Gürkaş & Barkul, 2012).

Yi-Fu Tuan (1974; 2001) insanın mekanda konumlanma biçimini ve yerin ev hissi uyandırdığını ifade etmektedir. İnsan ve yer arasında kurulan duygusal bağ için “*topophilia*”(yer sevgisi) terimini geliştirmiştir (Tuan, 1974; 2001). Benzer yaklaşım sergileyen coğrafyacı Relph; yerler aracılığıyla eylemler ve anlatılar ürettiğimizi ve bir çeşit aitlik durumunu dile getirmektedir. Seamon; yeri, günlük eylemler üzerinden deneyimsel yönünü ile irdelemektedir. Mekan-zaman içinde deneyim aracılığıyla o yere aidiyet duygusu geliştirilmektedir. Ev ise insanın kendi mahremine çekildiği, ait olduğu ve aidiyet duygusunun geliştirdiği yer olmaktadır (Tuncer Gürkaş & Barkul, 2012).

Mimarlık alanında yer teorileri özellikle Norberg-Schulz’un (1971, 1980); Heidegger ve Gestalt psikolojisi üzerine temellendirdiği yerin ruhu (Genius Loci) kavramı ile popülerlik kazanmaktadır. Norberg-Schulz; mekanı yere dönüştüren ilişkileri ve bağlamları karşıt olgular arasında oluşan gerilim ile açıklamaktadır. Norberg-Schulz; insan ve yer ilişkisini, var olmanın kökenine dayandığını bir çeşit çevreye bağlanma ihtiyacından kaynakladığını söylemektedir. İnsan çevresinde olup bitenleri ve meydana gelenleri yerleşerek algılamaktadır. Norberg-Schulz, yerin

yapısal, psikolojik ve algısal ilintiler bütününe içerecek şekilde varoluşsal mekan kavramını ortaya koymaktadır (Norberg-Schulz, 1971; Norberg-Schulz, 1980).

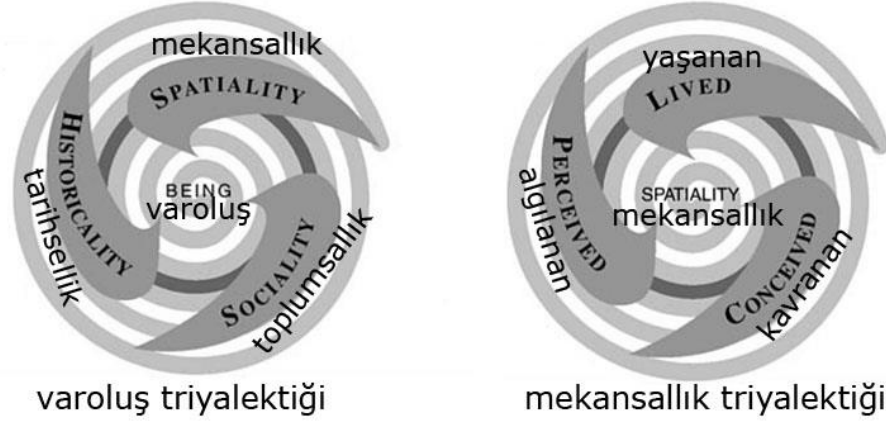
Mekana karşı yerin ön plana çıkarıldığı bu görüşler, artarak ve genişleyerek devamlılığını sürdürmekle beraber aynı ölçüde de eleştirilmektedir. Yerin yüceltilmesi ile beraber, ırkın önemsendiği ve politikadan beslenen aşırı milliyetçi söylemin vurgulandığı dile getirilmektedir (Sharr, 2010). Diğer yandan yer teorileri önemsenirken, mekanın ontolojik kökeni yok sayılmaktadır. Varlık nedeni olarak yerin görülmesi, yapay bir doğalcılık arkasına saklanarak kök salmayı ve bir noktaya saplanıp kalmayı önermektedir. Bu nedenle özgürlük kısıtlanmaktadır. Durmaya karşı hareket, köke karşı kanat önemsenmelidir (Dovey, 2010).

Micheal de Certeau (1984), gündelik yaşam içinde yer ve mekan ayırımına tersten yapı kuracak şekilde odaklanmaktadır. Certeau göre mekan hareketler ve deneyimler tarafından tanımlanırken, yer eylemlerin meydana geldiği boş bir kalıp olmaktadır. Mekan deneyimlenmiş yer olarak dile benzemektedir. Dilin belirli bir yapısı, şekli, biçimi ve kuralları vardır; fakat cümle kurmanın ve anlamlı bütünlükler oluşturmanın binlerce yolu bulunmaktadır. Bu nedenle kelime yerse, söz mekandır. Anılar, hikayeler, anlatılar mekanı yere, yeri mekan çevirebilmektedir. Certeau bu bağlamsal ilişkiyi, yayanın sokağı sınırsız kullanımı ile açıklamakta; hareketin yerin yapısı ile oynadığını dile getirmektedir. Diğer önermesini, harita ve geziler aracılığıyla açıklamaktadır. Haritalar, nesnelere arasındaki ilişkileri gösteren yerlerken; geziler hareket yani deneyimle oluşan ve anı içeren mekanı ifade etmektedirler (Certeau, 1988).

Certeau'nun görüşlerini tartışarak Marc Augé de (1995) yer-olmayan (non-place) kavramını ortaya koymaktadır. Süpermodernite ya da postmodernliğin ürettiği ve üremeye devam eden hava alanları, tatil köyleri, alış-veriş merkezleri, metrolar gibi tüketim, seyahat ve geçiş mekanları yer olmayanlardır. Buralar; anlam ve aidiyet duygusu sağlamamakta, gelip geçilen, ruh olmayan, kaygan bir zemine denk gelmektedir. Bu mekanlarda ilişkiler; yabancılaşma, terk etme, yalnızlıkla tanımlanmaktadır (Auge, 2009).

Lefebvre, mekan ve yer tartışmalarında ayrı bir konumda durmaktadır. Kartezyen mekan anlayışını sorgulayarak, yaşanabilir mekanların nasıl üretilebileceği sorununa eğilmektedir. Toplumsal bağlamı içinde tasarlanan, algılanan ve yaşanan mekan üretimlerine odaklanmaktadır. Algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekan birbirinden fiziksel, zihinsel ve toplumsal ilişkilere göre farklılaşmaktadır. Lefebvre diyalektik yaklaşımla bu üç boyutu birleştiren, bütüncül bir mekan teorisi arayışına girmektedir. Mekan üretimini; tasarlanan, algılanan ve yaşanan diyalektiğine bağlı olarak mekansal pratikler (algılanan mekan), mekan temsilleri (kavranan mekan) ve temsili mekanlar (yaşanan mekan) üzerinden ele almaktadır. Mekansal pratikler; gündelik yaşam içinde somut fiziksel gerçeklik olarak algılanan, bireysel rutinlerden mahalle ve bölge oluşumlarına kadar geniş oluşumları kapsamaktadır. Ayrıca; yapılı çevre içinde mülkiyet ve sermaye ile biçimlenmektedir. Mekan temsilleri; mekanı tasarlayanlar tarafından kullanılan ve üretilen bütün göstergeleri, anlamları, kodları ve bilgileri yani nesnelleşmiş temsilleri içermektedir. Temsili mekanlar; gündelik yaşamın mekanı olarak simgesel farklılıkları, kolektif fantezileri, hakim pratikleri kapsamaktadır. Hayal, düş, rüya, umut, arzu, korku gibi duyguların mekanlarıdır. Bu üçlü arasındaki farklı ilişkiler içinde mekan, toplumsal ilişkiler ürünü olarak üretilmektedir. Mekan sadece fiziksel nesnelere değil, toplumsal ilişkiler ve üretimleri de barındırmaktadır (Lefebvre, 2007).

Edward Soja görüşünü Lefebvre'nin yaşanan mekan (lived space) düşüncesine dayandırarak, mekansallığın triyalektiği (trialectics of spatiality) kavramını önermektedir. Soja, mekanın ikili yapı içinde tarih yapımı ve toplumsal inşası tartışmalarına karşı çıkmaktadır. Triyalektik ile mekansal, toplumsal ve tarihsel varoluşun şekillendiğini ifade etmektedir. Soja'nın üçüncü diğer bir deyişle deneyimlenmiş mekanı; sadece kavranan ya da zihinsel değil, pratik edilen eylemlerin mekanı olarak düşünmenin ve varoluşun, başka biçimi olmaktadır. Burada Soja'nın kavranan mekan dediği birincil mekan, zihinsel olan ikincil mekan, üçüncül mekan yaşayan mekan olarak Lefebvre'nin mekan kavramıyla örtüştüğü söylenebilir (Soja, 2000) (Şekil 2.1). Fakat Soja'nın, Lefebvre'yi yanlış yorumladığına karşı eleştiriler dikkate alınmalıdır. Soja'nın üçlü mekanı birbirinden bağımsız oluşumları içermektedir. Fakat Lefebvre birbirine bağlı üçlü bir diyalektik önermektedir.

Şekil 2.1: Soja'nın Triyalektik Mekan Yaklaşımı (Soja, 2000)

Yukarıda çalışma sınırlılıkları ölçüsünde mekan-yer tartışmalarının izleri takip edilmiştir. Bu tartışmalar; daha kapsamlı olgular içermekte ayrıca burada yer verilemeyen görüşler bulunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, insanlar mekanlarda yaşamaya ve bir mekana ihtiyaç duymaya devam ettikçe; bu görüşlerde tartışılmaya katlanarak çoğalmaya devam edecektir. Çalışmanın başında da değinildiği üzere mekan terimi farklı disiplinlerde farklı anlamlara gelmektedir. Mekana dair net bir tanım bulmak gibi beyhude bir çaba yerine, mekanın çeşitliği anlamlandırılarak yola başlanmaktadır.

2.1.2. Mekanın Kökleri

Mekan sözcüğü mimarlık kadar günlük dilde de sıklıkla kullanılmasına rağmen üzerine yeterince düşünülmemekte hatta neyi tanımladığı belirsizliğini korumaktadır. Belirsizlik içinde mekan sözcüğünün anlamı ve kapsamı o kadar genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Çeşitlenme; mimarlık pratiğinin alanı olan mekanlardan, kent mekanlarına, üretilen mekanlardan tüketilen mekanlara, bireyin ruhsal mekanından bilincin mekanlarına, sanal mekanlardan siber mekanlara kadar uzanmaktadır. Kavram karmaşası için mekanın kökleri ve özü unutulmaktadır. Bu noktada mekanın sözlük anlamlarıyla yola başlamak gerekli görülmektedir.

Mekanın Türkçe sözlükte bulunan üç anlamı: 1. Yer, bulunulan yer 2. Ev, yurt, 3. Uzay şeklindedir (Türk Dil Kurumu, 2013). Ayrıca mekan; yer, mahal, ev, oturulan yer ayrıca bulunulan çevre, ortam, kainat anlamlarına gelmektedir (Şengül, 2010). Mekan kelimesinin kökeni Arapça “kane” fiilinden ve “kevn” mastırından

türemektedir. Olmak, var olmak, oluşmak anlamları taşımaktadır. Kevn, insanla mekan arasında "olmak" kadar önemli bir bağı ifade etmektedir. Bu bağı, görmezden gelmek, insanı mekandan ayrı düşünmek mümkün olmamaktadır (Göka, 2001).

Ansiklopedik mimarlık sözlüğündeysen mekan *“insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun. Mimari bir mekan yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekanından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır”* olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2005; s.313).

Mekanla ilgili kullanılan terimlerin epistemolojik kökenlerine baktığımızda karşımıza *“chora”* ve *“topos”* kavramları çıkmaktadır. Topografya, topoloji, toponim, ütopya ve topik kelimeleriyle aynı kökten gelen *topos* kelimesi lokasyonla ilişkilendirilerek daha çok yerle bağdaştırılır (Malpas, 2004; Rämö, 1999). Aristoteles'e göre bir cismin, bir yerde bulunuşunu ifade eden *topos*; devingen, uçsuz bucaksız, kavranması zor olandır. Korografi, koroloji, klorometri gibi teknik terimlerle aynı kökten olan *Chora* özünde zamansallığı barındırmaktadır (Rämö, 1999). *Chora* belirli bir yer olarak, form matrisine karşılık gelmektedir (Casey, 1997).

Kartezyen felsefedeyse rasyonel düşüncenin ürünü olan mekan fikri, geometrik bir yayılım ideası içerir. Hiçbir noktası diğerlerinden koordinatları dışında farklılaşmayan bir yayılımdır. Bu mekan tanımı, homojen nitelikleri ile anlamdan bağımsız olan evrensel bir görüşün ürünüdür.

“Mekanın ölçümü, uzlaşma sonucu oluşturulan keyfi (arbitraire) koordinatlarla yapılmakta ve mekan üzerinde yan yana konmuş veya aralıklı bir şekilde yayılan çeşitli varlıklar veya insanlar, büyüklükleri bakımından ayırt edilen pasif noktalar olarak düşünülmektedir. Öğeler birbiriyle ikame edilebilir ve eşdeğer olunca, dünyanın merkezi bulunmamaktadır” (Bilgin, 1990, s. 62).

Mekan; içine yerleşen, hareket eden, yaşayan beden için yalnızca koordinat sistemleri ile açıklanmaktadır. Bu anlayışta, mekan birbirine bağlanan farklı nesnelerin ve ilişki türlerinin olmadığı salt bir boşluktur. Mekan, nesnelerin ölçüleri

ve koordinatlarına karşılık gelmekte ve üç boyutlu değerleri ile tanımlanmaktadır. Örneğin testinin içine su konmasa dahi uzunluk, genişlik ve derinlik özellikleriyle aynı mekan değerini korumaktadır (Casey, 1997). Oysaki hiçbir şey değişmez ve statik değildir, varlık her an yeniden oluşum halinde değişmektedir (Cansever, 2010). Ayrıca, insan algısı geometrik bir düzene değil, ilişkisel bir duruma karşılık gelmektedir (Aksoy, 1977). İnsan algısı bile geometrik düzlemde tam karşılığını bulamazken mekanı sadece kartezyen ölçütlere yetersiz bir tanım olmaktadır.

Mekanın sadece ölçü ve işlevselliğe indirgendiği en iyi örnek “Frankfurt Mutfağı”dır. Bu mutfak ile kısıtlı fakat ergonomik ölçülerde, minimum hareketle iş yapma olanağı sağlayan ideal mekan sunulmaktadır. Fakat kullanıcılar tarafından ideal mutfak olarak kabul görmemiştir. Çünkü mutfak kullanıcısı için bir dizi standardın uygulandığı alanın çok ötesindeki bir bağlamda karşılığını bulmaktadır. Yemek pişirmek işlevsel zorunluluk değil, ev yaşantısının törensel ritüeli olmaktadır. Yaşam için mutfak *“tek mekanlı ev rolüne ve hatırasına bütünüyle sahiptir”* (Petruccioli, 2008).

Mimari mekan kavramı, çoğunlukla fiziksel mekan üzerine kurgulanmaktadır. Salt fiziksel mekanın tasarımı ve üretimi mimari mekanı ifade etmektedir. Bu anlayışta, mekan “bina” ile eşdeğer görülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın başlarından itibaren, mekan teorik ve kavramsal boyutlar kazanmaktadır. Fenomenoloji ve ontoloji alanından beslenen bu görüşlerde, mekan fiziksel varlığın ötesinde insan ile ilişkisi üzerinden açıklanmaktadır (Kahvecioğlu, 2008).

Norberg-Schulz insan ile mekan ilişkisinin; varoluşçuluğun kökenine dayandığını ve bunun bir anlamda insanın çevresine karşı aidiyet geliştirme dürtüsünden kaynakladığını dile getirmektedir. İnsanlar çevresinde meydana gelen olay ve olguları mekanla ilişkilendirdikleri ölçüde anlamakta ve bunları mekanla birlikte düşünmektedirler (Norberg-Schulz, 1971). İnam (2008), mekan ile insan arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgulamakta, mekanı canlı bir organizma olarak ele almaktadır.

“Mekanla olan bağlantımız, sadece eko-biyolojik bir hadise, dünya gezegeninde hayatta kalma ilişkisi değildir. Mekanla olan bağlantımız bir çeşit varoluşsal bir angajman, bir çeşit bağlanma ilişkisidir.

Mekan bizim kim olduğumuzu bize dikte eder. Biz hep sanıyoruz ki mekana istediğimiz formu verebiliriz. Hayır, mekan da size karşılığını verebilir” (İnam, 2008).

Taşcıoğlu'nun da belirttiği gibi, mimari mekanın tasarımcı tarafından üretilmesi sadece başlangıcı ifade etmektedir. İnsanlar tarafından orası yaşanılınca mekan haline gelir ve mekan adıyla tanımlanır (Taşcıoğlu, 2013). “*Mimari mekan fiziksel mekandan ziyade yaşanan mekandır ve yaşanan mekan geometriyi ve ölçülebilirliği aşar*” (Pallasmaa, 2011, s. 179). Mekan standart ve uygun ölçülerde inşa edilen işlevsel boşluktan ziyade yaşamla varlık kazanmaktadır. Bu oluşum sürecinde, mekanın hissedilen yanı şekillenmektedir.

2.2. Mekanı Anlamlandırın İlintiler

Mimari mekanın hissedilen özellikleri; mekan-yaşam biçimlenişinde şekillenmektedir. Bu nedenle, hissedilen özellikleri açısından mekanı anlamlandırın ilintiler bütünü, insanın mekanı yaşama biçimden yola çıkılarak kurulmuştur. Mekan-yaşam biçimlenişinde; mimari mekan ile ilk karşılaşma bedenle gerçekleşmekte ve insanlar bedenleri aracılığıyla mekanı yaşamaktadır. İnsan ile mekan ilişkisi tüm algıların ve bilincin kaynağı olan beden üzerine temellenmektedir. Bedenin algısı ve hareketi mekanı anlaşılır kılmaktadır. Bireyin mimari mekanı bedeni ile yaşaması bellekte şiirsel düşünme ile tariflenmektedir.

Mekan; yalnızca insanları değil, aynı zamanda şeyleri de barındırır ve şeyler ile de anlam kazanır. Bununla birlikte şeyler; insanların bedenleri ile mekanı yaşamasının aracı olmaktadır. Diğer taraftan, insan topluma bağımlı bir varlık olarak toplumsal yapı içinde mekanı deneyimlemektedir.

Kısaca özetleyecek olursak insanlar; mimari mekanı öncelikle bedenleri aracılığıyla deneyimlemekte, şiirsel biçimde düşlemekte, şeyler ile birlikte kavramakta ve toplumsal yapı ile bütüncül şekilde yaşamaktadır. Bu yaşayış şeklinden yola çıkarak, mekanın hissedilen özelliklerinin; beden, şiir, şey ve toplum ilintisi ile anlaşılacağı düşünülmektedir. Mimari mekanın hissedilen özellikleri açısından, bu ilintiler sorgulanmaya ve tartışmaya açılmaktadır.

2.2.1. Bedenin Köprüsü Olarak Mekan

*“Bedeni anlamak daha kolay olsaydı,
kimse zihnimiz olduğunu düşünmezdi.”
Richard Rorty²*

Yukarıda Rorty’den yapılan alıntı, bedeni anlamamanın zorluğuna vurgu yapmaktadır. Aynı bedenin mekana ile girdi ilişki daha kapsamlı ve karmaşık bir süreci ortaya koymaktadır. Bu sürecin izleri algılayan ve hareket eden beden ile anlaşılmalıdır.

2.2.1.1. Mekanın Kaynağı Olarak Beden Algısı

*“Mekan, beden için rahimdir.”
Merleau-Ponty*

Algılar aracılığı ile gündelik yaşam dünyaları herhangi bir araca ihtiyaç duyulmadan kavranmaktadır. Bu tür algı ifadesi kullanıma yönelik olan deneyimden soyutlanmış basit bir indirgemeyi kapsamaktadır. Bilimsel bilgi içerisinde görme merkezli olarak dile getirilen algı ile nesnelere belirli büyüklük ve biçimleri tariflenebilmektedir. Ancak algılanan şeyin özü zihinsel kavrayış olarak düşünülmektedir.

Algı; zihin ve düşlemenin birbirinden ayrıldığı ya da birbirinin yerine koyulduğu bir tutumdan ziyade bütüncül kavrayışa yönelik birlikteliği çağırır. Merleau-Ponty bu durumla ilgili şöyle bir çıkarım yapmaktadır: Fiziksel olanın yalnızca algısı yaklaşık bir dışavurumdur. Fiziksel olanın bulanık yanını ortadan kaldıramamaktadır (Merleau-Ponty, 2010). Algılayan gözün gizemi, yalnızca görmekle kalmayıp kendisini görürken görebilmesinde yatmaktadır. “*Bu bedenin biliş organları arasında öne çıkmasını sağlamaktadır*” (Pallasmaa, 2011, s. 20). Diğer yandan içinde bulunduğumuz dünya; sadece fiziksel somutluklar alemi olarak değil; soyut, düşlenen, hayal edilen, kavranan, deneyimlenen ve sürekli oluşum içinde algılanmaktadır (Aksoy, 1977).

Algılama şeklimiz, değişen dünya içinde sürekli devinmektedir. Hiçbir zaman başkasının bakış açısına sahip olmayan insan algısının değişti sınırlar içinde, dünya kavranmaktadır. Bu nedenle de nesneye ait her bilginin kaynağı algılayan beden

² Aktaran Pallasmaa, Juhani. *Tenin Gözleri*. Çev. Aziz Ufuk Kılıç. İstanbul: Yem Yayınları, 2011. s. 18.

olmaktadır (Merleau-Ponty, 2012; Merleau-Ponty, 2010). “*Algı, bedenin dünyayla kurduğu bir salınım ilişkisidir. Beden, önce bir durumun içinde oluşuyla dünyayı algılar, sonra dünyanın algısı bedene eklemlenir; bu ilişki dünyayı ve bedeni aynı anda var eder*” (Zengin, 2003, s. 139).

Algı yoluyla, birbiri içine geçmiş öznel ve nesnel değerler aracılığı ile elde edilen bilgiler birbirini doğrulamakta; sonuçta anlam ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, algı hem nesne hem de özne olan bendir. Yani algılayanda olup bitmektedir. Dolaysız günlük deneyimde bu iki tutum birbirini doğrulamaktadır. Algının bilgiye dönüşümü; bu nesne-özne ilişkisi ve her algı atkının birbiriyle olan birlikteliği sonucu gerçekleşmektedir (Zengin, 2003 ve Direk, 2003).

Bir nesnenin görme, koku, dokunma gibi farklı niteliklerini ayrı ayrı veriler gibi algılayıp yorumladığımızda; birliği, gizemini korumakta ve özü kavranamamaktadır (Merleau-Ponty, 2010 ve Rasmussen, 2013). Oysaki algılanan her nitelik öbür duyulara kapı açmaktadır. Balın ağızda bıraktığı şekerli tat, aynı balın yapışkan varoluşu ve yoğun kıvamının, dokunmada bıraktığı his gibi olmaktadır (Merleau-Ponty, 2010). Bu durum algıyı oluşturan bedenin hem gören hem görünen olma, hem dokunan hem dokunulan olma; aynı zamanda kendini gören ve dokunan olmasında yatmaktadır (Perri, 2013). Bu nedenle algımız tüm eşzamanlığı ile bedenin bütünsel kavrayış ile açıklanmaktadır. Zengin’in de belirttiği gibi “*bedenli oluşumuz dünyada olmamızın imkanıdır. Dahası, dünyanın bizde oluşu da beden üzerinden mümkün olur. Bu oluş, kah büzüşüp dünyayı içeriye alarak kah açılıp dünya içine çıkararak gerçekleşir*” (Zengin, 2003, s.142).

“*Ben benim bedeniyim (I am my body)*” diyen Merleau-Ponty, bedene salt bir bilincin yansıması şeklinde bakmayarak, onu yaşayan, nefes alan deneyimleyen olarak varoluşunu ifade etmektedir (Merleau-Ponty, 2005). Sartre ise bedeni hem “kendi-için-varlık”, hem de “başkaları için varlık” şeklinde ele almaktadır (Sartre, 2003). Kendi için varlık yani özne olan beden, diğerleri için nesne olmaktadır. Diğer bir deyişle algılayan beden, diğer bedenler için algılanan nesneyi ifade etmektedir (Sartre, 2003; Perri, 2013).

“İnsan bir vücut ve bir ruh değil, bir vücut ile bir ruhtur” (Merleau-Ponty, 2010, s.26). Beden, her varlığa eriştiği ölçüde ona insani özellikler sağlayarak ruh ve vücut haline getirmektedir. Şeylerin algısına ancak vücut ve ruhun bütünü olan bedenimiz üzerinden erişilmektedir. Böylelikle beden, her varlığa eriştiği ölçüde ona insani özellikler katarak “bir vücut ve ruh karışımı” haline getirmektedir. Mekansa, homojen bir üç boyutluluk yerine; bedenimizin özellikleri ve dünyaya fırlatılmış varlıklar olarak bizim durumumuz ile ilişki kuran, heterojen bir yayılım olmaktadır (Merleau-Ponty, 2010, p. 26).

Algıladığı şeyde var olma biçimini bulgulayan insanın, barındığı mekana ait algısı da bedensel ilişkisi ile kavranabilmektedir (Merleau-Ponty, 2010 ve Merleau-Ponty, 2012). Mekandan söz etmek için önce bedensel algının var olması gerekmektedir. Ancak beden varlığı da mekanla mümkün olmaktadır. Mekan algısının özü, salt yüzeysel imgeler değil; bütün duyuların eşzamanlılığı ile beden üzerine temellenmektedir.

Tanyeli’de mekan ile algılayan beden ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir.

“...mekan, mimarlıkta ürünün vazgeçilmez özünü oluşturur. ... mimarlık yapıtının algılanmasında algılayıcısının devinimi olanaklı ve hatta gereklidir. Dolayısıyla algılayıcının sürekli değişen konumuna bağlı olarak sayısız mekan yaşantıları elde edilebilir. ... Mimarlık yapıtında algılanan yalnızca üç boyutlu değildir; buna algılayıcının zaman içindeki devinimden kaynaklanan bir de “zaman-mekan boyutu”nun eklenmesi gerekmektedir. Yapıtın üç boyutu doğal olarak değişmez. Ama yapıtın bu üç boyutlu gerçekliği, algılayıcının devinimi nedeniyle değişen her konumda farklı ve sonsuz sayıda mekan yaşantısının oluşmasına yol açar” (Tanyeli, 2008, s.1019-1020).

Beden, okuyup anlamlandırılması gereken bir kitap gibidir ve başkası, başka bir bedene sahip olan bir bendir (Merleau-Ponty, 2005). Beden algısının bu ikili ilişkisinde, insanın kendine teması içinde bulunduğu mekan üzerinden ilerlemektedir (Merleau-Ponty, 2010 ve Merleau-Ponty, 2005). Bu bağlamda özne ile nesne

arasındaki ayrım ortadan kalkmakta; insan bulunduğu mekanın içindeyken, mekanda insanın içinde var olmaktadır.

2.2.1.2. Mekanı Tamamlayan Olarak Beden Hareketi

Mekan algımız tüm duyuların eş zamanlılığıyla bedenimiz üzerinden şekillenmekte ve anlaşılmaktadır. Beden; mekanda yalnızca algılayan ve algılanan değil; aynı zamanda hareket eden olarak mekanı anlamamıza imkan vermektedir. Merleau-Ponty’inde belirttiği gibi mekanın biçimi, ışığı ve rengi bedenimizde bir yankı uyandırmaktadır (Merleau-Ponty, 2012). Bu yankı hem beden algısında hem de beden hareketinde karşılığını bulmaktadır. Mekan sınırları, insan bakışının hareketi ile algısal olarak kavranabilmektedir. Bedenin algı ve hareketi, mekanın potansiyelini anlamamızı sağlamaktadır.

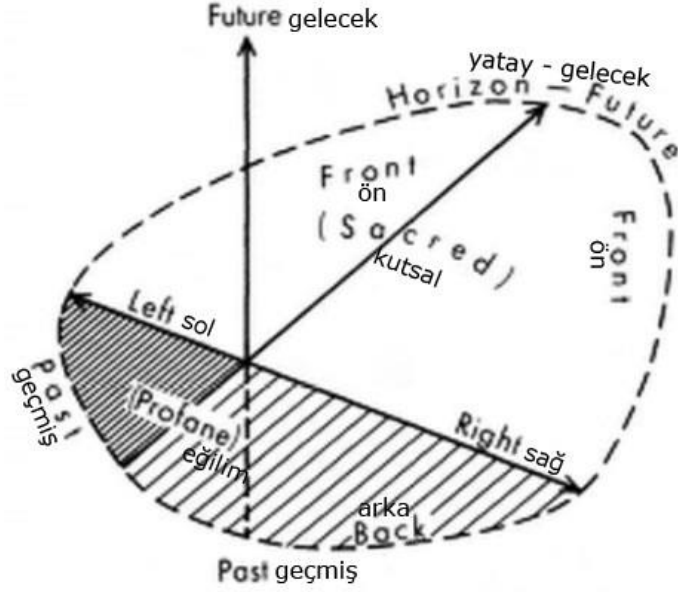
Beden hem özne hem de nesnedir. “Başkası”nın bedeni, benim için herhangi bir nesne değil, bir kültür nesnesi olmaktadır (Merleau-Ponty, 2005). Başkalarıyla her şeyden önce bu anlamda bir beden olarak karşılaşmaktadır. Bu anlamda beden, okuyup anlamlandırılması gereken bir kitap gibidir. Bedenin hem nesne hem özne olması mekanla ilişki kuran araç olabilmesine imkan vermektedir. Diğer bir deyişle “*bedenim olmasaydı, benim için mekan da olmazdı*” (Merleau-Ponty, 2005). Mekanlar dünyayı algılayan ve hareket eden bedenler sayesinde yaşanabilmektedir.

Nesneler dünyasında beden hem fiziksel hem de yaşayan olarak ele alınmaktadır. Yaşayan beden, deneyimleyen olarak hareketle ilişkilendirilmektedir. Mekanın homojenliği hareket eden beden tarafından kırılmaktadır. Beden; mekan ve mekansal ilişki içinde bağlantı noktasını temsil etmektedir. Bu nokta koordinat sisteminde sıfır noktasına karşılık gelerek mekanı düzenlemektedir (Dodd, 2004; Casey, 1997). Bilinçse, beden sayesinde nesneye yönelebilmektedir. Bedenin hareket etmesi, onun üzerinden nesnelere ulaşması ya da bir başka deyişle, nesnelere çağrısına cevap verebilmesidir yani kısacası deneyimlemesini sağlamaktadır (Dodd, 2004; Casey, 1997; Perri, 2013). Böylelikle bedenin her hareketi ile mekan devinim içinde varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda geometrik mekana ya da matematiksel zamana rastlanmamaktadır.

Beden; mekanın uzantısı, pusulası, kaynağı olmaktadır. Bedenin mutlak varlığı ve hareketi; mekanı orada-burada, yakın-uzak, yukarı-aşağı, üst-alt, sağ-sol gibi ölçeklerle düzenlemektedir (Casey, 1997). Dünyayı kendi bedenlerimiz aracılığıyla ölçer ve düzenleriz: dünya önümüzde açığa çıkmakta ve arkamızda kapanmaktadır. Bu nedenle “ön”, “arka”dan farklıdır, “ön”de dünyayla yüzleşildiği için daha çok önem verilmekte ve bu önem “arka”ya ve ardımızda bıraktıklarımıza kıyasla daha fazla olmaktadır (Bloomer ve Moore, 1977).

Bollnow’un matematiksel mekanın karşısına koyduğu yaşayan mekan; hareket eden bedenle tanımlanmaktadır. Algılayan ve hareket eden beden, yaşanan mekanın sıfır noktası olmakta; bu nedenle koordinat sistemi bedenden geçmektedir. Beden hareket ettikçe koordinat sistemi de hareket etmekte ve mekan yenide düzenlenmektedir. Mekanın üç boyutluluğu; bedenin hareketi ile kök salmakta ve böylelikle mekanı kavrayışımız için bir zemin oluşturmaktadır. Bedenlerimiz ile barındığımız mekanlar karşılıklı etkileşim ile kavranmaktadır. Bu etkileşimde deneyimlerimiz aracılığıyla yaşam mekanlarımız tanımlanmaktadır. Yaşayan, hareket eden bedenlerimiz farkında olalım ya da olmayalım sürekli mekan ile diyaloga girerek mekanları yeniden üretmektedir (Bollnow, 1961).

Tuan bedeninin; yönün, konumun ve uzaklığın ölçüsü olduğunu dile getirmektedir. Mekan bedeninin dikey-yatay, yukarı-aşağı, ön-arka ve sağ-sol alanları ile hesaplanabilmektedir. Bedensel koordinatlar ile de tanımlanmaktadır (Şekil 2.2). Tuan’ın mekanın, beden hareketi ile anlam kazandıkça yere dönüştüğünü vurgulamaktadır. Mekanın anlam merkezi hareket ile inşa edilen yer olmaktadır (Tuan, 2001). Bu çalışma kapsamındaysa mekanı anlamamızı imkan veren tüm birleşenlerin asıl mimari mekanın özü olduğu savunulmaktadır. Bu nedenle Tuan, bedeninin dikeylik-yataylık konumu üzerinden aktardığı; mekan ve yer dönüşümü, mimari mekanı anlamada önemli görülmektedir.

Şekil 2.2: Mekanın Beden Hareketi ile Tanımlanması (Tuan, 2001)

Tuan ile benzer bir yaklaşım sergileyen Tekeli (2009) bedeninin mekandaki konumu, yer ve çevre ile ilişkilendirerek şöyle açıklamaktadır:

“İnsanlar canlı olduklarından bir bedenleri vardır. Bedense coğrafik mekanda bir yer kaplayandır. Biz yaşamımızı coğrafik mekanlarda ya da yerlerde bedenlerimiz aracılığıyla yaşarız. Beden bir yer içinde var olur. Yaşamımızı bedenimizle yerler içinde sürdürürüz. Ama insanın yaşadığı çevreyle, yerle ilişkisi diğer canlılardan farklıdır. Diğer canlılar yaşadığı yere uyum yapar, uyum yapamıyorsa en çok yapabileceği şey yer değiştirmek, uyum yapabileceği yeni bir çevre bulmaya çalışmaktır. Oysa insan yalnız yaşadığı çevreye uyum yapmaz, onu kendi yaşamına uygun hale getirecek biçimde değiştirir. Böyle olunca da beden ve içinde yaşadığı çevre ve yerin karşılıklı etkileşimle birbirini sürekli olarak dönüştürdüğü söylenebilir” (Tekeli, 2009).

İnsanın çevreyle olan ilişkisinde onu dönüştürme ve kendine uygun hale getirme sürecinde, tasarlanan ya da üretilen mimari mekan tamamlanmaktadır. Mimari mekan beden hareketi ile deneyimlenmekte ve yaşanmaktadır.

Mekan; bedensel varlığımızla görülmekte, dokunulmakta, dinlenmekte, ölçülmekte, organize edilmekte ve betimlenmektedir. İnsan sadece mekanın içinde barınırken değil, mekan üretiminde de kendi bedenini kullanarak ölçü ve oran almaktadır. Geleneksel toplumlarda yapıcılar; mekanları, kuşların vücutları ile yuvalarını yapmaları gibi bedenlerine bakarak yapmaktadır. Mekan; bedene dayanılarak tartışılmakta, yaklaşılmakta ve yüzleşilmektedir (Holl, Pallasmaa, & Alberto, 1994).

Mimari mekan, yalnızca içinde hareket eden bedenlerle değil; daha önce yaşayan bedenlerin izlerini de barındırmaktadır. Boşaltılmış köyler, savaşta bombanmış kentler, atıl durumdaki sanayi yapıları, terk edilmiş metruk evler hepsi içinde yaşayan beden olmasa da, yaşanmışlıkları ile mekansallıklarını sürdürmektedir. Tüm yaşanmışlığı ile bedenlerin izleri bu mekanlara sinmektedir. Bugün orayla karşılaşanlar, sadece kendi bedenleri ile değil, yaşanmışlıklar üzerinden de orayı yaşamakta ve hissetmektedir.

Mimari mekan; beden hareketinin ve algılarının, devamlı ve yeniden gerçekleşmesi ile yaşanmaktadır. Anlamlandırıldığı üzere mimari mekanlar, sadece ölçülen bir uzam değil; bedenden izler taşıyan, bedenle yaşanan ve bedenlerin yaşanmışlık izlerini barındırır.

2.2.2. Şiirsel Düşünme Olarak Mekan

*“Şiir beklenmedik gerçekliktir.”
Peter Zumthor*

Şiir dili gündelik konuşmadan ayrılır. Çünkü şair tanıdık şeyleri, alışılmış adlarını öyle bir ifade eder ki; şeyin temel yapısına ulaşılır ve okuyucuyu şeylerin özüne girmeye zorlar (Merleau-Ponty, 2010). Şiir özü; kavramayı ve yaşamayı izin veren sözel ifadeden daha fazlasını derinliklerinde saklamaktadır. Bu nedenle de mekanın anlamının en önemli araçlarından biri olmaktadır.

Birbirinden farklı iki kavram olduğu düşünülen mekan ve şiir temelde taşıdıkları benzer özelliklerle, birbirleriyle ilişki kurmaktadır. İmgeler ve metaforlar, şiir ve mekanın ortak paydaları olmaktadır. Her iki kavramda; insanın sezgisel dünyasında kesişmektedir. Mekan şiir üretme gücüne sahipken, şiirler de mekan yaratma kabiliyeti taşımaktadır. Mekan içinde bulunulduğunda, şiirse okunduğunda zihinsel süreçler ve duyular yaratmaktadır (Öztepe, 2007). Şiirsel düşünme şekli,

mekanın katmanlı yapısının kavranmasını ve bu yolla mekânın hissedilen özelliklerini anlamayı sağlamaktadır. Mekan ve şiirsel düşünme ilişkisi iki temel yaklaşım üzerinden ele alınmıştır. İlki; şiirsel bilgi ve düşüncenin, mekânı ölçmenin yöntemi olabileceği görüşüdür. Diğer yaklaşım, şiirsel imgelem yoluyla mekânın kavranmasıdır.

2.2.2.1. Mekânı Şiirsel Olarak Ölçme

Ölçme, iki dizi veya olgu arasında karşılaştırma yapma düşüncesi ve sayma fikrinden kaynaklanmaktadır. Birincisi benzer nitelikli nesnelerin birlikteliğini ifade etmektedir. İkincisi algıda başlayan zihinde tamamlanan sayılar dizisine dayanmaktadır. Ölçme bu şekli ile matematikçiler ve fizikçiler tarafından kullanılmaktadır. Psikoloji alanındaysa; ölçümsel düşünce gelişiminin temel öğeleri çözümlenmektedir. Ölçme ile ortak görgül bir ölçekte, dış dünyaya ait şeyler kıyaslanmaktadır. Böyle bir ölçmede, evrensellik kaygısı ile metrik sistemi ifade eden bir standartlaşma doğmaktadır. Bu sistem; kesin, mutlak, gerçek bilgi arayışı ve sonucunu ortaya koyma çabası içermektedir (Moles, 2012).

Nicelik ve sayılar ölçme araçlarından yalnızca biri olmaktadır. Ölçmenin doğasını ve özünü ifade etmekte yetersiz kalmaktadır (Moles, 2012). Diğer yandan, bir nesnenin farklı ölçeklerde çizilmiş benzer iki anlatımı aynı şeyi ifade etmek için kullanılabilir. Ancak bu aynı ifade; ölçekler arasındaki farkın insanın imgelem dünyasındaki etkisini içerebilmektedir (Bachelard, 2013).

Heidegger; ölçmenin insan deneyimlerini kavrayarak varoluş koşullarını anlamaya imkan veren bir faaliyet olması gerektiğini belirtmektedir. Nesnelere incelemek amacıyla ayrıştıran bilime karşı; insanları şeyler ve dünya ile bağlarının yapıcı bir birlikteliği ile meydana gelen ölçmeyi savunmaktadır (Heidegger, 1971). Soyut fikirlerin ideal ölçütler şeklinde dayatılması yerine; şeyler ve deneyimlerin, başka şey ve deneyimler bağlamında açıklanabilmesi gerekmektedir. Bu ölçme dinlemeyi, bir şeyi başka bir şeye göre değerlendirmeyi sağlamaktadır. Beden ve duyular aracılığıyla da yapılabilen ölçme, kişinin yargı yetisi, hayalleri, düşünceleri ve yaratma gücü ile gerçekleşebilmektedir. Böyle bir ölçme ancak özel bir dil türü olan şiirle mümkün olmakta ve şiirle ölçülmektedir (Lazarin, 2008; Sharr, 2010).

İnsan dilin biçimlendiricisiymiş gibi davranmaktadır. Ancak, dil etkisiz bir araç değildir. Dil günlük yaşam katmanlarındaki anlamı ortaya çıkarmaktadır (Heidegger, 1971). Dil; insanın düşünce ve hayallerini şekillendirmektedir. Dil içinde sözcükler, biçim ve anlam içinde kendilerine özgü bir yaşam sürmektedirler (Tamba-Mecz, 1998). Geniş anlamlar saklayan şiir dili de dünyayla derin bağ kurmamızı sağlamaktadır (Heidegger, 1971). Şiirsel bilgi de dünyadaki bedensel deneyimlerimiz sonucu elde edilmektedir (Berlemont, Goossens, & Hendrickx, 2014).

Şiir/şiirsel (poetic) kelimesinin etimolojik köklerine baktığımızda Grekçe “poesis” kelimesinden gelmekte ve yapma, varlık kazandırma yanında; oluşturma, zihinde oluşum gibi anlamları da içermektedir (Berlemont, Goossens, & Hendrickx, 2014). Aristoteles’in “nous poetikos” yani aktif akla referans vermektedir (Berlemont, Goossens, & Hendrickx, 2014). Yan anlamı yapmak olan şiir; salt bir ifade şekli değil, dil ve yerleşim deneyimlerini anlamlandırmanın özgün biçimi olmaktadır. Heidegger, bu temelde şiiri iskan etmek diğer bir deyişle yerleşme ile ilişkilendirmektedir. Şiirle inşa ve iskan etmenin diyalektiğini anlamamızı sağlayan şeydir (Lazarin, 2008). Bu durumu Sharr şöyle açıklamaktadır:

“Şiir insanı bir kez yeryüzüne getirerek onu oraya ait kılan ve dolayısıyla onun iskan etmesini sağlayan [şey]”dir. ... şiirsel “yapma”, insanın günlük yaşamdaki varoluşu için vazgeçilmez kabul ettiği inşa ve iskanın çekirdeğindeki hareket ettirici güçtür. ... insanın “yapma”sındaki kökleri sayesinde böylesi bir şiirin, her insanın kendi inşa ve iskan uğraşına içkin olduğu yapmayı tarih boyunca başka yapma edimleriyle ilişkilendirir...” (Sharr, 2010, s. 79-80).

Bu sebeple, her inşa içinde bir nebze şiir barındırmaktadır. İnsan varoluşunu konumlandıran yapılar insanların ihtiyacına göre inşa edilmekte, sonrasında iskan edilerek yaşanmaktadır. İnşa ve iskan etme birbirinin devamı değil, tamamlayıcısı olarak iç içe geçmektedir. Heidegger, insanın insanların dünyanın içinde var olma çabasının sonucu olduğunu dile getirmektedir (Heidegger, 1971 ve Heidegger, 1996). İnşa etme; iskan etme için sadece araç veya yol değildir. İnşa etme zaten başlı başına iskan etmektir. İskan etmeye, inşa etme vasıtasıyla ulaşılmaktadır (Heidegger, 1971). Heidegger inşa ve iskan etmenin varoluşu anlamlandırma çabalarına içkin olduğunu

bu nedenle de şiirsel olduğunu ifade etmektedir. Şiir de bir “ölçüt alma” şekli olarak insanların mesken tutmalarını, yani iskan etmelerini anlamlandırmaktadır.

Heidegger şiirsel ölçüt almanın, yerleşmeyi anlamamızı sağladığını dile getirmektedir. Bu yaklaşımda mekan ve yer ayrımına yapılan vurgu öne çıkmaktadır. İnşa etme mekana iskan etme ise yere karşılık gelmektedir. Her inşa etmek aslında iskan etmekse, mekan da yer olabilmektedir. İnşa ve iskan etmenin birbirine geçmesi ile mekan ve yer birbirini var ederek mimari mekanda orijinini bulmaktadır. Şiirsel ölçüt alma da bu süreçteki bağları çözmekte ve anlaşılır kılmaktadır. Böylelikle mekan ve yer birlikteliği, mimari mekanı ifade etmekte; şiirsel ölçme de mimari mekanı anlamamıza ve anlamlandırmamıza imkan vermektedir.

Şiirsel ölçme aynı zamanda mekanın kültürel kodlarını açığa çıkarabilmektedir. Bolak Hisarlıgil ve Uluoğlu (2008), türküleri şiirsel düşünme biçimi yani “ölçüt alma” yöntemi olarak mekan-zaman bütünlüğünü kavramada kullanmaktadır. Anadolu’da gündelik yaşamın uzantısı olan türküleri; mekan ve zaman sürekliliğinde, renk, söz, iz ve seslerin katlanarak oluşturduğu şiirsel düşünme şekli olarak ele almaktadırlar. *“Anadolu’da yaşayanların yaktıkları ve bir şiirsel düşünme biçimi olarak kabul edilebilecek türkülerdeki yerleşmeye ilişkin anlatıların izini sürerek, mekan-zamansal eylemliliklerin araştırılması önerilmektedir”* Mekan-zamansallığın fenomenolojisi, çoğu Anadolu türküsünde geçen “evlerinin önü” motifi üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. “Evlerinin önü” motifindeki mekansal ve zamansal konumlanmaları açığa çıkaran ve çok yönlülük anlatan “önünelik”, gündelik yaşamdaki karşılaşmalar ile *“evde-olma”* duygusunu vermektedir (Bolak Hisarlıgil & Uluoğlu, 2008, s. 66).

Ölçme niyetiyle ayırştırmak yerine, dünya ile ilişkilendirerek bütünsel şekilde ölçmek anlamı sağlayacaktır. Ayrıca metrik sisteme ve standartlara indirgenmiş ölçme ve ölçek yöntemleri insanın çevresini anlamlandırmasını açıklayamamaktadır. İnsanın mekanda hissettikleri veya mekanın hissettirdikleri ancak şiirsel ölçme ile anlaşılabilirlerdir.

2.2.2.2. Şiirsel İmgelem Olarak Mekan

İmge, ortada bir uyaran olmasa dahi duysal, algısal ve zihinsel olarak yaşantının yeniden bilinçte canlanma halini anlatmaktadır. Diğer bir tanımı da “*zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya*” (Türk Dil Kurumu, 2014) şeklindedir. İmge anlatı olarak okunabilmekte ve farklı anlam katmanlarının ilişkilerinin ortaya koyabilmektedir.

Yönelmiş bilinç tarafından nesnenin deneyimlenmesi sonucu oluşan imge, bilinçte kurucu öge yani “*a priori*” olarak bulunmaktadır. Nesnenin göstergesi, görünenin dışında bir sembol olarak farklı simgesellikler taşıyabilmektedir. Fakat imge oluşumu, yönelmiş bilincin nesnenin içindekini kavramasıyla oluşmaktadır (Husserl, 2005). İmge; deneyime dayanan daha öznel bir düşlemeyi ifade etmektedir. Bilicin; imge ve nesneye ayrı yönelmişlikleri, imge ve nesnenin anlamı arasında yakınlık oluşturmaktadır. Bu bağlamda imge; algı ile birlikte duysal olarak kurulmaktadır (Sartre, 2006). Birey gündelik yaşam içinde biriktirdiği imgeler aracılığıyla içinde bulunduğu mekanı anlamaya ve kendine göre düzenlemeye çalışmaktadır.

Bachelard’da imgeyi görsel etkisiyle değil “*yankılanma*” ile incelemektedir. Yankılanma kavramı özne ile nesne arasındaki harekete işaret etmekte ve ikisi arasındaki keskin ayırım yerine birleştirmeyi ve bütünleştirmeyi çağırır. Yankılanma süreci; şiirsel imgeleme karşılık gelmekte; mekanı anlamlandıran araçlardan bir olmaktadır (Bachelard, 2013). Mekanın, beden ve hafıza ile kurduğu ilişkileri psikanalitik ve semantik yönleriyle şiirsel biçimde ele alınmakta ve şiirsel imgelem ile açıklanmaktadır. Böylelikle soyut ve somut ayrımlarını ortadan kaldıran şiirsel imge ile mekan tanımlanmaktadır (Lin, Chang, & Liang, 2011).

Mimarlığın var oluş nedeni olan mekan; kelimelerle ifade edilebilecek bir deneyimden ziyade şiirsel bir ifade şeklidir. Şiirsellik kendisinde, anlamları meydana getiren, deneyimle açıklanan ve sonu olan varlığının bütünü taşıyabilmektedir (Holl, Pallasmaa, & Alberto, 1994). Şiir, mekansal olarak gelip içimize kök salarken, mekanda doğrudan doğruya şiirsel imgenin alanı olmaktadır. İnsanlar mekanları şekillendirmekte ve yine aynı mekanlar insanların hatıralarını, duygularını ve düşüncelerini biçimlendirerek şiirsel biçimde barındırmaktadır (Bachelard, 2013).

Mekan severlik olarak çalışmasını ifade eden Bachelard, mutluluk mekanlarını, şiir üretim nedeni olarak görmektedir. şair; mutluluk mekanlarına karşılık gelen şiirsel mekanı keşfetmekte ve eşsiz yaratım özgünlüğüyle ifade etmektedir. şiir bu yönüyle insanın barınmasına yardım ederken, mekanlar da bilen, hafızalarına kaydeden ve yaşayan uzamlar olarak varlık bulmaktadır. Sevilen, övülen, nefret edilen mekanlar; tüm birleşenleri ile şiirsel imgede yankılanmaktadır. şiirsel imgelem diğer bir deyişle düşünme, mekanı anlamlandırmamızı ve anlamamızı sağlamaktadır (Bachelard, 2013).

şiirsel düşlemenin kaynağı olan mutluluk ve korkuların mekanları; ev mekanı üzerinden açıklanabilmektedir. Ev; insanın ilk evreni olarak, insanın düşüncelerini ve duygularını birleştirmektedir. Ev mekanı, mahzen ve tavan arasına uzanan dikeyliği doğrultusunda insan ruhunu çözümleme aracı olarak ele alınabilir. Mahzen ve tavan arası evin mekanları olduğu kadar insan imgelerinin de mekanı olmaktadır. Mahzen, insanın korkularını; tavan arası, unutulmuş nesnelere ile geçmiş imgelerini barındırmaktadır. Diğer bir deyişle, insan belleği korkuların mekanıdır. Korkuların kaynağıysa evin bir parçası olan mahzen mekanıdır (Bachelard, 2013).

Yalnız anılarımız değil, unuttuklarımız da mekansallaşmıştır; bilindışımız mekansaldır. Ruhumuz bir konuttur. Evleri, odaları hatırlayarak kendi içimizde konaklamayı öğreniriz. Bu bağlamda evin diğer bir imgesiye, ikamet edilen her mekânın özünde ev kavramı barındırmasıdır. İçimizde yaşayan ev fikri, şiirde gün yüzüne çıkmaktadır. Evin poetik temelini anılardan çok şiir ile dokunulabilir (Bachelard, 2013).

Köşeye çekilen ruhta, sığınma imgesi yankılanmakta ve insanın köşesine çekilmesi; hayali, düşü, düşünceyi çağırılmaktadır. Köşeler insanın içine sıkışıp büzüşmek istediği yalnızlık mekanı olarak değerlendirilmektedir. “... Bir evdeki her köşe, bir odadaki her duvar köşesi, insanın derttop olmaktan, kendi üstüne kapanmaktan hoşlandığı her kuytu, hayal gücü için bir yalnızlıktır, yani bir odanın tohumu, bir evin tohumudur” (Bachelard, 2013 s.171).

şiirsel düşünme şekline önceden belirlenmiş kalıplarla yön vermek nasıl anlam değerini yitirmesine neden oluyorsa, aynı şekilde mimari mekanı da donuk şekilde

incelemek, kalıplara indirgemek; insan-mekan ilişkisinin açığa çıkmasını engellemektedir (Bachelard, 2013). Şiir; düş kurmayı, hayal gücünü, bilinci ve bilinçdışını; okudukça, yazıldıkça yeniden yaşatmaktadır. İnsanın yaşadığı, yalnız kaldığı, korktuğu, sevdiği, nefret ettiği; ev, oda, tavan arası, bazense bir köşe, çekmece gibi mekanlar ona sonsuz düş kurma evreni sağlamaktadır. Şiir ve mekan, bu karşılıklı ilişki ile birbirini var etmekte ve anlamlandırmaktadır.

Şiir, duygusal eğilimlerin özgürlük bulduğu farkına varılmayan ancak hissedilen durumları gün yüzüne çıkararak şekillendirmektedir. Hissedilen mekanlarda insanların duygu ve ruh aleminin gün yüzündeki biçimsel barınakları olmaktadır (Bachelard, 2013). İnsan yaşadığı mekanları; tatlar, kokular, sesler, anılar ile hissetmesi ve düşlemesi şiirle varlık kazanmaktadır (Lin, Chang, & Liang, 2011).

Şiirsel imgelem aynı zamanda şiirsel düşünme//düşünebilme şeklidir. Yalnızca şiirin kendisini değil; şiirsel bilgiyi ve bu bilgiye erişimi de kapsamaktadır. Bu kapsamıyla, şiirsel bilgi yani düşünme mimari mekanı tüm birleşenleri ile anlamayı ve anlatmayı olanaklı kılar. Böylelikle şiirsel bilgi; mimari mekanın üretilme araçlarını ve süreçlerini de içermekte ve sorgulamaktadır. Berlemont ve diğ. (2014) mimari yapı üretim şekillerinin şiirsel bilgiye dayandığını ifade etmektedir. Heterojen bir alan olan malzeme ve yapı sisteminin anlaşılabilir ve hissedilebilir olması arasındaki birliği şiirsel bilgi ile açıklamaktadır. Yapı ve insan ilişkisi, bir karşılaşma sürecinde gerçekleşmektedir. Deneyim başlangıcı olarak karşılaşma; şiirin bize söylediği ritim, duyumsallık ve ses desenidir. Yapım sistemi, bu şiirsel bilgi üretimine izin veren karşılaşmaları içerek şekilde kurgulandığında mimari yapı ve yapım sistemleri ortaya konabilmektedir (Berlemont, Goossens, & Hendrickx, 2014). Sonuçta; daha çok biten ve yaşanan mimari ürünleri tanımlamanın aracı olan şiirsel bilgi üretim süreçlerine genişletilmektedir. Mimari mekanın hissedilen özellikleri yapım aşamasında ön görülmeye çalışılmaktadır.

Van Schaik'e göre de mimari mekanın şiirselliği; mimarlığın formel ve enformel bilgilerin zıtlığından doğmaktadır. Gelenek ve sistemlere dayalı bilgi ile bireyin hafızasında sakladığı deneyim bilgisinin geriliminden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mimari mekan, düşlenen hatta düşlerin kendisi olan şiirsel bilgiye

erişmelidir. Şiirsel bilgiden beslenen mimari mekanın tasarım yolları aranmalıdır (Van Schaik, 2002).

Mekan; yerleşmenin biçimsel karşılığı, yaşanmış uzamlar olarak şiirle ve şiirsel bilgi ile açıklanabilmektedir. Böylelikle yerleşmenin biçimsel ifadesi olan mekanın, varoluşsal anlamına yaklaşılmaktadır. Şiir bilgisi//şiirsel bilgi, mekan ile kullanıcı arasındaki yaşam üzerine kurulan hissedilen durumları ortaya koymaktadır. Yaşanan mekanların her bir noktası farklı şiirsel imge veya bilgi yaratma gücüne sahiptir. Mekanın hissedilen yanını oluşturan katmanlı bütünlüğü; sonsuz bir hayal gücünün ürünü olan şiirsel imge ve şiirsel bilgi ile kavranabilmektedir. Van Schaik'in (2002) de belirttiği gibi mimarlık, şiirsel mekana yaklaştığı ölçüde varlığını referans noktası olan insana yaklaştırabilecektir.

2.2.3. Şeylerin Yeri Olarak Mekan

*“Avuç içi kadar ufak odamda
Sanki küçük kalbi vurur eşyamda*

.....

*Elinin dokunmuş olduğu şeyler
Ürperir canlanır sanki ve güler.”
Ahmet Muhip Dıranas*

Bu bölüm şeyler olarak nesnelere ele almakta ve mekan ile olan ilintilerini ortaya koymaktadır. Nesnelere şey olarak mekanla girdiği ilişki ve mekanda şeylerin deneyimlenmesi tartışılmaktadır. Ayrıca, şeyler mekanın hissedilen özellikleri açısından sorgulanmaktadır.

2.2.3.1. Şeylerin Mekansallaşması

Nesne kavramı deneyimden kopuk soyut bir indirgemeyi ifade etmektedir. Kartezyen düşünceyle birlikte gelişen nesne kavramı yerine şey kavramı önerilmektedir. Çünkü şeyler mekanı anlamaya imkan vermektedir. Nesnelere; mekanda, zamandan ve kullanımdan bağımsız tanımlanabilirler. Şeyler ise mekan ve zaman bütünlüğü içinde deneyim ile ilişkilidir.

Heidegger'e göre şeyler; yeryüzü, gökyüzü, ölümlüler ve tanrılar dörtlüsü içinde bir araya gelerek, varoluşun temel koşullarını ortaya koymaktadır. Yeryüzünde bulunmak zaten göğün altında olmak anlamına gelmektedir. Yer ve gök birlikte

tanrısal olanların önünde bulunmakta ve ölümlülerin birbirlerine ait olma durumunu içermektedir. Heidegger bu durumu testi örneği ile açıklamaktadır (Heidegger, 1971). Testi fiziksel biçimiyle ortaya korsa da onu kullanılır yapan içindeki boşluk yani hiçliği olmaktadır. Testi boşluğu saklayarak barındırır; gökler gerekli koşulları sağlar; ölümlü insan susuzluğu için testinin içine ihtiyaç duyar ve tanrılara bazen şarap sunarak onurlandır. Testinin özü bu dörtlünün karşılıklı etkileşimi ve birlikteliğiyle anlaşılmaktadır (Sharr, 2010; Heidegger, 1971).

Heidegger'in şeyler diye ifade ettiği olgular ve ilişkiler; deneyim ve yaşam içinde kullanılan nesnelere anlamlandırılmasına karşılık gelmektedir. *Bir şey ayırt edici özelliklerini kullanımdan alır; elle tutulunca neye benzediğinden ve insanları çevrelerindeki dünyayla nasıl ilişkilendirdiğinden alır. Bir şey insan varlığının parçasıdır, soyut bir alem değil; ve insanlar üzerinde düşünmeden önce de zaten hep oradadır*” (Sharr, 2010, s. 31).

“*Şeylere yönelim yeniden*” çağrısı ile Husserl, şeylere verilen anlamları olduğu gibi kabul etmeyip sorgulamamız gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle şeylerin dil, simge ve sembollerle belirlenen tanımları dışında özünü yakalamak mümkün olabilecektir (Husserl, 2003 ve Husserl, 2005). Bu durum kendine yetebilen bilinçli öznenin şeylere yönelme biçimi ile açıklanmaktadır.

“Algılama, duyumsama, arzulama, sevme, inanma edimlerinde, bilinç işlemleriyle kendisiyle bağlantı kurabileceğim şey bana bir biçimde verilmiş olmalıdır. Bu anlamda, her bilinç ediminde bir “nesne”yle bağlantı kurulmaktadır ya da her bilinç ediminin yöneldiği bir “nesne” vardır. Her algılamada algılanan bir şey, her duyumsamada duyumsana bir şey, her düşünmede düşünülen bir şey, her sevmede sevilen bir şey vardır. Her bir edim yöneldiği bağlantı kurduğu “bir şey” vardır. ...Bilincin bir nesneye yönelimi, şeyle kurulan durağan bir ilişki değildir. Yönelimsel bilinç, her türünde, deneylenenin görüsel bir biçimde kendisine sahip olmaya çalışır. Bu bilincin amacıdır” (Tepe, 2012, s. 14-15).

Şeyler yaşantının içinde bulunmazlar, onlar yaşantı ile birlikte kurulurlar. Burada şey; yönelmiş zihne verilen bilgi içinde, hep aynı kalan, değişmeyen statik bir durum değildir. Şey mekan içinde yeniden kurulmaya yani devinimine devam etmektedir (Husserl, 2003).

Şeylerin gündelik kullanımı salt ihtiyaç, işlev ve formdan ibaret değildir. Yaşamımız içinde şeyler; sınırları, konumları, yönelmeleri ile yakınlık-uzaklık ilişkilerini anlamamıza izin vermektedir. Şeyler salt bir biçim olarak bireyin deneyim, ilgi ve ilintisinden bağımsız şekilde açıklanamamaktadır (Adams, 2010).

Şeyler, yaşamı biçimlendirebilme potansiyeli taşımaktadırlar. Böylelikle şeyler, yaşadığımız mekanları anlamamızı ve anlamlandırmamızı sağlayabilmenin olanaklarını sunmaktadır. Bu “*ruh mu madde mi, düş mü-gerçek mi, özne mi nesne mi, yer mi mekan mı*” (Soja, 1996) ikiliklerine karşılık bütünsel anlama ulaşmaya imkan vermektedir. Merleau-Ponty’de benzer bir yaklaşımla şeyleri nasıl anlamamız gerektiğini şöyle açıklamaktadır.

“...şeyler, karşısında düşünüp taşınacağımız yalın ve tarafsız nesnelere değillerdir; her biri bizim için bir tutumu simgeler, bir tutumu anımsatır, bizde olumlu olumsuz tepkiler uyandırır; bir insanın kendisini çevrelediği nesnelere, yeğlediği renklerden, dolaşmaya gittiği yerlerden, o insanın zevki, kişiliği, dünyaya ve dışarıdaki varlıklara karşı tutumu okunur. ...Nesnelerle ilişkimiz mesafeli değildir, her nesne vücudumuza ve yaşamımıza seslenir, insan özelliklerine bürünür, uysal olur, tatlı olur, düşmanca olur, bize karşı koyar; tersi de geçerlidir, bu nesnelere sevdiğimiz ya da nefret ettiğimiz davranışların simgeleri gibi yaşarlar içimizde. İnsan şeylere yatırım yapar, şeyler insana” (Merleau-Ponty, 2010, pp. 30-31).

Merleau-Ponty; nesne olan şeyin öznesi ile girdiği ilişkiyi, bal örneğiyle açıklamaktadır. Akışkan kıvamı ile bal durağan bir sıvıyken kavranmaya çalışıldığında parmakların arasında kayıp gitmektedir. Biçim verilmeye çalışıldığında sadece dağılmakla kalmaz; yaşayan, deneyimleyen el ile çatışmaya girer. Böylelikle kendine geri dönmekte, kavranan nesne iken özneye dönüşmektedir. “*Balın kıvamı*

gibi bir nitelik ancak vücutlu özneye o niteliği taşıyan nesne arasında kurduğu diyalog yoluyla anlaşılabilir; bütün bir insan tutumunu simgeleyebilmesi de bundan; bu niteliğin bir tanımı varsa insani bir tanımdır” (Merleau-Ponty, 2010, s. 29).

Diğer yandan, bir nesnenin biçimi yer değiştirdiği için özellikleri değişebilmektedir. Ekvatorda ve kutuplarda bulunan aynı nesnenin biçimi ve kütlesi bulunduğu uzama yani mekana bağlı olarak değişmektedir. Mekan şeylerde değişikliğe yol açabilmektedir (Merleau-Ponty, 2008).

“Nesnelerin dış biçimine somut müdahale olmadan şekil verilemez. Bu diğer yönden, şeylerin zaman ve mekanda varlığını tasarlayamazsınız ama onları zaman ve mekana sahip varlıklar olarak tasarlamalısınız demektir. Bir şey mekanda basitçe var olmaz ama mekanı kendi içinde geliştirir, bir şey zaman içinde var olmaz, zamanı cisimleştirir” (Führ, 2008). Nesneyi yani şeyi anlamlı kılan asıl araç; öznesi olan insan bedeni ile girdiği deneyim ilişkisidir. Deneyim ilişkisi içinde nesneyi bağlamıyla, yani içindeki mekana ile birlikte kavradığımızda anlaşılmaya başlanmaktadır.

2.2.3.2. Şeylerin Mekanı//Mekanın Şeyleri

Şeyler içinde buldukları mekana ve beden ile girdiği deneyimle ifade edilen ve kavranabilen nesnelere dir. Bu noktada mekana mı/nesne mi, mekana nesne mi/nesnenin mekanı mı ikilikleri yerine devingen bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Mekan içindeki bir şey, deneyimlenerek mekana olabilmektedir. Yani şeyler mekansallaştığı kadar; şeylerin mekanı veya mekana şeylerinden söz edilmektedir. Deneyimleyen özne olan beden, bu devingen yapı içinde nesnenin varoluşunu tamamlamaktadır. Bu durumları Bachelard, çekmece ve kapı üzerinden şöyle açıklamaktadır.

Çekmeceler, dolaplar ve sandıklar içinde buldukları mekana nesnelere yani şeyleridir. Bununla birlikte başka nesnelere evi yani mekanı olmaktadır. Çekmeceler, sandıklar ve dolaplar *“saklı olanın estetiğini”* içermektedir. Diğer yandan, çekmece metaforu, kavramları ve bilgileri sınıflandırma imgesine karşılık gelmektedir. Çekmece aynı zamanda sakladıkları, barındıkları ile insan zihninin temeli olarak ifade edilebilmektedir. *“... boş bir çekmece hayal edilebilir değildir.*

Boş bir çekmece ancak düşünülebilir. Ve de bilinmeden önce hayal edileni, doğrulanandan önce düşü kurulanı betimlemesi gereken bizler için bütün dolapların içi doludur” (Bachelard, 2013, s.30).

Kapı içeri ile dışarıyı ayıran ve bağlayan mekan nesnesinden ziyade; insan tininin karar verme sürecindeki *“aralıkta kalma evrenine”* denk düşmektedir. *“Kapadığımız, açtığımız tüm kapıların, yeniden açmak istediğimiz tüm kapıların öyküsünü yeniden anlatacak olsak, tüm yaşamımızı anlatmış oluruz.”* Mekanın nesnesi olan kapı aynı zamanda eşik noktası olarak; insana kara verme, arada kalma, başlangıç ve bitiş imgelerini çağırılmaktadır (Bachelard, 2013, s. 268).

Şeyler, ister tasarım ürünü isterse mimari bir yapıt olsunlar, bize temsil etikleri düşüncelerle bağdaşacak yaşam biçimleri sunmaktadırlar. Aynı zamanda şeyler; kullananlarda yani deneyimleyenlerde belirli duygular uyandırmaktadır. Fiziksel gereksinim ve konfora yönelik işlevleri yerine getirirken diğer taraftan bazı duygu ve düşünceleri çağırılmaktadır. Şeyler aracılığıyla bu duygular güzel şekilde ifade edilmektedir. Örneğin bir binayı güzel bulmak; onu çatısı, kapı kolları, pencereleri, merdivenleri, içindeki eşyaları kısacası şeyleri ile sunduğu yaşama biçimini benimsemek ve içselleştirmek anlamına gelmektedir. Bir şeyi güzel bulma ve bunu dile getirme ihtiyacı; özünde onunla ilgili hisleri somutlaştırma gereksiniminden kaynaklanmaktadır (Botton, 2010).

İnsanlar nesnelere kullanırken onlarda izler bırakır. Bu nedenle anılar şeylere yapışık olarak hatırlanabilmektedir. Anılar, hayaller ve imgeler nesnelere yapışmışlardır ve orada bireyi beklemektedir. Bu beklemenin yeri bazen hasret duyulan ve hafızada saklanan bir mekan, hatıraların biriktirildiği ilk ev, bazen çocukluk anılarının toplandığı oyun evi olan masanın altı, bazen geçmiş zamanı saklayan müzeler olmaktadır. Bu bağlamları ile şeyler mekanın hissedilen özelliklerinin oluşumunu tanımlayan ve duyumsanan ifadesidir.

2.2.4. Toplumsal Yapı Olarak Mekan

*“Biz toplumu yaratırız, toplum da bizi yaratır.”
“Mekanlar toplumları, toplumlar da mekanları şekillendirir.”
Anthony Giddens*

Mekanı yalnızca birey ve nesne üzerinden anlamlandırmak, ona sınır getirmek olarak çalışmanın savının karşısında durmaktadır. Mimari mekan, hem bireyselliğin sığınağı hem de sosyal yaşama içkindir. İnsan toplumsal bir varlık olarak, içinde bulunduğu sosyal çevre içinde mekanı yaşamaktadır. Mekanın toplumsal olduğu kadar toplumun da mekansal olduğundan söz etmek mümkündür. Mekan ve toplumun ayrı düşünülmemeyeceği bu nedenle de bütüncül şekilde ele alınması gerekmektedir. Toplumsal yapı başlığı altında bu ilişki ve ilintiler bütünü, mimari mekanın hissedilen özellikleri açısından ortaya konmaktadır.

Kişinin kendi deneyimleriyle anlamlandırılan mimari mekan bu bölümde toplumsal yapı üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Toplumsal mekan kuramları içinde incelenen ekonomik, politik ve küresel ilişkilerle açıklanan kent mekanları bu çalışmanın sınırlılıkları dışında kalmaktadır.

Salt mekan yoktur; farklı türde mekansal ilişkiler, ilintiler, mekansallaşmalar bulunmaktadır. Bu mekansal olgularda; toplumsal nesnelere üzerinden kurulmaktadır. Mekan; içinde bulunduğu toplumsal olgulardan ayrı mutlak bir geometri olarak görülemeyeceği gibi mekansal olguları da tümüyle yok sayıp topluma indirgemek yetersiz çaba olmaktadır (Urry, 2010).

Sosyal olgular bireyin gündelik yaşamı içinde sıradan olarak gördüğü deneyimlerine dayanmaktadır. Sosyal bilimlerin bahsettiği şeyler zaten çevremizde ya da bizzat kendi hayatımızda olağan şeyler olarak yer almaktadır. Bu noktada bireysel olandaki toplumsal olanı, tikel olandaki genel olanı anlamak önemli görülmektedir (Bauman, 2005). Mekanı da böyle bir yaklaşımla üretilmekte; bireysel ve toplumsal olarak yaşanmakta ve deneyimlenmektedir.

“Bedenli-ben dışındakiler, başkaları, doğa ve eşya algılama açımın içinde. Onlar çevremi oluşturuyorlar. Çevremde oluş var: Değişme: Hareket: Zaman akışı. Algılama açımın dışında, başka türlü farkına

vardığım bir mekan var. Çevresel mekanımın dışındaki bir düşünce mekanı. Kavramsal mekan. Bu mekanda , başkaları, "toplum" a dönüşüyor örneğin. ...Çevreyi ortama aktarma, çevreyi, bir elimizde tutuştur. Sabitleştirmedir. Ölümsüzleştirmedir. Şu anlamda: Onu ortamda bulabilecek, ortamı yaşayabilecek (iddialı bir söz belki, ama), çevredeki insanlar oldukça yaşayacak bir sabitleştirmedir bu. İnsan, birey olarak ölümlü olduğu için, "ölümlü ölümsüzdür". Bu anlamıyla, ortam çevreye, çevre de, bedenli-ben'in algılama açısına bir süreklilik sağladığı için, ortama zorunludur. ...Dikkat: İnsan, bedenli-ben'iyile çevresini yasarken, ortamı da yaşıyor. Mekan, yalnızca çevremizde değil, ortamımızda da” (İnam, 1992, s. 179).

Giddens’da toplum veya toplumsal olguların insan eylemleri içinde yaratılmakta ve yeniden üretilmekte olduğunu ifade etmektedir. İnsan eylemleri toplumsal kuramlar içinde neden-sonuç ilişkileri ile değil, bütüncül ilintilerle var olmaktadır. Toplumsal olan ancak mekan ve zaman bütünlüğünde hem bireysel hem toplumsal olarak tekrarlandığı ölçüde şekillenmektedir. Mekan içinde yer alan nesnelere ile algılanırken sadece mekansal gerçekliğiyle değil, toplumsal gerçekliğiyle birlikte kavranmaktadır. Toplumsal olgular, kendilerini oluşturan tuğlalarla her an sürekli olarak yeniden inşa edilen binalar gibidir (Giddens, 2011). Toplumsal yapı inşa eden tuğlaların, en küçük birimin bireyden sonra aile yapısı diğer bir deyişle hanehalkı olduğu düşünülmektedir. Özellikle de konuya içinde bulunduğumuz toplumsal yapıdan bakarsak ailenin mekanı anlamlandıracak önemli bir iz olduğu anlaşılmaktadır. Ev mekanıysa, aile bireyleriyle ve aile yaşamıyla bütün olarak anılmaktadır. Diğer yandan birey ilk deneyimlediği mekan olan evi farkında olarak ya da olmayarak yaşamı boyu hatırlar. Karşılaştığı tüm mekanları da ilk evindeki hatıraları ile ilişkilendirerek hatırlar. Narlı; ev mekanının aile ile ilişki kurularak, hatırlarda saklanmasını aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

“İnsanlar, bir evi yalnız yaşamaz; evin her köşesi biriyle kazanır belleğe. Yatak odası anne babayla mahremiyet kazanıp sızılır. Annesiz bir mutfak yer almaz hafızada. Soba, sadece oturma odasını ısıtmaz; etrafına toplananlarla sıcak bir yuvayı kurar” (Narlı, 2014, s.161).

Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aile, organizmanın en küçük birimi gibi çalışmaktadır. Ailede yaşanan en küçük değişim, doğrudan organizmayı yani toplumu etkilemektedir. Toplumda yaşanan değişim aile, ailede yaşanan değişim bireyle ilgili olmaktadır. Bu durum ve tersten okuması; gündelik yaşamı ve içinde geçtiği mekanları değiştirmektedir.

Aile yapısının değişimiyle ilgili araştırmalara baktığımızda, çoğu ortak payda olan konut ve ev yapı türüne odaklanmaktadır. Konuyu konut ve ev tipolojilerinin değişimi üzerinden incelemektedir. Ancak aile yapısının değişmesi, bireysel yaşam şekline bağlı olarak deneyimi, mekanı kavrayışı temelde sorgulatmaktadır. Örneğin, yaşlı bakım evlerindeki artış, sosyal ortamın ev dışındaki restaurant, kafe veya alışveriş merkezi gibi mekanlarda kurulması; mimari mekanı yaşayış biçimlerimizi değiştirmektedir. Diğer yandan; yalnız yaşayanlar ya da aynı evi paylaşanların mekanı algıları ve deneyimleri doğal olarak farklılaşmaktadır. Bu durumda mekanı anlama ve anlamlandırma biçimimizi farklılaştırmakta ve sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Eşinden ayrılarak yalnız yaşamaya başlayan birinin, eviyle ilgili yaptığı yorum, mekanı anlama ve kavram şeklinin değişimini örnekler niteliktedir.

“Birlikte yaşamayı tercih ettiği birini buldu ve onunla gitti... Onsuz ev çekilmez biçimde bomboş. ...Ben hala bu evdeyim. ...Evin geri kazanılamayacak paylaşılmış bir geçmişi simgeleyen tuzak olduğunu biliyorum.” (Gür, 2000, s. 61).

Andaç Ortaköy’de geçen çocukluğunu anlatırken, yaşadığı evi ve çocukluğunu toplumsal ilişkiler ve mekanlar üzerinden aktarmaktadır.

“... Bir mekanda yaşama duygusu bizi zenginleştirdiği gibi hayata bağlanmanın, orada soluk almanın neleri içerdiğini gösterir. ... Unutmayalım ki yaşadığımız semtler, mahalleler, adımladığımız sokaklar, gidip kapandığımız evler birer “ikamet” yeri değil, yaşama kültürümüzün bir parçasıdır. Oralarda varoluşumuzun ruhunu buluruz. ...” (Andaç, 2010, s. 14-15).

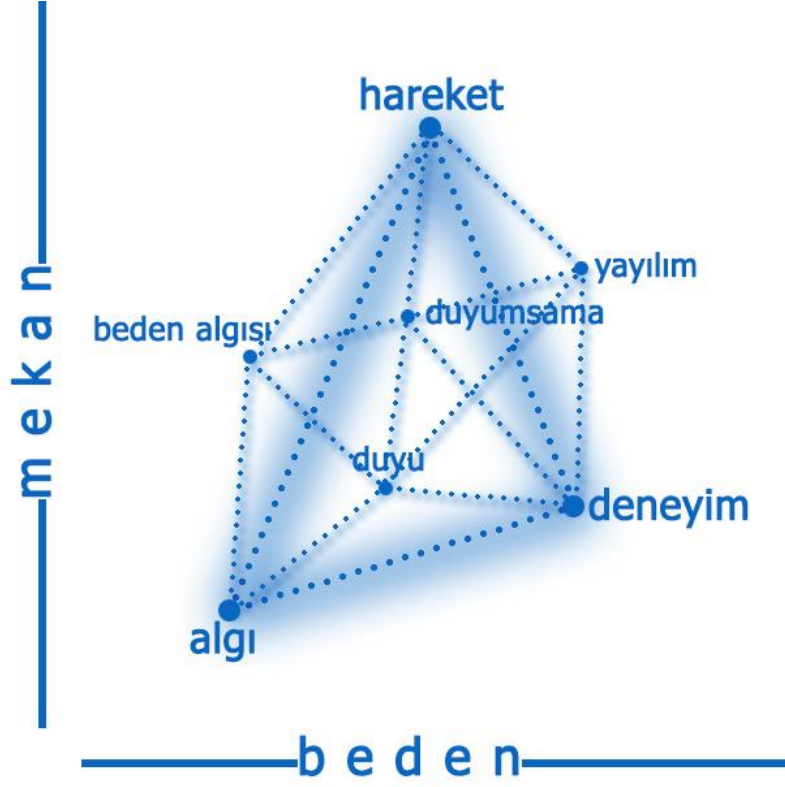
Yukarıdaki açıklamalarında ortaya koyduğu üzere mekanı yalnızca bireyi değil sosyal ilişkileri de barındırmakta toplumsal yapı ile şekillenmektedir. Mekanı

bütüncül anlamak için içinde bulunduğu toplumu ve onu var eden aile ilişkilerini de anlamak gerekmektedir. Toplum yapısı ve aile ilişkileri aynı zamanda mekanı tanımlayan kültürel bir faktördür. Kültürel kodlamalar; toplumsal yapı içinde mekan, nesnelerin kullanımı ve buna bağlı şekillenmesidir (Bauman, 2005; Gür, 2000). Böylelikle beden deneyiminde, hangi içsel güdülerin niye belirgin ve baskın olduğu açığa çıkmaktadır. Toplum; insana kültür çevresi yani kültürel bir mekan inşa etmektedir. Sonuçta, birey ve aile; zaman-mekan bütünlüğü içinde daha önceden eylem ve düşünceler ile oluşmuş kültürel kodlar taşımakta; toplumsal yapı oluşturmaktadır.

2.3. Mekanı Anlamlandırılan Bağlamlar

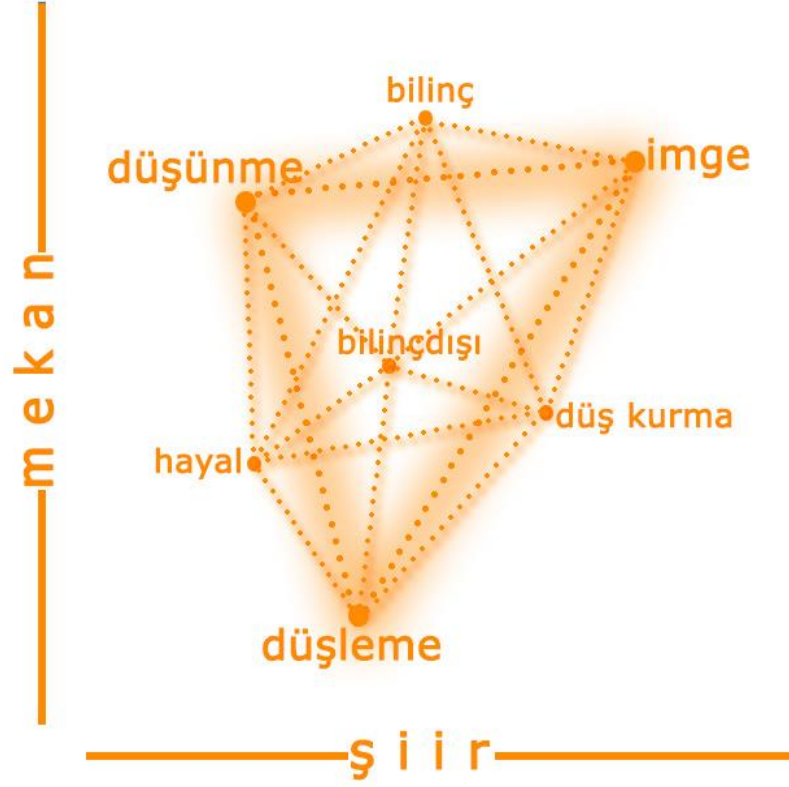
Mimari mekanı anlamak için öncelikle mekan yer tartışması ele alınmış ve mekan tanımlarını incelenmiştir. Çalışma kapsamında mimari mekan ifadesi kullanılmıştır. Çünkü mimari mekan; mekan ve yeri konu edinerek kendini, varlık nedeni olan insana yaklaştırabilmektedir. Böylelikle konuya bütüncül yaklaşılarak mimari mekanın hissedilen özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Mimari mekanın hissedilen özellikleri, insanın mekanı yaşama şekillerinde yola çıkarak; beden, şiiir, şey ve toplum ilintileri üzerine kurulmuştur. Mekanın hissedilen özellikleri açısından, bu ilintilerin mekanla girdiği ilişki örüntüsünün, mekanı anlamamıza imkan veren bağlam zeminini oluşturduğu düşünülmektedir. Bu bölümde; mekanı anlamlandırılan bağlamlar ve bu bağlamların birlikteliği ortaya konmaktadır.

Mimari mekan ile ilk karşılaşma bedenle gerçekleşmekte ve insanlar bedenleri aracılığıyla mekanı yaşamaktadırlar. İnsan ile mekan ilişkisi tüm algıların kaynağı olan hareket eden beden üzerine temellenmektedir. Mekan başlı başına bir dünya, beden ise o dünyayı tanımlayandır. Mekanla bedenin bu ilinti örüntüsü Şekil 2.3'te de görüldüğü üzere algı, hareket ve deneyim aracılığıyla şekillenmektedir. Algıdan harekete uzanan oluşum; beden algısı, duyu ve duyumsama ile kurulmaktadır. Bedenin mekandaki yayılım hareketiyse, algı ile birleşerek deneyimi tanımlamaktadır. Algı, hareket ve deneyim arasında kuvvetli bir ilişki ve birliktelik bulunmakta ve bu kuvvetli ilişki ve birliktelik; beden algısı, duyu, duyumsama ve yayılım ile şekillenmektedir (Şekil 2.3).

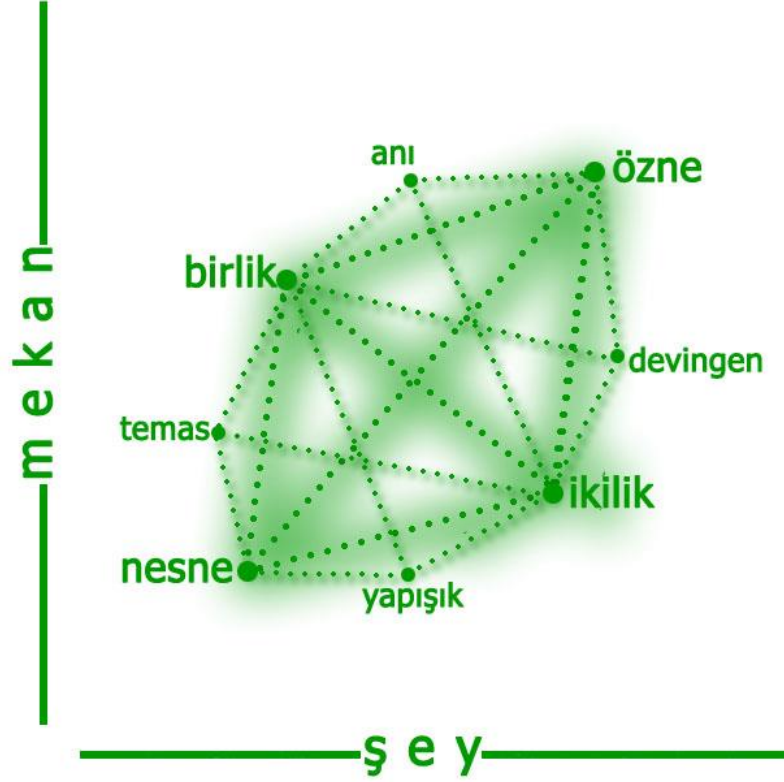
Şekil 2.3: Mekanda Bedeni Anlatan Kavramlar

Bireyin mimari mekanı bedeni ile yaşaması bellekte şiirsel şekilde, diğer bir deyişle şiirle tariflenmektedir. Yaşanan mekanların her bir noktası farklı şiirsel durumlar yaratma gücüne sahiptir. Şiirin bu potansiyeli, mekanı bütünsel biçimde anlamaya imkan vermektedir. Bu anlam verme; mekânın şiirsel şekilde düşünülmesi, düşünmesi ve imgelemesinde saklanmakta ve bu üçlünün ilinti örüntüsü, bilinç, bilinçdışı, düş kurma ve hayal üzerinden gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, şiirsel düşünme, düşünme ve imge; bilinç, bilinçdışı, hayal ve düş kurmanın yansımaları olmaktadır. Mekânın hissedilen yanını şiirsel açıdan anlamlandıran bu katmanlı örüntü; şiirle yani şiirsel bilgi ile kavranabilmektedir. Şiirsel imgelem; düşünme ve düşünme şekli olarak şiirin kendisi kadar şiirsel bilgiyi de içermektedir. Böylesi bir bilgi türü; hayal gücünü, bilinci, düş kurmayı, düşlemeyi, bilinçdışını, düşünmeyi ifade edebilmenin aracı olmaktadır (Şekil 2.4).

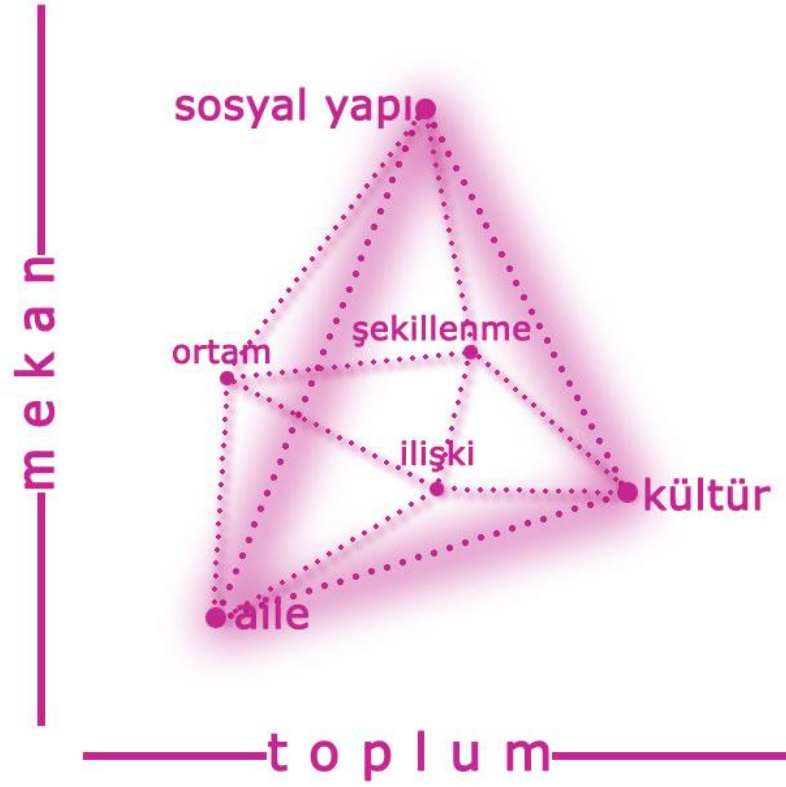
Şekil 2.4: Mekanda Şiiri Anlatan Kavramlar

Mekan yalnızca insanları değil, aynı zamanda şeyleri de barındırmaktadır. Diğer yandan şeyler bedeninin mekana temasını şekillendirmektedir. Mekan şeyin varoluşuna izin verenken, birey şeyin varoluşunu tamamlayan olarak kavranabilir. Mekan, şeyin varoluşuna izin veren zemin olarak düşünülmektedir. Mekanda şey ilintisi; özne ve nesnenin, ikilikten birliğe geçen döngüsel yapısı ile açıklanmaktadır. Bu döngüsel yapıysa; özne ve nesnenin birbirine yapışık olması, ikilik ve birlik içinde devingenliği, özne ve nesnenin anılar ile birbirine teması ile sağlanmaktadır. Sonuçta; mekanda, şey ilintisine bağlı hissedilen özellikler gün yüzüne çıkmaktadır (Şekil 2.5).

Şekil 2.5: Mekanda Şeyi Anlatan Kavramlar

Toplumsal yapıdaki her değişiklik içinde veya dışında bulunduğu mekanla bir bütündür. Diğer taraftan, insan topluma bağımlı bir varlık olarak toplumsal yapı içinde mekanı deneyimlemektedir. Mekan ile toplumun bu ilinti örüntüsü yani bağlamı; aile, sosyal yapı ve kültür zemininde oluşmaktadır. Bu oluşumda; sosyal yapı ve aile buldukları ortamın birer parçası olarak toplumu etkilemektedir. Diğer yandan; aile, kültür ve sosyal yapıdaki birbirini tamamlayan ilişkiler ve şekillenmeler ile toplumsal yapı biçimlenmektedir. Sonuçta, Şekil 2.6'da da görüldüğü gibi mekânın hissedilen özellikleri açısından mekân ile toplum bağlamı, aile, sosyal yapı ve kültür ile anlamlandırılmaktadır. Bu anlamlandırma ise şekillenmeler, ilişkiler ve ortam ile sağlanmaktadır. Böylelikle, mekanda toplum ilintisi kurulmakta ve mekânın hissedilen özelliklerine yaklaşılmaktadır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6: Mekanda Toplumu Anlatan Kavramlar

Sonuç olarak; beden, şiir, şey ve toplum mekânın hissedilen özelliklerini anlamamıza imkan veren ilintiler örüntüsü ve bütünü ortaya koymaktadır. Bu ilintilerin birbirleriyle kesişimleri; mekân-yaşam biçimlenişinde şekillenmekte ve mekânın hissedilen özelliklerinin bağlam zeminini oluşturmaktadır (Şekil 2.7).

Mekânı anlamlandıran ilintilerin kesişimi yani bağlamı; mekân yaşam biçimlenişinde şekillenmekte ve geçirdikleri süreçler mekânın hissedilen özelliklerini ortaya koymaktadır. Mekânın hissedilen özelliklerinin çözümlenmesi; bağlamın kesişimlerinin okunmasıyla gerçekleşebilecektir. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere dörtlü ilintilerin bağlamı karmaşık bir zemin ifade etmektedir. Bu karmaşık zeminin çözümlenmesi; tekli olarak anlamlandırılan ilintilerin, ikili kesişimlerinin okunmasıyla sağlanabilecektir. Böylelikle mekânın hissedilen özelliklerinin bütüncül şekilde çözümleneceği düşünülmektedir. Mekânın hissedilen özelliklerinin keşif yolculuğuna çıkan çalışmanın ikinci adımı;

Mekanda

beden-şiiir

beden-şey

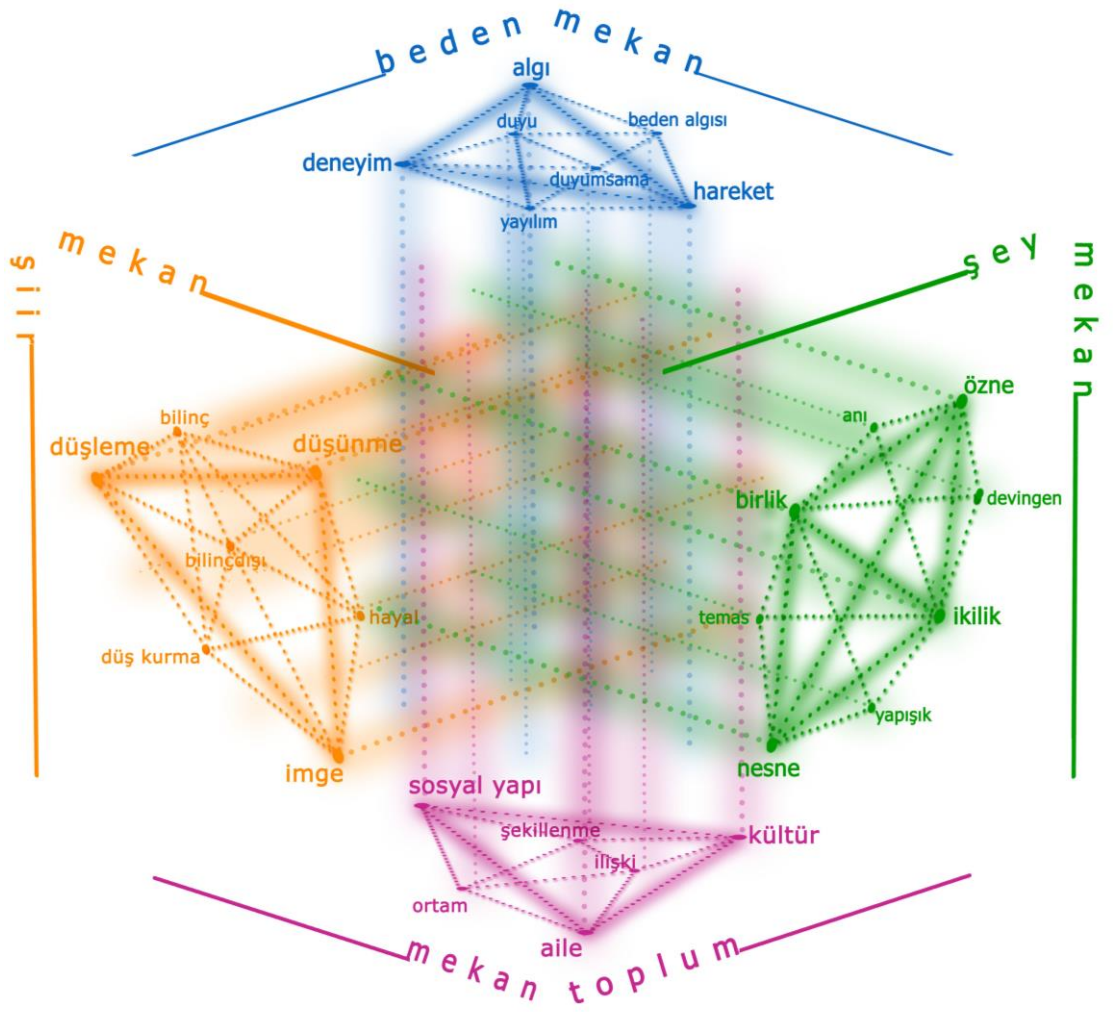
beden-toplum

şiiir-şey

şiiir-toplum

şey-toplum

kesişimlerinin, mekan-yaşam biçimlenişinde okunmasıdır.

Şekil 2.7: Mekanı Anlamlandırın Bağlamlar

3. MİMARİ MEKANIN OKUNMASI

“Yaşamak ardında iz bırakmaktır.”

Walter Benjamin

“Yaşamak okuyabilmektir yaşadığını.”

Ahmet İnam

Mimari mekan okuması dendiğinde çoğu zaman farklı yapılı çevre ölçeklerinde mekan özelliklerinin incelenmesi, araştırılması veya analiz edilmesi kastedilmektedir. Bu okumayla yapılı çevredeki mekansal durumların, sorunların ve eksikliklerin neler olduğu sorgulanmakta; fikirler ve tasarımlar üretilmektedir. Çalışmadaysa, çoklu bir okuma yönteminin önemsendiği araştırma tasarımı oluşturulmuştur.

Mimari mekanı anlamadan okumaya uzanan tezin omurgası, araştırma tasarımı olarak kurgulanmıştır. Kurgulanan araştırma tasarımı, mimari mekanın hissedilen özelliklerini keşfe çıkan çalışmanın yol haritasını oluşturmaktadır. Mimari mekanın hissedilen özellikleri; mekanı anlamlandıran bağlamlarda olduğu öngörülmektedir. Bu oluşumun da mekan-yaşam biçimlenişinde okunabileceği düşünülmektedir.

3.1. Araştırma Tasarımı Olarak Mimari Mekan Okuması

Mimari mekanın hissedilen özellikleri; mimari mekanı anlamlandıran bağlamların mekan-yaşam biçimlenişinde ortaya çıkmaktadır. Bu ortaya çıkma yani mekanın hissedilen özelliklerinin oluşması; örnek mekanda, mekan-yaşam biçimlenişi üzerinden okunmaktadır. Bu okuma; araştırma tasarımı olarak ele alınmıştır. Araştırma tasarımına; yöntemi, amacı, kapsamı, sınırlılıkları ile bütüncül şekilde yaklaşmıştır. Bu tasarım, mimari mekanın hissedilen özellikleri gibi rastlantısal, kendiliğinden gelişen, devingen, geri dönüşlerle beslenen kurguda üç birleşen ile şekillenmiştir.

Araştırma tasarımı üç temel birleşenden oluşmaktadır.

- Birinci birleşen olan araştırma mekanı; örnek mekanın neresi olduğu, seçilme nedenleri ile bunlara bağlı sınırlılıkları ve kapsamı ortaya koymaktadır.
- İkincisi; araştırma mekanında doğrudan ve dolaylı ilişkileri okumaya izin veren, yöntem ve sürecin sorgulandığı araştırma yaklaşımıdır.
- Üçüncüsü ise araştırma yöntemi ve sürecidir. Bu başlık altında; araştırma yaklaşımı kapsamında kullanılan örnek olay yöntemi; bu yöntemi destekleyen teknikler ve süreç ele alınmaktadır.

3.1.1. Araştırma Mekanı

Mimari mekanın hissedilen özellikleri; mekanı anlamlandıran bağlamlarda oluşmakta ve bu oluşum örnek mekanda okunmaktadır. Bu bölümde, örnek mekanın neresi olduğu ve seçilme nedenleri aranmakta ve tartışılmaktadır.

Örnek mekan, Bursa'nın Cumalıkızık yerleşimi ve yerleşimdeki ev mekanları olarak belirlenmiştir. Bu noktada üç kritik soru ortaya çıkmaktadır.

- neden mekan tipolojisi olarak ev? → evde olmanın hissettirdikleri
- neden geleneksel yerleşkedeki ev? → geleneksel yerleşimin düşündürdükleri
- neden Cumalıkızık yerleşimi? → araştırma mekanı olarak Cumalıkızık

Soruların cevapları belirtilen başlıklar altında aranmaktadır.

3.1.1.1. Evde Olmanın Hissettirdikleri

Mimari mekan olarak ev; bireyin yaşamını sürdürdüğü, başka kişiler ile yaşadığı veya karşılaştığı, toplumsal yapının yansıdığı; fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik etkileşimleri içeren yapı sistemlerini ifade etmektedir. Eve atfedilen özelliklerin bir ayağı bireye ilişkinen, diğer yanı sosyal çevre ile etkileşim üzerinden anlam kazanmaktadır. Evin mekansal değeri; yaşantıya, bireye ve içinde bulunduğu topluma ait ilişkilerle anlaşılabilir.

İkamet edilen her mekan özünde ev fikri taşımaktadır (Bachelard, 2013). Ayrıca ev, insanın çevre ile olan en yakın ve özel ilişkisine kaynaklık etmektedir (Seagert,

1985). Ev, bireyin özelliklerini yansıtan, çevreyle ilişki kuran, insanın dünyadaki referans noktası olan fiziksel strüktür ve bireyin diğerleriyle günlük etkileşimlerini içeren sosyal çevre şeklinde tanımlamaktadır (Hayward, 1975). “... *Bir ev, aile üyelerinin, onların duygusal hayatlarının ve sahip oldukları malları ile aralarındaki karşılıklı bağlantıların fiziksel bir elemanıdır*” (Alexander, 1970, s. 60). “*Yaşanan evler, soluk alınan sokaklar, söze durulan insanlarla paylaşılan bir zaman yolcuğu*” olmaktadır (Andaç, 2010, s. 25). Evler Çakıroğlu’nun da belirttiği gibi türlü yaşamışlıkları içinde sabırla saklamaktadır.

“Evler ihtiyarladıkça içlerinde gizledikleri bu acı ve tatlı hatırlarla görmüş geçirmiş yaşayan ihtiyarlardan daha enteresan ve tetkike sayan bir hal alıyorlar. Hele bunlar asırları atlatmışlarsa, işte o zaman bir tarihi bile içlerinde saklayabiliyorlar. ... Bir evin mimarlık anlayışımızla bir ev olabilmesi ise, ancak, onun birçok iç duygularla ritme gelmesi ile başlar” (Çakıroğlu, 1952, s. 3).

Evin mekan değerini Le Corbusier, “*ev içinde yaşanılacak bir makinedir*” şeklinde ifade etmektedir. Buna karşılık konutun içindeki yaşamla ev hissine yaklaşması gerektiği Gordon Matta Clark’ın “*bir makine yaşamak için değildir*” söyleminde yatmaktadır. Frank Lloyd Wright, evin konut mekanın yaşamla olan bağı üzerine düşüncelerini şöyle açıklamaktadır (Wright, 1991).

“Konutu içinde oturulan bir makine olarak düşün, fakat mimarlık bu tür bir konut kavramının bittiği yerde başlar. Basit anlamda tüm yaşam bir makinedir, fakat makine hiçbir şeyin yaşamı değildir. Ancak yaşamdan dolayı makine, makine olur. Genelden özele doğru gitmemiz daha iyidir. Bu nedenle makineden yaşam doğru bir mantık yürütmeyin. ...bina, insan yüreğinin tüm sıcaklığıyla dışa taşmasıdır – insanın yaşam sevincinin zaferi: bir an için sonsuzu görürüz. ...Her şeyi kavrayarak toprağa kavuşturan yatay düzlem, içindikileri kutulamak yerine hayal gücünü kullanarak mekanı ifade eden bir biçim anlayışını tamamlamak için, organik mimarlığa varmıştır” (Wright, 1991, s.106-107).

Modern konut yaklaşımları yanında farklı bina tipolojilerin tasarımında da evin anlamına ve duygusal hazzına yaklaşma çabası sergilenmektedir. Günümüzde insanın yersizleşip yurtsuzlaştığı, her şeyin hızla değiştiği evrensel bir ortamda “dünya insan”ı ve “dünya mekan”larından söz edilmektedir. Bu söylemlerin temelinde; insanların sürekli seyahat etmesi, gününün çoğunu evi dışında mekanlarda geçirmesi, modern teknolojilerle mekanı deneyimleme şeklinin kırılması yatmaktadır.

Kullanım çeşitliği sunan mekan tipolojilerine baktığımızda; yersiz ve yurtsuz insana, ev mekanı hissi yaşatma çabasına girildiği görülebilmektedir. Oteller, ev konforu vaat etmektedir. İnsanların verimliliğini ve yaratıcılığını artırmak için ev rahatlığı ve ortamı sunan ofis tasarımları desteklenmektedir. Yaşlılar artık çocuklarının yanında değil, onlara ev ortamı sağlayan huzur evlerinde kalmak istemektedir. İlkokul çağındaki çocuklar ev ortamı sunan eğitim kurumlarında daha verimli eğitim ve öğretim süreçleri geçirmektedir. Ev ortamı sağlayan hastaneler, hastanın iyileşme sürecini hızlandırmakta ve hastalar ev hissi veren hastaneleri tercih etmektedir. Çeşitli işlevlerdeki mimari mekanlar, ev mekânın hissedilen yanı ve hissettirdikleri üzerine tasarlanmaya ve inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu durumlar; mekânın hissedilen yanının ev mekânı üzerinden okunmasının gereğini ortaya koymaktadır.

3.1.1.2. Geleneksel Yerleşimin Düşündürdükleri

Örnek mimari mekânın geleneksel yerleşkedeki bir ev olarak seçilme nedeni üretilme ve yaşanma sürecindeki izlerde görülebilmektedir. Geleneksel yerleşmede ev mekânı;

- İnsanların gündelik yaşam biçimine
- İnsanların gündelik yaşam ihtiyaçlarının nesnelere
- Aile yapısı ve toplum gerekliliklerine
- Doğa, çevre ve yerel malzeme koşullarına
- Kültürel ve sosyal bilince göre şekillenmektedir.

Geleneksel yerleşmede ev mekânı; Bachelard'ın sözünü ettiği kuşların kendi bedenlerini ölçerek, bakarak ve kullanarak şekillendirmeleri gibi doğal süreçlerle inşa edilmekte ve yaşanmaktadır. Alexander da geleneksel şehirlerle ilgili yapılan

araştırmaların mekanın hissedilen yanını tanımlayan ruhunu anlamaktan yoksun olmasıyla ilgili şöyle bir tespit yapmaktadır.

“Günümüzde birçok plancı eski şehirlerin tesadüfen sahip oldukları ve yeni şehirlerimizin modern kavramlarında bulunmayan soyut düzen ilkesini araştıracakları yerde, geçmişin fiziksel ve plastik karakterine hasret çekiyorlar. Bu plancılar şehre yeni bir hayat getirmeyi başaramıyorlar. Çünkü onlar sadece eskinin görüntüsünü, onların somut maddesini taklit ediyorlar, fakat ruhunu ortaya koyamıyorlar”
(Alexander, 1970, s. 56).

Geleneksel ev yapılan çalışmalarında; çoğunlukla yenileme, restorasyon, restitüsyon odaklı ele alınmaktadır. Bu evler; tipolojik, morfolojik ve çevresel psikoloji açılarından analiz edilmektedir. Geleneksel evin mekansal karakteri, biçimsel analizleri ve yapım sistemi ile ilişkisi açıklanmaktadır. Mekan ve donatı ilişkisi, ergonomik ve antropometrik ölçüleri sorgulanmakta; ayrıca kültürel ve sosyal bağlamları tartışılmaktadır. Ancak geleneksel yerleşkedeki evin, mekan-yaşam bütünlüğünü anlamaya ve kavramaya yönelik yapılan çalışmalar kısıtlı ölçüde kalmaktadır.

Geleneksel yerleşimlerdeki evlerle ilgili genel yaklaşım temel öğelerin belirlenmesi, tanımlanması ve bulunduğu bölgeye özgü değişimlerin açıklanmasıdır. Genel eğilim bu evleri, standart tip ve arketip temeline indirgemek yönünde gelişmektedir. Evlerin, bölgenin fiziki, sosyal ve kültürel yapısını içerdiği, fiziki özelliklerini doğal çevreden aldığı, ailenin sosyo-ekonomik yapısına bağlı olduğu söylemde kalmaktadır. Böylelikle; geleneksel ev tipolojilerinin çeşitliliği tekil bir söyleme indirgenmektedir. Bu nedenle de çıkan sonuçlar genellemelere dayandırılmaktadır. Tekil ev özelliklerine ancak restorasyon ve yenileme araştırmalarında rastlanmaktadır. Genele indirgenmiş tanımlar, geleneksel evleri standart bir mekan söylemine hapsedmektedir. Geleneksel yerleşimlerin birlik içinde çeşitlilik vurgusu sadece söylem düzeyinde kalmaktadır.

Geleneksel yerleşimler ve buradaki evlerle ilgili diğer yanılgıysa, mekanları tarihe hapsederek ömrünü tamamlamış olarak ele almaktır. Bu nedenle *“donmuş bir*

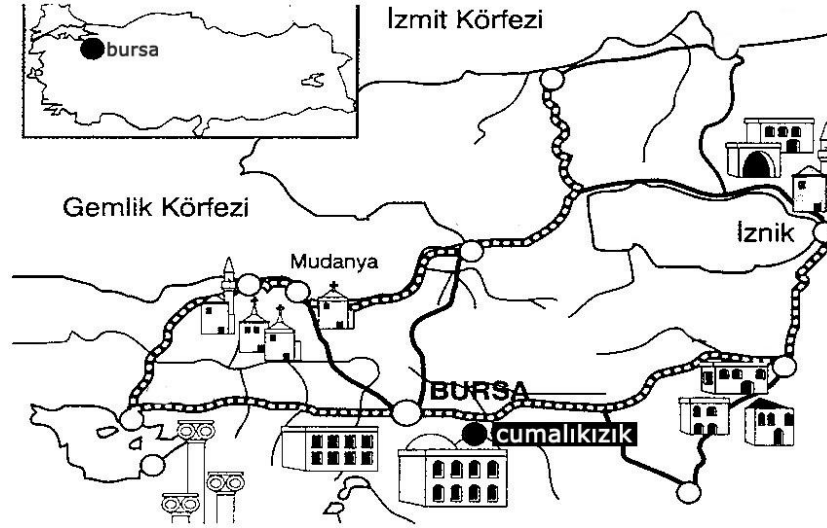
mekan” olarak korunmaya çalışılmaktadır. Oysaki günümüzde hala kullanımlarını farklı veya aynı işlevlerle sürdürmektedir. Ayrıca bölge insanı veya orayı ziyaret edenler ile yaşamaya ve yaşanmaya devam etmektedir.

Örnek mekanın geleneksel yerleşim olması hem çalışmanın gelişimi hem de bu mekanlara değer verilmesi ve buraların öğretecekleri açısından önemli görülmektedir.

3.1.1.3. Araştırma Mekanı Olarak Cumalıkızık

Cumalıkızık yerleşimi ve oradaki evlerin seçilme nedenleri; örnek mekan olarak katmanlarının ve tarihsel sürecinin okunmasında görülmektedir.

Cumalıkızık Bursa kent merkezine 12 km uzaklıkta Uludağ yamaçlarında yer almaktadır (Şekil 3.1). Yerleşim Orhangazi Vakfıyesi'nin 1685 tarihli belgesine göre vakıf köyü olarak 1300'lü yıllarda kurulmuştur. Osmanlı'nın Bursa'yı fethinden sonra bölgeye Kayı Boyu Türklerinin Kızıklar kolu yerleşerek yedi kızık köyü kurmuşlardır. Köylerden Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Derekızık, Değirmen Kızık ve Fidyeye Kızık günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. İçlerinden de Cumalıkızık'ın mimari dokusu çok az bozulmayla günümüze kadar korunabilmiştir (Perker, 2012). Kızık Şıhlar ismiyle anılan köy, 18.yüzyılda bir caminin inşa edilmesi ile kayıtlarda adı Camilikızık olarak geçmeye başlamıştır. Camilikızık ismi zamanla yerini Cumalıkızık'a bırakmıştır (Anonim, 2004). Diğer yandan Cumalıkızık ve diğer köylerin isimleri ile ilgili bilimsel uzlaşma da sağlanamamaktadır. Ancak, Kızık sözcüğünün, kızık köylerinde yaşayan Yörüklerin Türkçesinde derbent anlamına gelen kısık sözcüğünden geldiği düşünülmektedir (Yıldırım Belediyesi, 2015). Köyde, ev işleviyle kullanımını sürdüren sivil mimarlık örneklerin yanında; anıt eser olarak tescillenmiş, hamam, cami, mezarlık ve türbe bulunmaktadır. Köy girişinde de Kızık köylerinde halkın kullandığı çeşitli eşyaların sergilendiği, Etnografya Müzesi yer almaktadır (Bursa Alan Başkanlığı, 2013).

Şekil 3.1: Cumalıkızık'ın Konumu³

Orhan Gazi'ye ait külliye ve külliye içerisindeki imaretin varlığını devam ettirebilmesi için kırsal alanlardan tarımsal girdilerin akışı gerekmiştir. Bu nedenle de köy, Yıldırım Külliyesi arazisinin karşılığı olarak Orhan Gazi Vakfı'na tahsis edilmiştir. Böylelikle kır-kent bütünlüğünü içeren kent planlama sistemi benimsenmiştir. Bu modelde köy vakfa vergilerini vermekte ve artı ürünlerini satmaktadır. Ayrıca vakıflar; yapıların onarım ve bakımında, köylünün iş gücünden yararlanmaktadır. Modelin; Cumalıkızık köyünün tarihsel kimliğini, gelişimini ve varlığını koruyarak günümüze ulaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.2 ve Şekil 3.3) (Bursa Alan Başkanlığı, 2013; Taş, Taş, & Cahantimur, 2009).

Şekil 3.2: Cumalıkızık'ın Mimari Dokusu

³ Resim, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlatılan Bursa Tanıtım Rehberinden alınmış, ancak yazar tarafından üzerinden düzeltmeler ve eklemeler yapılmıştır.

Şekil 3.3: Cumalıkızık Yerleşimi⁴

Yerleşim; mimari dokusu, evlerin plan şemaları ve yapım tekniklerinin devam ettirilmesi ile Erken Osmanlı Dönemi atmosferinden izler taşımaktadır. Yerleşim en büyük değişimi, 1950-60'lı yıllarda kestane ağaçlarına bulaşmaya başlayan hastalık ile yaşamıştır. Köyün geçim kaynağı ve evlerin yapı malzemesi olan kestane ağaçlarının, sebebi belirlenemeyen şekilde verimleri azalmış ve zamanla kurumuşlardır. Sonrasında köye elektrik gelmesi ve bununla birlikte gelen elektrikli ev aletleri gündelik yaşantıyı değiştirmiştir. Bursa'ya yakınlığı nedeniyle köyün çevresi Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan yoğun göç almaktadır. Bunlarla birlikte, bölge yakınına yapılan araba yatağı sanayi bölgesi sonrası tarım arazileri küçülmüş ve köy kendi kabuğuna çekilerek göç verme süreci hızlanmıştır (Araştırma Kayıtları, 2015).

⁴ Sol üstteki haritanın orijinali; Taş, Taş, & Cahantimur, 2009 kaynağından alınmıştır. Sağ üstteki resim Cumalıkızık Kadınlar Derneği'nde asılı olan fotoğraflardan biridir. Haritalardaki düzeltmeler, alttaki resimler ve kolaj yazara aittir.

Geçmişten beri çeşitli dizi ve filmlerin seti olarak kullanılan köyün popülerliği, Kınalı Kar dizisi sonrası artmıştır. Bu gelişmeyle birlikte bölge 90'lı yıllardan sonra yoğun turizm baskısı altında kalmıştır. Günümüzde köyde mekan-yaşam biçimlenişi; yoğun şekilde turizm, bağ-bahçe işleri, az sayıda kestanecilik; koruma kurulu çalışmaları, UNESCO Dünya Mirası olması ile şekillenmektedir. Yerleşimi ve mimari mekanı deneyimleyenler bu açılardan çeşitlilik göstermektedir (Şekil 3.4) (Araştırma Kayıtları, 2015).

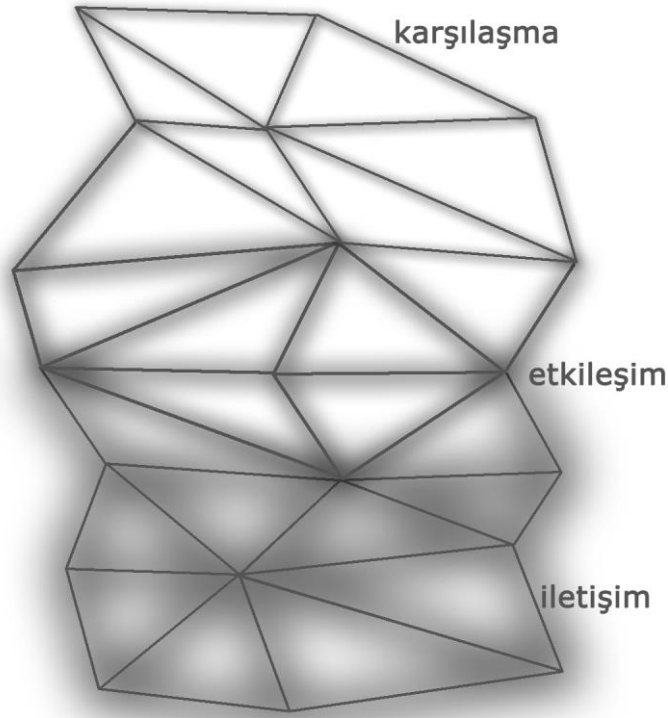
Şekil 3.4: Cumalıkızık'da Kırılma ve Okunabilirlik

İzlenebilen bu süreçler ile yerleşimde mekan-yaşam biçimlenişi çeşitli kırılmalara uğramakta diğer yandan yerleşimin geleneksel mekan dokusu okunabilmektedir. Yukarıda resimlerde de görüldüğü üzere mekan zamanda evrildikçe, bölgede çeşitli kırılmalar yaşanmaktadır. Bu kırılmalar bazen bir duvarın çeşitli zamanlarda farklı malzemeler ile onarılmasına, bazense kapıda gaz lambasının yerini alan elektirik lambasına yansımaktadır. Diğer yandan geleneksel mimari doku biçimlenişi hem okunabilmekte hem de hissedilmektedir. Bu kırılmalar yaşanırken aynı zamanda ortaya koyduğu okunabilirlik, mekanın hissedilen özelliklerine işaret etmektedir. Bu nedenle; mimari mekanın hissedilen özellikleri örnek mekan olarak Cumalıkızık yerleşiminde okunmaktadır.

3.1.2. Araştırma Yaklaşımı

Örnek mekan okuması; çalışmada, araştırma tasarımı oluşturmaya izin verecek kurguda ele alınmıştır. Örnek mekan okumasına; başlayanları, olanları ve bitenleri ile bütün olarak yaklaşılmıştır. Böylelikle araştırma yöntemine değil, araştırma tasarımına dayandırılmıştır. Araştırma yaklaşımı da bu tasarımı destekleyen ikinci birleşen olmuştur.

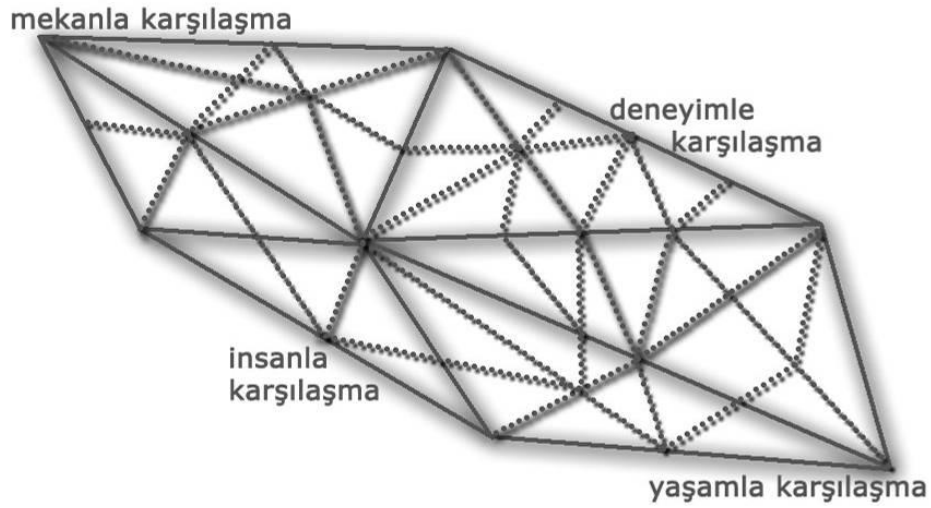
Araştırma süreçlerinin lineer yapısı, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin okunmasında önemli bir sınırlılık tanımlamaktadır. Bu nedenle araştırma yöntem ve süreci, araştırma yaklaşımı içinde ele alınmıştır. Araştırma yaklaşımı; tıpkı mekanın hissedilen özellikleri gibi çok bileşenli, karmaşık, katmanlaşan ve kesişimlerin şekillendirdiği üç adımda kurgulanmıştır. Bu kurgu; karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımlarından hacimleşmektedir. Hacimleşme; karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımlarının sürekli kendilerini doğrusal ve dolaylı olarak yeniden yapılandırılmasına imkan tanımaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Araştırma Yaklaşımı

Karşılaşma; ben de varım demenin, ötekiyle deneyim ilişkisine girerek tanımlama yoludur. Bu doğrultuda karşılaşma ikilik çağırın sınır değil, araştırma mekanı ile araştırma sürecinin bir araya geldiği yani karşılaştığı eşik olarak ele alınır. İlk karşılaşma; örnek mekanı konu edinen, makale, roman, tez, film, belgesel, koruma kurulu raporları ve kararlarının incelenmesidir. Yerleşimi literatür üzerinden anlamayı hedefleyen ilk karşılaşmadan sonra mekanla, deneyimle, insanla ve yaşamla karşılaşmalar gerçekleştirilmiştir.

Karşılaşma deneyimi, orada olmanın hissettirdikleri ve yönlendirmesi ile şekillenmiştir. Bu şekillenmeye, farklı kişilerle mekanın gezilmesi eşlik etmiştir. Mekanla ve yaşamla karşılaşmalar orada önceden planlanmadan vakit geçirilerek sağlanmıştır. Tesadüfi ve kendiliğinden gelişen sohbetlerde insanlarla karşılaşmıştır. Mekanın farklı kişilerle gezilmesi, mekanda vakit geçirilmesi, oraya ait görsel kayıtların oluşturulması ve oradakilerle görüşme edilmesi her defasında yeniden ele alınan çoklu yapıda varlık kazanmıştır. Bu adım Şekil 3.6'da da görüldüğü üzere döngüsel bir yapı göstermekte, ancak mekanla ve yaşamla karşılaşmalarda kırılmalar yaşanmaktadır. Yöre halkının gösterdiği direnç, mekanla ve yaşamla karşılaşmalarda kırılmalara sebep olmuştur.

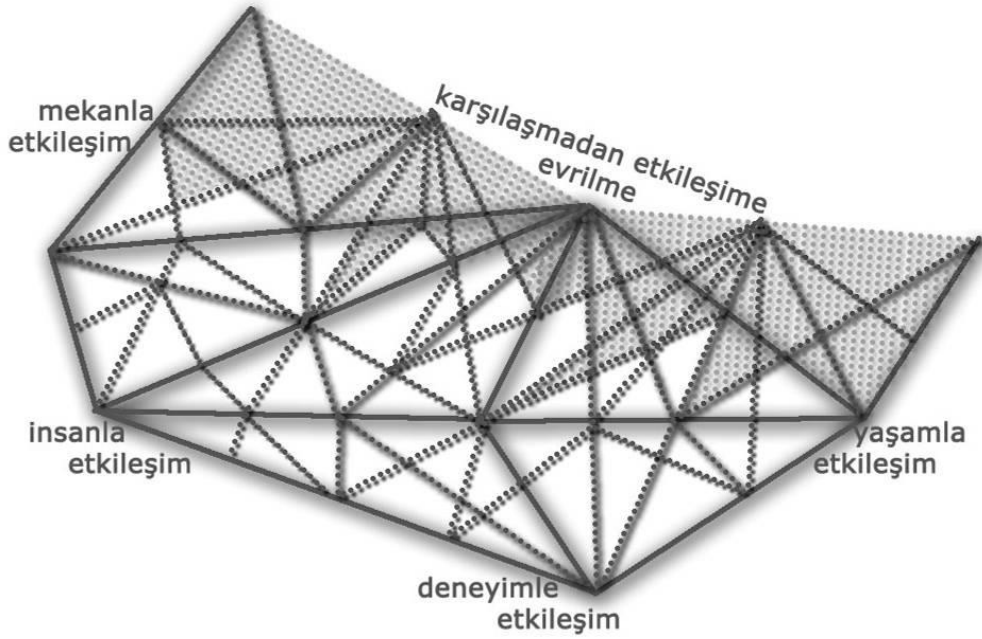

Şekil 3.6: Araştırmada Karşılaşma

Karşılaşmanın en önemli sonucu; oradaki insanların mekan-yaşam biçimlenişin özünü anlatmakta gösterdikleri dirençtir. Öğrenci, turist, fotoğrafçı gibi farklı grupların gezilerine ve araştırmalarına aşına olan insanlar, sohbet esnasındaki sorulara literatürdeki klasikleşmiş ve standart cevaplarla karşılık vermişler ve sohbeti bu yönde ilerletmişlerdir. Bu durumun diğer bir nedeniyse, geçmişte bölge insanın izni alınmadan kişisel ve görsel bilgilerinin farklı amaçlarla kullanılmış olmasıdır. Mekan deneyimi ve fotoğraflanmasında da aynı yaklaşımı sergilemişlerdir. Bu direncin kırılması için mekan deneyimlerinin gündelik yaşam içinde turizm arkasında devam eden bağ bahçe işlerine kadar genişletilmesi önemlidir. Köy kahvesi ve

kadınlar derneği, yerleşimdeki insanlarla etkileşime geçmek ve sohbetleri derinleştirebilmek için kilit mekanlardır.

Etkileşim: oradaki insanların mekan-yaşam biçimlenişin özünü anlatmakta gösterdikleri direnci kırarak bir arada olma etkileşimini sağlayacak şekilde hacim kazanmaktadır. Bu süreçte; deneyimle, mekanla, yaşamla, insanla karşılaşmalar etkileşime doğru evrilmektedir. Şekil 3.6'da görüldüğü üzere karşılaşmadan etkileşime evrilmede; üç ana nokta vardır. Bunlar; kadınlar derneği, köy kahvesi ve karşılaşma adımı etkileşim için önemli olduğu saptanan mekanlardır. Bu üçlü üzerinden görüşmeler ve gözlemler derinleştirilmeye çalışılmıştır. Yaşamla, insanla ve deneyimle etkileşimler ilerletilmiş ve birlikte ele alınmıştır. Ancak mekanla etkileşim; toplumsal mekanlarla kısıtlı kalmış, ev içlerine ilerletilememiştir (Şekil 3.7). Bu adım; yerleşimde mekan ve yaşamın içinde ve dışında olma diyalektik ilişkisi üzerinden yapılan gözlemler ve görüşmeler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

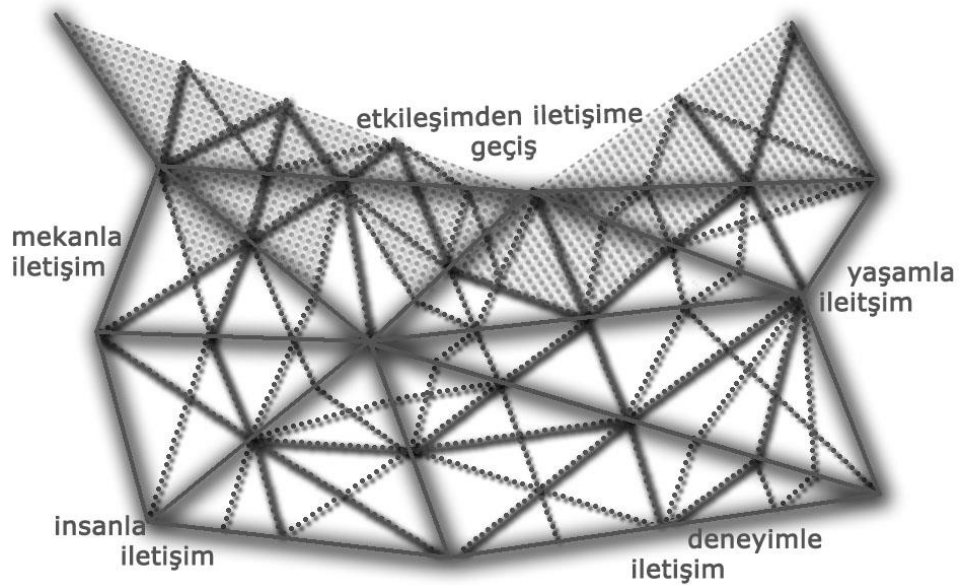

Şekil 3.7: Araştırmada Etkileşim

Etkileşim adımı; yerleşimin mekan-yaşam deneyim haritası bağ-bahçe hasatlarına kadar genişletilmiş ve hasatta insanlara yardım edilirken sohbet edilmiştir. Kadınlar derneği ve köy kahvesi insanlarla etkileşime geçme ve biraradalık mekanı olarak ele alınmıştır. Etkileşim adımı derinleştirilen görüşmelerde; karşılaşma adımı

ortaya çıkan, oradaki mekana ve yaşama dair kavramlar ve tanımlar derinleştirilmiştir. Bu kavramlar; iletişim adımında görüşmelerin başlangıç noktası ve bu görüşmeleri geliştiren olma potansiyeli taşımaktadır. Etkileşim adımında köy kahvesindeki erkekler görüşmeye daha kapalı bir durum sergilemiş ve genelde muhtarla görüşülmesini tavsiye etmişlerdir. Kadınlar derneğinin başkanın vasıtasıyla köydeki kadınların evlerine misafir olunmuş ve haftanın dört günü farklı grupların düzenledikleri altın günlerine katılmıştır.

İletişim; karşılama ve etkileşim adımlarının ve kuramsal çerçevenin izleri üzerinden iletişime geçmenin yolları aranmıştır. Bu noktada kavramsal çerçeve, karşılaşma ve etkileşim adımları; iletişime geçiş şeklini ve başlangıcını belirlemiştir. Deneyimle, mekanla, yaşama, insanla iletişime geçmeyi sağlayacak eylemler ve mekanlar, Şekil 3.8'de de görüldüğü üzere rastlantısallığa izin verecek şekilde ele alınmıştır. İç kurgusu böyle olan adımda; insanla ve deneyimle iletişim, derinlemesine gözlemler ile sağlanmıştır. Gözlem ve görüşmelerin başlangıç noktası belirlenmiş; gelişimi, büyümesi ve sınırlılıkları kendi iç dinamikleri doğrultusunda oluşmuştur (Şekil 3.8). Böylelikle araştırma sürecinin bütününde önemsenen, doğrudan ve dolaylı ilişkileri okumaya izin veren, rastlantılar ve geri dönüşlerle beslenen, kendi sınırlarını kendisi oluşturan araştırma yaklaşımında devamlılık sağlanmıştır.

Şekil 3.8: Araştırmada İletişim

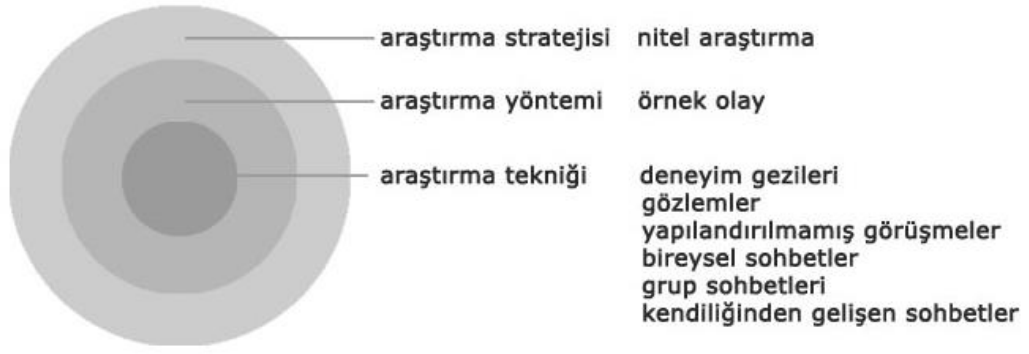
İletişim adımı; mekan-yaşam biçimlenişine yön veren eylemler dışından gözlemlenmiş ve içinde sohbet ortamları oluşturmuştur. Evlere misafir olunarak görsel kayıtlar ve birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde özellikle görüşmeye direnç gösteren evin erkeklerinin olmasına, onların da konuya katılımına dikkat edilmiştir. Dışından olarak yapılan gözlemler; ev halkının, mekanda göstermek istedikleri, özellikle resmini çek dedikleri ile içinde olmaya doğru genişlemiştir. Birebir görüşmeler; altın günlerine ve kahve toplantılarına katılarak ve buradaki görüşmelere eşlik edilerek grup görüşmelerine genişletilmiştir. Böylelikle eylemlerin içinde olarak görüşme ortamları oluşturulmuştur. Araştırmanın sonlarına doğru yöre halkının araştırmaya katılma istekleri ve bu nedenle evlerine davet etmeleri ile süreç daha da zenginleşmiştir.

Karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımı elde edilen veriler ve çıkarımlar bütün olarak incelenmiştir. Yerleşimin günlük yaşamının, mekanda doğal biçimlenişinin okunması sağlanmıştır. Sonrasında görsel kayıtlar ve görüşmeler, yapıldığı ortam ve rastlantısallığı korunacak şekilde yazılı metine dökülmüştür. Tüm süreçte ve sonuçta, mekanın hissedilen özelliklerinin bağlamları ile ilişki kurulup kurulmadığı sorgulanmıştır.

3.1.3. Araştırma Yöntem ve Süreci

Araştırma tasarımı içinde diğer önemli birleşense araştırma yöntem ve sürecinin şekillenmesidir. Yukarıda yer verilen araştırma yaklaşımı kapsamında yöntem ve süreç ele alınmıştır.

Araştırma tasarımında, nitel araştırma stratejisi benimsenmiştir. Nitel araştırma stratejisi olan örnek olay yöntemi araştırma tasarımı kurgusunda ele alınmıştır. Bu süreç; araştırma teknikleri olarak deneyim gezileri, gözlemler, yapılandırılmamış görüşmeler, bireysel, grup ve kendiliğinden gelişen sohbetler ve görüşmeler ile desteklenmiştir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9: Araştırma Yönteminin İç İçe Geçen Kurgusu

Nitel araştırmalar; “niçin” ve “nasıl” sorularını cevaplamaya ve anlamaya yönelik gelişmektedir. Nitel araştırma; olayların ve süreçlerin doğal ortamında, gerçekçi ve bütüncül şekilde incelenmesi için nedenselliğe izin veren olguların takip edildiği bir araştırma stratejisidir (Neuman, 2012; Given, 2008). Bu stratejide; veriler bütüncül şekilde ele alınabilmekte ve veriler arası ilişkiler ortaya konabilmektedir. Ayrıca, etkileşim içindeki süreçlere ve olaylara odaklanılmaktadır. Böylelikle veriler ve kuramsal yapı birbirinin içine geçerek ilerlemekte ve kaynaşmaktadır (Groat & Wang, 2002; Shaukat, 1998). Bu kapsamda nitel araştırmanın temel özellikleri şunlardır (Groat & Wang, 2002; Given, 2008; Neuman, 2012; Shaukat, 1998).

- Olayların geçtiği doğal ortam, ilişkiler ve olgular önemsenmektedir.
- Araştırmacı; araştırmaya katılımcı rolüyle girerek ilişki içinde olur. Diğer bir deyişle araştırmayı deneyimleyen konumundadır.
- Tümevarımsal şekilde olgular ve olaylar ele alınmakta ve incelenmektedir.
- Katılımcıların olay veya olguyla ilgili tecrübeleri araştırmaya dahil edilmektedir.
- Nitel araştırma; fenomenler arasında ikilem tanımlamak ya da evrensel kabul kanunlarını doğrulamak amacı taşımamaktadır.
- Kullanılacak araştırma teknikleri çeşitlenmeye ve esnekliğe fırsat vermektedir. Böylelikle olasılıklar ve rastlantısallıklar sürece dahil edilmektedir.
- Tümevarımsal yaklaşımın önemsendiği nitel araştırmada, veriler de tümevarımcı bakış açısıyla analiz edilmektedir.

Nitel araştırma yöntemi olan örnek olay, uygulama amaçlı bir dizi teknikten ziyade araştırmaya yönelim şeklidir (Neuman, 2012). Örnek olayda; olaylar, olgular ve insanlar gündelik yaşantıların doğal akışında konu edinilmekte ve incelenmektedir. Örnek olay; bütüncül ve ilişkisel bilgi edinildiği; bu bilgilerin düşünce ve kuram oluşturma süreçlerinde farklı tekniklerin kullanıldığı bir yöntemdir (Given, 2008 ve Yin, 2009). Süreçte; gözlemler, görüşmeler, dokümanlar, raporlar, anılar, fotoğraflar, yaşam öyküleri gibi çoklu kaynakları içeren araştırma teknikleri ile geliştirilen örnek olay ve örnek olaya bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yürütülmektedir (Neuman, 2012; Given, 2008 ve Yin, 2009). Sonuç olarak örnek olay yöntemi; bir olguyu kendi gerçek yaşam çevresi içinde incelemek için sınırların kesin hatlarıyla belli olmadığı ve birden fazla veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılır. Bu doğrultuda örnek olay yöntemi ve bu yöntemde araştırmacının rolü aşağıdaki gibidir (Given, 2008; Groat & Wang, 2002; Yin, 2009; Eisenhardt, 1989 ve Neuman, 2012).

- Olay veya olgunun hem açık hem de örtük yönleri ve bilgileri ortaya konur.
- Olay ve olgular bütünlük içinde kapsamlı şekilde incelenir.
- Dışarıdan bir yapı dayatılmadan, süregiden süreçler konu edilir.
- Yalnızca objektif olgular değil, duygular ve deneyimler de kayıt altına alınır. Araştırılan ve araştırma alanı ile empati kurulabilir.
- Araştırmacı; analitik perspektifi korurken, içeriden deneyimleyen birinin bakış açısını edinir.
- Araştırma teknikleri, sürecin getirileri doğrultusunda esnek şekilde kurgulanır.
- Ayrıntılı betimlemeler, diyagramlar, haritalar ve fotoğrafların yanı sıra kapsamlı yazılı metinler üretilir.

Örnek olay yönteminde temel amaç her durum veya olgunun kendi eşsizliğini keşfetmektir. Her durum, olgu veya olay; etki-tepki ağları içinde açıklama ve yorumlamalarla derinlemesine analiz edilir (Given, 2008 ve Yin, 2009). Olay çalışmasında sayımla tümevarım yerine analitik mantık yürütülür. Araştırmacı, olayı özel bağlamları ve parçalarının birbiriyle ilişkileri açısından ayrıntılı bir biçimde hem kavramsal hem de analitik olarak inceler. Örnek olay incelemesi; olayın sınırları ve

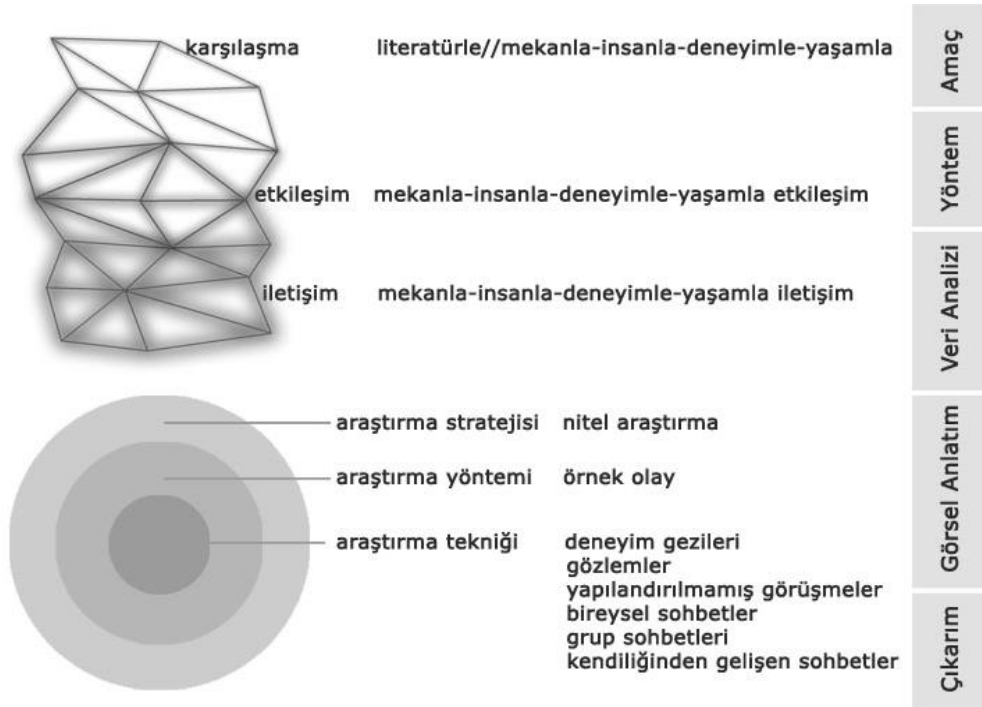
özellikleriyle ilgili sorular sorarak yeni kuram ve düşünce geliştirmeye açıktır. Bu da incelemenin kuram üretmesine imkan verir⁵. Örnek olay çalışması yapan araştırmacı *“küçük bir olayın merceğinden büyük bir öykü anlatmaya çalışır”* (Neuman, 2012). Bu kapsamlarıyla örnek olay bir yöntemden ziyade araştırma bakış açısını ifade etmektedir. Farklı yöntemler bir arada kullanılarak, bu bakış açısı geliştirilebilir (Eisenhardt, 1989). Bu kapsamları ile örnek olay, çalışmada amaçlanan araştırma tasarımına izin verebilmektedir.

Örnek mekan, çalışma boyunca sadece alan ya da saha değil; olay olarak ele alınmaktadır. Alan bir noktada bulunan, içinde geçen hareketler değişse de sabit olan sahnedir. Olay; alanda geçenler, olanlar, bitenler, evrilenler ve yeniden başlayanlar ile canlıdır. Örnek mekan bir nesne değil; mekan-yaşam biçimlenişiyle sürekli üreyen ve gelişen olarak ele alınmaktadır. Örnek mekan okumasına olaya ilişkin; anılar, yaşam öyküleri, mekanın fiziksel yapısı, zihinsel mekan anlatıları, toplumsal yapı, gündelik yaşam deneyimi ve gündelik mekan pratikleri dahil edilmektedir. Böylelikle, mekanın hissedilen özelliklerinin; çok birleşenli, karmaşık ve katmanlı yapısının okunmasını sağlanmaktadır. Sonuçta; Cumalıkızık yerleşimine araştırma nesnesi olarak değil, olayın kendisi olarak bütüncül şekilde yaklaşılmaktadır. Bu doğrultuda ve araştırma yaklaşımı kapsamında, yöntem ve süreç Şekil 3.10’da ortaya konmaktadır. Araştırma tasarımı içinde; araştırma yaklaşımı, yöntem ve süreci birbirine paralel ve birbirini destekleyecek şekilde gelişmiştir. Şekil 3.10’da da görüldüğü üzere karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımlarının, araştırma yöntem ve süreciyle kurduğu ilişki;

- Araştırmanın amacı
- Araştırmanın yöntemi
- Araştırma verilerinin analizi
- Araştırma sürecinde elde edilen görsel anlatımlar
- Araştırma verilerinden edinilen çıkarımlar

açısından incelenmiş ve aşağıda yer alan Çizelge 3.1, 3.2 ve 3.3 ortaya konmuştur.

⁵ Bu konuda daha detaylı bilgi için Samuel & Dye, 2015; Neuman, 2012; Given, 2008; Groat & Wang, 2002 ve Yin, 2009 çalışmaları incelenebilir.

Şekil 3.10: Araştırma Yöntem ve Süreci

Çizelge 3.1: Karşılaşmada Araştırma Yöntem ve Süreci

Karşılaşma Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci		
	Literatürle Karşılaşma	Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla Karşılaşma
Amaç	<ul style="list-style-type: none"> Yerleşime dair kavramsal bilginin elde edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Literatür incelenmesinde elde edilen bilgilerin mekanda sorgulanması Örnek mekanının deneyimlenmesi ve araştırmanın sonraki adımlarına yol gösterecek bilgilerin aranması
Yöntem	<ul style="list-style-type: none"> İlgili literatürün toplanması ve incelenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Araştırma sürecinden haberdar, farklı mesleklerden insanlarla grup ve bireysel olarak deneyim gezileri yapılmıştır. Deneyim gezilerinde; yerleşimi anlamaya yönelik mekana ve yaşama ait gözlemler; orada yaşayan insanlarla gezi sohbetleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu aşaması deneyim odaklı olduğu için gezilerden sonra tüm süreç görsel ve işitsel olarak kayıt altına alınmıştır. İşitsel kayıtlar, araştırmacının mekanda tüm gün geçirdikten sonra deneyimlerini anlattığı ses kayıtları ve yazılı metinlerdir. Görsel anlatımlar; yerleşimi anlatan noktaların fotoğraflanmasıdır. Bu süreç araştırmaya giriş niteliği taşımakta ve pilot çalışma işlevi görmektedir.

Çizelge 3.1'in devamı

Karşılaşma Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci

	Literatürle Karşılaşma	Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla Karşılaşma
Veri Analizi	<ul style="list-style-type: none">• İlgili literatürün eleştirel alt ve üst metin okuması• İlgili literatürün nedensellikler açısından tartışılması	Araştırma verileri, mekan-yaşam biçimlenişindeki farklılıklar ortak noktalar araştırmacının deneyimi araştırmaya katılanları deneyimi açılarından analiz edilmiştir.
Görsel Anlatım	 <p>(Ozorhon & Ozorhon, 2014)</p>	
Çıkarım	<ul style="list-style-type: none">• Ek A'da detaylı şekilde yer almaktadır.	<ul style="list-style-type: none">•Katılımcılar; sohbeti klasikleşmiş standart cevaplarla yönlendirmişler ve sohbetin derinleştirilmesine direnç göstermişlerdir.•Literatürde karşılaşılmayan, o yerleşime özgü mekan adlandırılmalarına rastlanmıştır.•Mekan-yaşam biçimlenişinde; turizm arkasında bağ bahçe işlerinin daha etkili olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.2: Etkileşimde Araştırma Yöntem ve Süreci

Etkileşim Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci

Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla Etkileşim

Amaç	Yöntem	Veri Analizi
<ul style="list-style-type: none">•Araştırmanın turizmin arkasındaki mekan-yaşam biçimlenişine genişletilmesi•Karşılaşılan mekan-yaşama dair tanım ve adlandırılmaların detaylandırılması•Mekanı anlamlandıran ilintilerin mekan-yaşam biçimlenişinde aranması	<ul style="list-style-type: none">• Bağ-bahçede, kahvehanede ve kadınlar derneğinde katımlı gözlem ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.• Bu görüşmelerin konuları ve sorulacak sorular aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır.<ul style="list-style-type: none">– Mekan ve yaşamla ilgili kavram ve adlandırılmalar– Yerleşimin gelişim süreci– Turizmin, mekanlarına ve yaşamlarına etkisi– Bağ-bahçe işlerinin mekan ve yaşamlarına etkileri; bu konudaki istekleri– Kestane üretiminin ve üretilmemesinin mekan ve yaşamlarına etkileri• Görüşmeler; bu başlıklar altında şekillenmiş, soruların sırası ve yapısı sohbetin gidişatına göre o an kurgulanmıştır.• Kadınlar derneği başkanı ve muhtarla yapılan görüşmelerde yerleşimdeki insanları, aileleri ve hanehalklarını tanımaya yönelik hazırlanmıştır. Böylelikle iletişim adımında görüşülecek kişiler belirlenmiştir.• Gözlemlerde, mekanı anlatan kilit noktalara ve insanların toplumsal yapı içinde kurduğu ilişkilere odaklanılmıştır.• Katılımcıların istekleri doğrultusunda görüşmeler yazılı olarak kaydedilmiş ve sonrasında metinleştirilmiştir. Fotoğraflarda, istemeyen katılımcılara yer verilmemiştir.• Bunlarla birlikte deneyimin önemsendiği araştırmada; süreç, görüşmeler esnasındaki atmosfer, katılımcıların yaklaşımları, araştırmacının deneyimleri ve gözlemleri anlatı notu olarak ses kayıtlarına dökülmüştür.	<ul style="list-style-type: none">• Veriler analiz edilirken yedi farklı birleşene göre açık uçlu kodlama yapılmıştır. Bu kodlar;<ul style="list-style-type: none">– Mekan ve yaşamla ilgili oraya ait kavramlar ve adlandırmalar– Beden deneyimi– Şiirsel ifade ve anlatımlar– Şeyler ve mekanla ilişkisi– Aile yaşamı ve toplumsal yapı– Araştırmacının deneyimleri ve hissettikleri• Kodlarla analiz edilen veriler sonrasında ilintilerin kesişimine göre gruplandırılmıştır.• Görsel kayıtlar da yukarıda aktarılan kodlamalara göre analiz ve tasnif edilmiştir.

Etkileşim Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci

Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla Etkileşim

Görsel Anlatım

Çıkarım

- Yerleşime özgü mekan ve yaşam adlandırılmaları ve ifadeleri çeşitlenmiş ve derinleştirilmiştir.
- Mekan-yaşam biçimlenişinin zaman içinde geçirdiği süreç ve kırılmalar ortaya konmuştur. Bu da yerleşimin tarihsel sürecinin okunmasını sağlamıştır.
- Bağ-bahçede veya kadınlar derneğinde günlük işlere yardım edilerek geliştirilen görüşmeler, insanlarda güven hissi uyandırmış ve sorulara daha içten cevap vermişlerdir.
- Kadınlar derneği ve kahvedeki grup görüşmeleri daha kapsamlı veriler elde edilmesini sağlamıştır. Bu nedenle sonraki aşamada kadın günlerinin (altın günlerinin) de sürece dahil edilmesi ön görülmüştür.
- Kadınlar derneği başkanı ve muhtarla yapılan görüşmeler, iletişim adımı görüşmelerin kimlerle yapılacağına katkı sağlamıştır. Mekana ve yaşama tanıklık etme açısından yerleşimde dört kuşak bulunmaktadır. Araştırmanın sonraki adımı görüşmelerin kimlerle yapılacağına bu durum dikkate alınmıştır.
- Ön görülen beden, şiir, şey ve toplum ilintilerinin dördüyle de farklı sıklıklarda karşılaşmıştır. Kesişimlerin okunabilmesi ve sorgulanabilmesi için daha detaylı görüşmelere ve belirli sorulara ihtiyaç olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.3: İletişimde Araştırma Yöntem ve Süreci

İletişim Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci

Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla İletişim

Amaç

- Mekanı anlamlandıran ilintilerin mekan-yaşam biçimlenişinde sorgulanması
- Mekanı anlamlandıran bağlamların mekan-yaşam biçimlenişinde aranması
- Sonuçta mekanın hissedilen özelliklerinin okunması ya da okunamaması

Yöntem

- Karşılaşma ve etkileşim adımında elde edilen bilgiler sonucunda iletişim adımı kurgulanmıştır. Diğer iki adımda olduğu gibi görüşmelerin konusu ve sorulacak sorularının içerikleri belirlenmiş; gelişimi ve sınırlılıkları görüşme anında oluşmuştur. Bu görüşmelerin konuları ve sorulacak sorular aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:
 - Doğduğu evi, çocukluğunun evini yani köydeki ilk evini anlatması; böylelikle bu anılardaki mekan, öge ve yaşam izlerin takip edilmesi
 - Bu eve taşınma veya gelin gelme süreçleri, düğün adetleri ve bu esnada mekan-yaşam biçimlenişindeki değişimlerin hissettirdikleri
 - Görüşmede evin erkeğin yer aldığı durumlarda, onun yaşantısındaki değişimler, düğün hazırlıkları ve sonrasında süreçlerde hissettikleri
 - Geniş aile yaşantısının hangi aşamada ve hangi sebeplerle kırıldığı
 - Güncel durumda evde kimlerin yaşadıkları ve evi ne şekilde kullandıkları
 - Evlerini gezdirmeleri, mekanları eski ve yeni kullanımlarıyla birlikte anlatmaları
 - Evleriyle ilgili hatırladıkları anı, paylaşmak istedikleri ve önemli buldukları konular
- Görüşmeler; bu başlıklar altında şekillenmiş, soruların sırası ve yapısı sohbetin gidişatına göre o an kurgulanmıştır. Böylelikle olasılıkların ve ani gelişimlerin görüşmeye dahil edilmesi sağlanmıştır. Ancak her konu başlığından sorular olmasına dikkat edilmiştir. Tekil, grup ve kendiliğinden gelişen görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Tekil görüşmeler: Bu görüşmelere etkileşim adımında tespit edilen dört gruptan da katılımcının olmasına dikkat edilmiştir. Böylelikle köyün farklı dönemlerdeki mekan-yaşam biçimlenişine tanıklık etmiş katılımcılarla görüşülmüştür. Bununla birlikte yerleşimde farklı evlerde yaşamış veya gelin gelmiş, evi restorasyon geçirmiş katılımcıların olmasına ve her farklılıktan en az bir katılımcıyla görüşülmesine özen gösterilmiştir. Kadınlar derneği başkanından alınan bilgilerle köyün en yaşlısı olan altı kadınlı görüşülmüştür. Bu yaş grubunda köyde erkek bulunmadığı için kadınlarla sınırlı tutulmuştur. Görüşmelere kadınlar derneği başkanı da katılmış ve iletişimin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sonrasında ikinci kuşak sayılabilecek kadınlar ve eşleriyle, en sonda köyün günümüz kullanımına tanıklık etmiş üçüncü ve dördüncü kuşak denebilecek katılımcılarla görüşülmüştür. Görüşmeler katılımcıların tercihi doğrultusunda yazılı olarak kaydedilmiştir. Fotoğraf çektirmenin günah olduğunu düşünmeleri nedeniyle, görüşmeler fotoğraflanmamıştır. Bu nedenlerle mekan fotoğraflarında çoğunlukla katılımcılara yer verilememiştir.
- Grup görüşmeleri: Bu görüşmeler çoğunlukla kadın günlerine, kısmi olarak da dernek ve kahvene toplantılarına misafir olunarak gerçekleştirilmiştir. Günlük yaşantının tesadüflüklerini bozmayacak şekilde çoğunlukla gözlem yapmak ve gündelik sohbetleri dinlemek şeklinde olmuştur. Genel sohbeti bozmayacak şekilde yukarıdaki konu başlıklarındaki soruların cevapları aranmıştır.

İletişim Adımında Araştırma Yöntem ve Süreci

Mekanla-İnsanla-Deneyimle-Yaşamla İletişim

Yöntem (devamı)

- Kendiliğinden gelişen görüşmeler: planlanan bu kurgu dışında; yerleşim yeri sakinleriyle yapılan gözlem ve fotoğraflamalar esnasında gerçekleşmiştir. Araştırmanın en son aşamasında; yöre halkından yardımcı olmak isteyenler ve evlerine davet edenler olmuştur. Özellikle kadınlar gününe katılım bu gelişimi desteklemiştir. Bunlarla birlikte, yöre halkından araştırmacının farklı konuları ve durumları anlatması için talepler gelmiştir. Bu durum araştırmayı daha da zenginleştirmiş, araştırma yaklaşımında hedeflenen rastlantısallığa ve olasılıkları anlamaya imkan vermiştir. Böylelikle neredeyse yöre halkının tamamı ile farklı açılardan iletişim kurulabilmiştir. Bu süreç araştırma aşamasında aniden gelişen durumlar için kullanılan anlatı kodlaması tekniğiyle kayıt altına alınmıştır.

Veri Analizi

- Veriler analiz edilirken yedi farklı birleşene göre açık uçlu ve eksenli kodlama yapılmıştır. Bu kodlar;
 - Beden deneyimi
 - Şiirsel düşünce
 - Şeylerin konumlanması
 - Toplumsal yapı
 - Araştırmacının deneyimleri ve hissettikleri
 - Katılımcıların mekan-yaşama dair hissettikleri
- Kodlarla analiz edilen veriler sonrasında ilintiler ve bağlamlara göre gruplandırılmıştır.
- Görsel kayıtlar da yukarıda aktarılan kodlamalara ve ev gezmelerine göre analiz ve tasnif edilmiştir.

Görsel Anlatım

Çıkarım

- Veri analizinden elde edilen bilgiler çıkarım yapmayı sağlayan ağ kuramı kapsamında ele alınmıştır.
- Mekan- yaşam biçimlenişinde, mekanı anlamlandıran ilintiler; görüşme kayıtlarında tekil olarak okunmuş ve bu okunmalar beden, şiir, şey ve toplum ilintileri ile ilgili olarak incelenmiştir. (Örneği Ek C'de yer almaktadır).
 - Birinci çıkarımdan yola çıkarak, veriler ayrıca ilintilerin kesişimleri yani bağlamlarına göre de analiz edilmiştir (Örneği Ek D'de yer almaktadır).

Olay araştırmasında elde edilen bilgiler; araştırmanın kavramsal çerçevesiyle kurduğu ilişki sonucu kuram oluşturma potansiyeli taşımaktadır⁶. Örnek olay yönteminde fikirler ve kanıtlar birbirine tam bağımlıdır. “*Örnek olaylar, verilerden ayrı olan, belirli, önceden kurulmuş ampirik birimler veya kuramsal kategoriler değildir; veriler ve kuram tarafından tanımlanır*” (Neuman, 2012). Sonuçta; örnek olay yöntemi ve süreci; yeni kavram geliştirmeye, kavramsal tanımlar yapmaya, karşıt ve benzeri ilişkiler arasındaki bağlara göre ele alınmaktadır. Verilere ve verilerin analizine eleştirel yaklaşılarak kavramsal ve kuramsal yapının yolları aranmakta; kuramsal açıklama örüntüsü oluşturulmaktadır.

Karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımıyla elde edilen veriler, çıkarımlar ve sonuçlar bütün olarak incelenmiş ve örnek olay araştırmasının kuram oluşturmaya imkan veren yapısı içinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonraki bölümde; araştırma tasarımında elde edilen bilgiler literatürle desteklenerek, kavramsal çerçeve ile bağlantı kurduğu ya da kuramadığı noktaları da kapsayacak şekilde okunmuştur.

3.2. Mekan-Yaşam Biçimlenişinde Mimari Mekan Okuması

Mekanın hissedilen özellikleri, mekanı anlamlandıran ilintilerin bağlamlarında oluşmaktadır. Bu oluşum, yukarıda detayları ortaya konan araştırma tasarımı kurgusu doğrultusunda, örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminde okunmaktadır. Bu okumanın, mimari mekanın hissedilen özelliklerini çözümlenmeye götürecek yol haritasını tamamlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma tasarımı doğrultusunda; örnek mekanda, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin, mekan yaşam biçimlenişinde oluşumunun izleri takip edilmiş ve ilişkileri ortaya konmuştur. Mekanın hissedilen özü; mekan-yaşam biçimlenişinde mekanı anlamlandıran bağlamlarda sorgulanmaktadır. Mekanda; beden-şiiir kesişimi, beden-şey kesişimi, beden-toplum kesişimi, şiiir-şey kesişimi, şiiir-toplum kesişimi ve şey-toplum kesişimi, örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminin mekan-yaşam biçimlenişinde okunmaktadır.

⁶ Bu konuda daha detaylı bilgi; Groat & Wang, 2002, Neuman, 2012; Given, 2008; Yin, 2009 Neuman, 2012 ve Samuel & Dye, 2015 kaynaklarından edinilebilir.

3.2.1. Mekanda Beden-Şiir Kesişimi

İnsanın mekan deneyimi ona sonsuz düş kurma yani şiirsel imgelem evreni sağlamaktadır. Ayrıca yaşanan her bir mekan, her bir köşe düş kurdurma gücüne sahiptir. Bu nedenle; beden ve şiirin kesişimi, mekanın hissedilen özünün oluşumunu kavramaya izin vermektedir. Bedenin mekanı yaşaması ona şiirsel düş kurdurabilmekte; bunlar da şiirlerde, türkülerde ve manilerde karşılığını bulmaktadır. Bunları, kimin söylediğinden ziyade ne hissettirdiği önem taşımaktadır. Şiirler, türküler, maniler; günlük yaşamdaki sözel ifadeler üzerine yazılmakta veya yakılmaktadır.

Yapılan araştırmada Cumalıkızık yerleşimine ait doğrudan mani ve türkülere rastlanmamıştır. Karşılaşılan türkü ve maniler Bursa yöresine aittir. Bunların Bursa'nın hangi yöresine ait olduğunun izleri tam olarak takip edilememektedir. Bu noktada “Cumalıkızık yerleşiminin mekan yaşam biçimlenişinde; hangi ifadeler şiirsel imgeler yaratma gücüne sahiptir?” sorusunun cevabı aranmıştır. Bu soruyu; araştırma sürecinin karşılaşma adımında ortaya çıkan durumlar doğurmuştur. Cumalıkızık'da mekan ve yaşamla ilk karşılaşma, oraya ait sözel ifadeler ile gerçekleşmiş; bu ifadeler araştırmanın diğer süreçlerini de yönlendirmiştir. Yapılan grup gezilerinden Cumalıkızık'la karşılaşmanın imgesi bu ifadelerde oluşmuştur. Örneğin bu durum; yedi yıldır Bursa'da yaşayan, araştırmanın karşılaşma adımına katılan birinde şu imgeyi çağırıştır.

“Uzun zamandır Bursa'da yaşıyorum, o kadar gelip gitmişimdir Cumalıkızık'da bu kelimelerin hiç birini daha önce duymadım. Sanırım burayı bu yüzden seviyorum, sürprizli her gelişimde yeni bir şey görüyorum ya da şimdiki gibi öğreniyorum” (BA ile birlikte yapılan karşılaşma gezisi kayıtlarından).

Bu bölüm; mekan yaşam biçimlenişinde ortaya çıkan ifadeler; mekan-şiir kesişiminde, mekanın hissedilen özelliklerinin okunmasına imkan verebilir mi; şiirsel imge yaratabilir mi soruları kapsamında ele alınmıştır. Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimini anlatan; dam, aşhane, fırın, kırma, hacı odası, gelin odası ve eğrek kelimeleri ile karşılaşılmıştır.

Çatı anlamındaki dam ismi, avludaki ahır mekanları için kullanılmaktadır. Başını sokacak dam arayan birey, avlusuna da hayvanları için dam yapmaktadır. Ahıra, burada dam denilmekte, hayvanların damından bahsedilmektedir. Hayvanlara dair bir aidiyet duygusunun yaşatılmasına işaret edilmektedir. Yöre insanı da yaradan damsız, ocaksız bırakmasın diye dua etmektedir (Şekil 3.11).

Şekil 3.11: Avluda Dam Biçimlenişi

Avluda mutfak işlevi gören mekana aşhane denmekte; kalabalık ailenin yemekleri aşhanelerde yani aşevinde pişirilmektedir. Aşhanelerin yanında yer alan taş ocaklarda daha çok ekmek, cevizli lokum, cevizli çörek yapıldığı için fırın adını almaktadır. Türk kültüründe, ailenin birliğinin yankılandığı ve sürekliliğini düşleten ocak, burada fırın adını almaktadır. Evde ocağın sürekli tütmesi, ailenin birlik içinde ebediyen yaşamasını anlatmaktadır. “Baba ocağı” deyimini ailenin ataerkil düzenini göstermekte; sıcak yuva, bir aile tanımlamaktadır. Diğer yandan “her ne kadar baba ocağı dense de esas ana kucağı” deyişi kadının evi düzenleyen, yuvayı kuran dişi kuş olduğunu anlatmaktadır. CeK evini gezdirirken, aşhane ve fırına ait anılarını şöyle aktarmaktadır (Şekil 3.12, Şekil 3.13).

“Aşhane’yi ben geldikten sonra pek kullanmadık, kaynanam sağken düğünlerde bayramlarda çok gelen olurdu o zaman kullanırdık. Günlük yemekler yukarıda bulaşıklığın orada pişirirdik. Kaynanam kendi gelinliğinde çok kullanmış, soğukta karda kışta nasıl yemek yaptığını anlatırdı. Sıcacık aşhanede yemeği pişirirdim, yukarı taşırken yemekte bende donardık derdi. O yüzden ahtım vardı. Su gelir

gelmez; bulaşıklığı yemek yapılacak kadar büyüttüm diye anlatırdı. Gördüğün gibi ben aşhaneyi depo olarak kullanıyorum atmaya kıyamadım eski şeyler var. Fakat fırını hala kullanırım. Dün gelseydin dernekte satmak için ekmek yapmışım. Şuradaki kaplarda dünden kaldı, hepsine ekmek mayalamışım. Ekmek, torunlara cevizli lokum yapmak için yakıyorum hala fırını”.

Şekil 3.12: Avluda Anılara Tanıklık Eden Aşhane

Şekil 3.13: Avluda Anılara Tanıklık Eden Fırın

Bachelard, şiirsel düşlemede yemek masasının üzerindeki lambanın yuvaya akşam doğan güneşi imgelemediğini dile getirmektedir (Bachelard, 2013). Bu lambanın Cumalıkızık evlerinde odada yer alan ocağa karşılık geldiği düşünülmektedir. Ocak evin akşam güneşini imgelemektedir. Ailenin akşam çevresinde toplandığı ocak başlarında; anlatılan masallar, hikayeler ile ocağın çevresinde dünyalar açılmakta ve

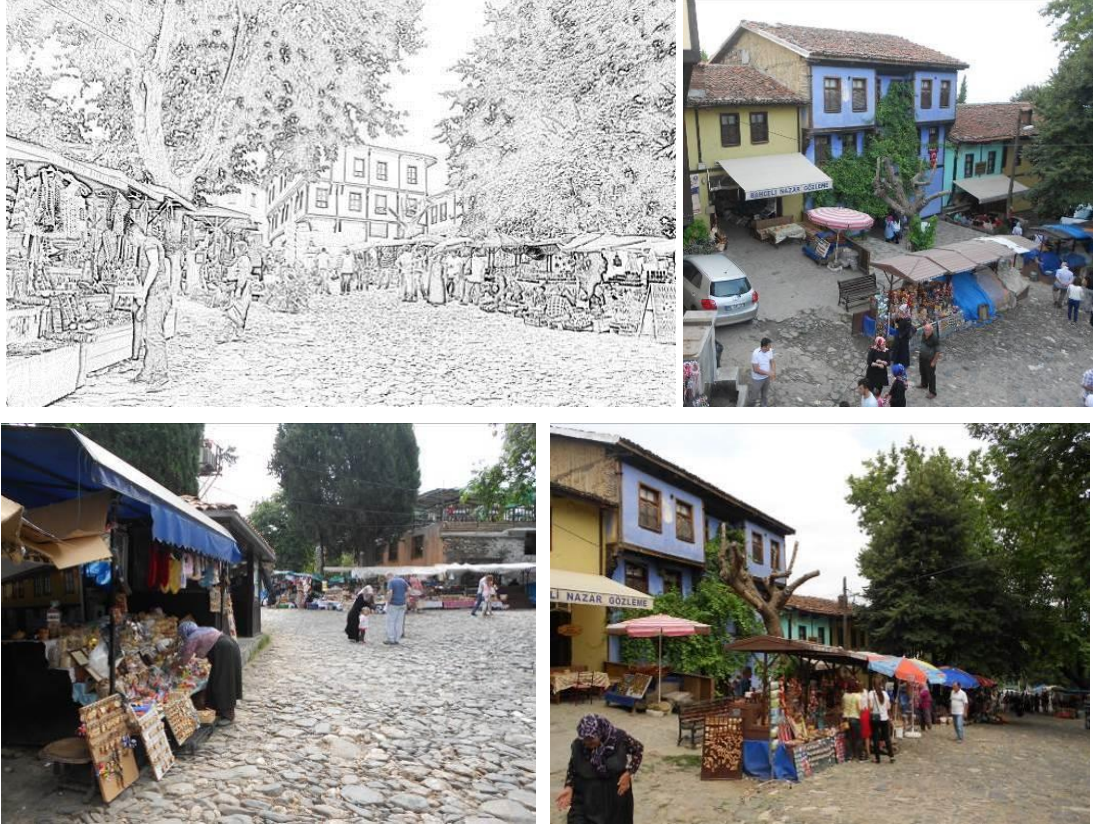
kapanmaktadır. Artık ocak, mekan içinde salt bir ısınma-piştirme-aydınlanma nesnesi değil, insanları bir araya getiren ve düş kurduran olmaktadır. Ocağın çevresinde mekanlar kurulmakta ve yaşanmaktadır. Bireyler, ocağa ısınmak ve aydınlanmak için yönelmektedir. Ancak ocak çevresinde kurulan dünya ile ailenin varlık nedeni yankılanmaktadır. Bu anlam, yok olmaya başlamış ya da ailenin geçimi için kullanılan avludaki fırınlara taşınmıştır. Koruma nedeniyle doğalgaz hattı çekilemeyen bölge kömür, elektrik sobaları ve ocaklar kullanılmaya devam edilmektedir.

Merdiven sahanlığı merdivenin kırılma noktası olduğu için kırma adını almakta, ekmekler sarpınlarda saklanmaktadır. Yaşamı ve buna bağlı mekanı değiştiren kestane üretim ve hasat sürecinin tüm şeyleri ayrı ayrı isimlendirilmektedir.

Diğer bir ifade olan hacı odaları; hem kültürel, hem de dini anlamlar içeren mekan beden ilişkisinin şiirsel imgesi olarak okunabilmektedir. İslam'ın beşinci şartı olan hacca gitmek, son şart olarak ölmeden önce yapılması için dua edilendir. Hacca gitmek büyük bir hazırlık sürecidir. Hacdan dönüş de aynı şekil farklı oluşumları içermektedir. Hacdan dönenler için özel sofralar kurulmakta; eş, dost, akraba ziyaretleri için özel oda hazırlanmaktadır. Gelin için düzenlenen odalar da hacdan gelenlere hazırlananlar kadar önemli görülmekte ve bu adla anılmaktadır. İletişim adımındaki ev gezileri esnasında kullanıcının; burası hacı odamdı, diğeri eltimin hacı odasıydı, ya da kayınvalidemin hacı odasıymış şeklinde anlatmaları önemini vurgular niteliktedir. Ayrıca odaların ve diğer mekanların birbiriyle ilişkisi de hacı odaları üzerinden anlatılmaktadır. Bu durumlar, geline ve gelin odalarına verilen önemi göstermektedir. Sonuçta, hacı odası ifadesiyle anlatılan kullanıcı deneyimi, mekanın hissedilen özelliği olarak okunabilmektedir.

Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte yer almayan eğrek (eyrek); halk ağızları sözlüğünde dinlenme yeri; hayvanların toplandığı yer, hayvanların toplu olarak durdukları subaşı, küçük baş hayvanların gece yattıkları yer, ağıl, köyün ya da mahallenin meydanlığı, eğlence yeri anlamlarına gelmektedir. Cumalıkızık ile ilgili yayınlarda; köy girişi, köy giriş meydanı, köy meydanı olarak ifade edilen mekanın yöredeki adı eğrektir. Yöre halkı hayvancılık yaptığı dönemlerde, hayvanlarını bu eğreğe sürmekte; çoban da buradan alıp otlatmaya götürmektedir. Akşam çoban

hayvanları eğreğe bırakmakta ve hayvanlar kendi evini bulmaktadır. Günümüzde kullanımı değişse de yöre halkı tarafından hala eğrek ve eğrek pazarı olarak adlandırılmaktadır. Yöreyle dair günümüz yayınlarında bu isme yer verilmemesi; mekan-yaşam biçimlenişinde değişimin okunabilmesini zedelemektedir (Şekil 3.14).

Şekil 3.14: Eğrekte Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Mekanda beden-şiiir kesişimin izleri mekana yaşamla verilen adlarda yankılanabilir mi sorusunun izleri sürülmüştür. Yukarıda takip edilen anılar ve adlar oraya özgü mekânsal ifadeler şiiirsel imge oluşturabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu doğrultuda Cumalıkızık yerleşimindeki mekana dair ifadeler beden deneyimi ve bireysel kullanımda kabul görmüş şiiirsel düşünme olarak okunabilmektedir.

3.2.2. Mekanda Beden-Şey Kesişimi

Cumalıkızık evlerinde, mekan-yaşam biçimlenişine göre yeniden iskan edilebilir bir düzen kurulmaktadır. Bu düzeni, evle beraber inşa edilen donatı sistemi karşılamaktadır. Oda ve donatı birlikteliğinde standart şeyler bulunmakla birlikte, yan yana geliş ve bütünü oluşturma biçimleri mekan-yaşam gerekliliklerine göre

şekillenmektedir. Bu durum geleneksel Türk evi tanımlarıyla benzerlik göstermektedir. Cansever, bunun bir kurallar dizisine dayanmadığını “standartların ruhu”na sahip olduğunu belirtmektedir (Cansever, 2010). Mekanı anlamlı kılan beden-şey kesişimi de standartların ruhuna göre evi biçimlendiren; sedir, yüklük, banyo dolabı donatıları ve bunların yaşamla şekillenmesi üzerinden okunabilmektedir.

“Türkler için oturmanın özel bir anlamı mevcuttur. Bu anlam alçak sedirde ifadesini bulmaktadır. Odanın içinde insanla birlikte sedir de oturmaktadır. Alçakta ya da yerde oturma Türklerin karakteristik duruşudur. Sedir de bu duruşa en yakın çözüm olmaktadır. Geniş, alçak sedirler insanları oturmaya davet etmektedir. Sandalyeler moda olana kadar yere yakın oturma, Türklerin oturmaya ilişkin psikolojik eğilimlerini yanıtlamıştır... Rahatça oturma fiilinin yaşamak olgusuna akraba olduğu kuşkusuzdur ve sedir böyle bir köşedir” (Kuban, 1995, s. 210).

Kuban’ın belirttiği yaşamla akraba sedir düzeni, Cumalıkızık yerleşiminde zamanla yerini köşe koltuklara bırakmıştır. İnsanlar tarafından köşe veya köşe koltuk denen şeyler malzemesi güncel olan sedirlerdir. Sedirin beden hareketi ve oturma düzeni güncel malzemeyle üretilen köşe koltuklarda yani köşelerde varlığını sürdürmektedir. Yaşam, mekanın şeyleri olan sedirin malzemesini ve üretim süreçlerini değiştirmektedir. Ancak şeylerinin beden deneyimiyle mekanda biçimlenişi devamlığını korumaktadır. Bu durumu SüT şöyle dile getirmektedir (Şekil 3.15).

“Diğer bir odam koltuklu istersen onu da gösteriyim. Burası böyle yaptık rahat oluyor alışmışız bu düzene. Eskiden sedirlerin altına eşyaları koyar örtüsüyle kapatırdık. Bunların sandıkları da var öteberiyi güzel toparlıyor. Rahat oluyor” (SüT ile yapılan görüşme kaydından).

Şekil 3.15: Sedirden Köşe Koltuğa Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Evin temel donatılarından olan diğer bir şeyse yüklüktür. “Yüklük evle beraber inşa edilen ilginç bir öğedir. Sözün kökeni belki de göçebelerin oradan oraya taşınırken yataklarına yük olarak baktıkları çağdan kalmadır” (Kuban, 1982: s. 201). Yüklük; yük isim kökünden sonuna getirilen “ -lık, -lik, -luk, -lük” ekleriyle türetilmekte ve bu ekler ile mekan ismi olmaktadır. Yüklük, mekan içinde eşya yani şeydir; sonuna getirilen ekler ile dilbilimsel açıdan mekansallaşmaktadır. Bu durum dilbilimsel açıdan mekanda beden-şey kesişiminin bütünlüğüne işaret etmektedir.

Yüklük odanın içinde hem ihtiyaca göre inşa edilen bir nesne hem de içinde barındırdığı nesnelere için mekan konumunda bulunmaktadır. Diğer yandan, yüklük mekan içinde gündüz ve gece kullanımını olanaklı kılmaktadır. Böylelikle yüklük nesnesi, gece-gündüz zamanını saklayan bir mekandır. Yüklükler zamanla hem terk edilmiş hem de devamlılığını korumuştur. İlk hacı odalarında yüklüklerden vazgeçilmiş yerini gelinler için alınan mobilyalara bırakmıştır. Mobilya kullanımı; gelin odalarına alınan aynalı dolap ya da şifonyer ile ev mekanlarına girmiştir. Bu durumu Zet şöyle anlatmaktadır:

“Yüklükte yataklar, yorganlar vardı annem yapmıştı. Bir tane de kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınır. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. ŞeT burada ekliyor. AyT evinde gördüğümüz de onun annesinin gelin dolabıydı” (Kadınlar günü genel sohbet kayıtlarından).

Yüklük; günümüzde varlığını barındıran ve saklayan olarak sürdürmektedir. İçindeki yatak ve yorganların karyolalara taşınmasıyla boşalan yüklükler, çeşitli işlevlerle depolama görevine devam etmektedir. Misafir için hazırda bekletilen; işlemesi ve danteli ile özel olarak hazırlanan yatak ve yorganları barındırmaktadır. Özellikle bayramda Bursa’dan gelen torunlar için bunlar çıkarılıp yer yatakları serilmektedir. Bazense para, aile yadigarı gibi korunmak istenenleri saklamaktadır. Kısaca; günümüz kullanımıyla da yüklük, ailenin yükünü sırtlamaya devam etmektedir (Şekil 3.16).

“Bak sana ne anlatacağım. İlk çalışınca para geliyor yüklükte döseğin arasına koymuşum. Orada para birikmiş, unutmuşum. Sonra bir gün döşekleri çıkardım havalandırmaya, içinden 500-600 lira para çıktı düşün ne kadar çok para kazanıyormuşuz” (bu olay köy popüler olup turizmden geliri artmaya başladığında yaşanmıştır) (Tüt görüşme kaydından).

Şekil 3.16: Yüklükten Aynalı Dolaba Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Banyo dolapları günümüzde yerlerini banyolara bırakmıştır. Fakat kullanıcı, banyo dolabı ve hatta oranın penceresini, yeni banyo yapılırken aynı formda korumak istemektedir.

“O oda benim odamdı. Banyo eskiden su dökünme dolabıydı. Sonra orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor [eskisi gibi durmasından çok memnun, yüzüne de bu durum yansıyor]. Böyle istedim yaptılar, Allah razı olsun onlardan” (ZeT görüşme kaydından).

Banyo dolabının penceresinin, yeni banyo yapılırken korunması büyük mutluluk ve sevinç kaynağı olabilmektedir. Banyonun yaşlılıktan kaynaklanan sorunlara yada başka ihtiyaçlara cevap vermesi önemini yitirmektedir. Pencerenin mekandaki konumu, diğer bir deyişle şeyin mekanda beden tarafından deneyimlenme biçimi asıl ihtiyacı belirlemektedir. Benzer durumlar, sedir ve yüklüğün mekan-yaşam biçimlenişinde şekillenmesinde de görülmektedir. Çünkü mekanda beden-şey kesişimi; fiziksel ihtiyaç ve duruma değil hissedilen özelliklere temellenmektedir.

3.2.3. Mekanda Beden-Toplum Kesişimi

Beden, toplumsal biçimleniş; toplumsal biçimleniş de beden deneyimini şekillendirmekte ve bu şekillenme mekanda hacim kazanmaktadır. Beden toplum kesişiminde ilk biçimleniş ailenin mekanı olan evde varlık kazanmaktadır. Bireyden aileye oradan komşuluk ilişkisine uzanan beden-toplum kesişimi; hacı odası, çardak, avlu/hayat ve kapı önü mekanlarına yansımaktadır.

Hacı odası denilerek önemi vurgulanan gelin odaları, evin en önemli ve güzel yerinde bulunmaktadır. Hacı odaları, çıkmanın bulunduğu oda olmakta ya da eve eklenecek bu odalar çıkmaya göre kurgulanmaktadır. Hacı odası, çıkmanın bulunduğu oda olarak evin kamusalından kendi mahremiyetine çekilebilen ve sokakla ilişkisinin kurulduğu noktadadır. Bununla birlikte gelin, eve yardım edeceğinden, odası evin merkezi konumundadır. Çıkmalı hacı odası; toplumsal yapı içinde ailenin yaşamsal kurgusuna dayanmakta, aynı zamanda bireyin günlük yaşamdaki beklentilerine göre şekillenmektedir. Hacı odaları günümüzde artık ayrı

evlere taşınmaktadır. İnsanların birbirine sabrı kalmadığı için bir eve sığılmaz olmuş ve geniş aile yapısı dağılmıştır.

“Zamanında bu evde üç hane yaşarmış. Kayınvalidem eltisi, onun kayınvalidesi. Kayınvalidemin odası bu odaymış gelin odasıymış burası. Buradan kolayca hem çardağa hem avluya çıkıp hizmet ediyor. Çıkmalı, manzaralı ayrıca böyle köşede kalıyor saklı gibi daha ne olsun. Biz üstteki büyük katın köşesindeydik. Şimdi kayınvalidemin odasını kullanmıyoruz. Oğlanın bilgisayarı kanepenin yanına var, orda kalıyor, bilgisayarla vakit geçiriyor. ...Kayınvalidem buradan köşke çıkar, kayınpederine hizmet edermiş. Kayınpeder akşamları bahçeden tarladan gelince orada, köşkte kahve içermiş” (ŞeT görüşme kaydından).

Cumalıkızık yerleşiminde evlerin avlu ile ilişkisinin sağlandığı hayata, çardak denmektedir. Kuban; hayat mekanında, göçebelik yaşamının etkisi olduğunu dile getirmektedir. Hayatın standart biçimlenişi, klasik çadır yaşamından biçimsel ve işlevsel uzantılar taşımaktadır. Yarı-açık galeriye doğrudan açılan bu mekanlarda, kışın meydana gelecek sıkıntılara ancak çadırda yaşamaya alışmış insanlar tarafından katlanılabilmekte ve mekan olarak önemsenmektedir (Kuban, 1995).

Ara bir mekan olarak hayat, ne içerisi ne de dışarıdır. Hayatı, diğer ara mekanlardan ayıran özelliği, önceden düşünülmesi, tesadüfi olmamasıdır. Odaların arasında, ara mekan olma durumu yanında, bahçe ve sokak arasındaki konumu da çok güçlü bir mekan tanımlamaktadır (Yürekli & Yürekli, 2007). Cumalıkızık yerleşiminde çardaklar, hem sirkülasyon ögesi hem de ailenin bir araya gelme mekanları olarak mekansal önemini ve işlevlerini devam ettirmektedir. Ancak artık soğuğa dayanılmadığından aynı biçimi koruyacak şekilde kapatılmaktadır. Çardağın hissettirdiği ferah oturma hissiyse kocaman, aynı yükseklikte ve ahşap görünümlü pencereler ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumu; evinin restorasyonu sırasında çardağı açık olarak korunan, sonrasında kendisi kapatan SüT görüşme esnasında şöyle aktarmaktadır (Şekil 3.17).

“Orayı restorasyonu sırasında yapmadılar. Restorasyondan önce ben kapatmıştım. Orijinal hali açık deyip restorasyonda açık bıraktılar. Bir yıl öyle kullandık ama olacak gibi değil yağmur, kar, soğuk ısınmıyor. Mecbur ayrıca para verip orayı benzesin ferah olsun diye ahşap görünümlü pencere ile aynı yükseklikte kapattım” (SüT görüşme kaydından).

Şekil 3.17: Kapatılan Çardakta Açılan Pencere

Beden deneyiminden toplumsal yapıya uzanan diğer bir öğeyse Cumalıkızık yerleşiminde hayat veya taşlık olarak adlandırılan avlulardır. Cumalıkızık evlerinde iki tip avlu biçimlenmesi bulunmaktadır. Birincisi, sokaktan direk girilen avlulardır. Diğerinde, dış avlu bulunmamakta; sokaktan önce bir giriş mekanına geçilmekte, sonrasında çardak kısmına girilmektedir. Avluda dam, aşhane, fırın ve çeşme yer almaktadır. Bu düzeni ile avlular ailenin ortak kullanım mekanıdır.

Hayat yani avlu aynı zamanda bir araya gelme mekanı olarak okunmaktadır. Bayram, düğün hazırlıkları burada yapılmakta ve kutlanmaktadır. Avlu; aileyi topluma bağlayan sosyal bir bağ mekanı olarak sokak ve odanın kesişim izdüşümüdür. Avludaki fırın ve aşhane, ekmek pişiren kadın ile özdeşleşmektedir. Yazın ocak başlarında mahalle kadınları bir araya gelerek, birlik içinde yapılan kışık hazırlıklarına sohbetler eşlik etmektedir. Avlular; bayram hazırlıkları ve telaşını görmekte ve kendinde saklamaktadır. Bayram öncesinde ailenin diğer bireyleri baba ocağına gelmekte; kadınlar hep birlikte lokum pişirmektedir. Avlu, kültürel birleştirici olarak bayram sevinci ve gündelik yaşam ritüeli içinde toplumsal yapıya genişlemektedir.

Günümüzde bu okumaya ekonomik devamlılıkta eklenmiştir. Fırında kapı önlerinde satılacak reçel, marmelat, salça kaynatılmakta ve ekmek pişirilmektedir. Böylelikle avlular içinde barındırdığı aşhanesiyle kadını çalışma hayatına dahil etmekte; aile ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Bir araya gelme mekanı olarak yapılan avlular, ailenin ekmek parasını çıkardıkları mekan olmaktadır. Bedensel deneyim izleriyle inşa edilen avlu, bir araya gelme mekanı olmakta; toplumsal ilişkiler tanımlanmaktadır (Şekil 3.18).

Şekil 3.18: Hayatta, Hayattan Köşeler

Cumalıkızık'da zemin kat ölçeğinde; evlerin sokakla ilişkisi, tek boşluk olan kapılar ile kurulmaktadır. Ancak bu kapılar bir sınır değil, ev ve sokak arasında eşik tanımlamaktadır. Bachelard, kapıyı insan tininin karar verme süreci olarak görmektedir. Açılan veya kapanan her kapı aynı zamanda insanın aralıkta kalma evrenine karşılık gelmektedir (Bachelard, 2013). Gerçek mimarlık deneyimi gözlenenenden öte bedensel karşılaşmalardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle isimden önce fiil gelmekte ve bir kapının salt resmi, mimari ifadesini anlatmakta yetersiz

kalmaktadır. Mimari deneyim kapıdan girme-çıkma diyalektiğinde gerçekleşmektedir (Pallasmaa, 2000). Yani hakiki mekan deneyimi, kapının hem iç hem dış olmasından kaynaklanmaktadır (Bachelard, 2013).

Anadolu yerleşmelerinde, sokakta yürürken aralanan bir kapı ile dünyanın örtüsü açılmaktadır. Aralanan sokak kapısından avluya baktığınızda aynı renkteki taşları değiştiren orada çiçeklerdir. *“Düşen renk, aynı taşların arasında hareketlenmektedir”*. Kapı önü atılan minderler ile gündelik yaşam buraya taşmaktadır. *“Taşın sertliğini yumuşatan eşikteki minder, içerinin dışarıya katlandığı bir konumlanmayı çağırılmaktadır. Kapı önleri gün ışığının ve gölgenin, ahşabın ve taşın, taş ve minderin, duvar ve zeminin, şimdi ve sonranın şiirsel olarak katlandığı bir öndür”* (Bolak Hisarlıgil ve Uluoğlu, 2008).

Bedenin içinde ve dışında birlikteliğinin deneyimi olan kapı önünde oturma eylemi, e bir araya gelinen toplumsal biçimlenişi yansıtmaktadır. Cumalıkızık’da kapı önü direkleri ve minderlerine tezgahlar eşlik etmektedir. Eve gelecekleri beklemenin, vakit geçirmenin ve bir araya gelmenin mekanı olan kapı önlerine, günümüzde satış yapma işlevi eklenmiştir. Böylelikle kapı önleri; kadını iş gücüyle sosyal hayata farklı anlamda bağlayan ve ailenin geçimine katkı sağlayan bir oluşum içindedir. Açılan tezgahlar ile kapı önleri, gelenlerin de mekanı olmaktadır. Gelenler kapı önlerinden alışveriş yaparken, kapı aralığından kaynayan domatese, oynayan çocuklara tanık olmakta ya da restaurant olarak kullanılan avluya davet edilmektedir (Şekil 3.19). Mekan-yaşam biçimlenişinde kapı önleri, birey ve kamusal birlikteliğinde oluşan bir olguya evrilmektedir. Artık kapı önü; kamusal, yarı kamusal ve mahremin birleşimi olarak bu üçünün toplamından daha çok şey hissettirmektedir (Şekil 3.20).

Şekil 3.19: Kapı Önünde Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Şekil 3.19: Kapı Önünde Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Şekil 3.20: Hayattan Kapı Önüne Mekan-Yaşam Biçimlenişi

Evlerin hacı odaları, çardakları ve hayatlarından kapı önüne genişleyen mekan yaşam biçimlenişleri beden deneyiminden toplumsal yapıya uzanmaktadır. Beden ve toplum deneyimi okunabilen bu yapısı ile hem birbirini var etmekte hem de birbirine genişleyip daralmaktadır. Böylelikle mekanın hissedilen özellikleri oluşmakta ve biçimlenmektedir.

3.2.4. Mekanda Şiir-Şey Kesişimi

Şeyler bizimle konuşmakta; varlığı ve üzerine yapışan izler yaşanmışlıkları anlatmaktadır. Şair bu anlatımları şiirsel imge ile okunur ve yazılır kılar; böylelikle şeyler tekrar üretilebilmektedir. Şiir, şeylerin mekanda yaşamla biçimlenişlerinin anlatımını olanaklı kılmaktadır. Bu anlatımsa, köklerini sözcüklerin mekan ve yaşamda bir araya gelişlerinden almakta ve mekanın hissedilen yanına işaret etmektedir. Cumalıkızık yerleşiminde de gazel sözcüğü şiirsel imgeyi yaratabilecek sözcük olmaktadır. Bunu düşündüren ve mekan-yaşam biçimlenişinde şey-şiir kesişimi mümkün müdür sorusunun cevabı TüT ile yapılan karşılaşma görüşmesidir.

*“Kestane çiçeği. Kestane dokunurken çiçeği dökülür ya da toplarsın
Geçen kestaneleri dokuduk, bu da çiçeği, paketliyorum. Sinüzitleri*

temizler, sinüzite bağlı baş ağrısına iyi gelir. Bak gazel çıktı içinden.
Asıl sen bunu yaz gazeli yaz.

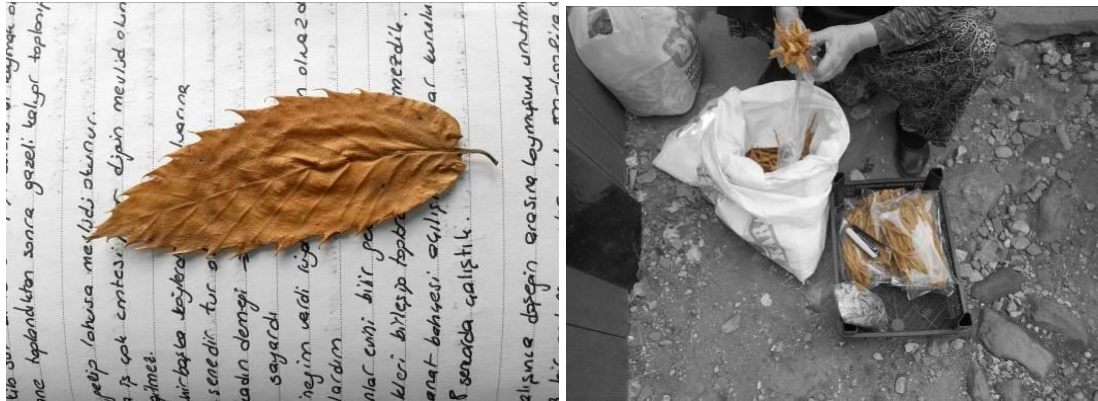
— Ağaç yaprağına gazel mi diyorsunuz? Bu da mı gazel?

Hayır, o çam ağacı yaprağı; diğeri iğde ağacı yaprağı. Bu gazeldir.
Bu olgunlaşınca dökülünce sararınca biliriz kestanenin zamanını,
buna gazel deriz. Al senin olsun koy defterinin arasına. Sen gazeli
yaz.

— Niye gazeli yazayım?

Burası kestane köyüdür. Kestanenin olgunlaşmasını, dokunmasını,
toplanma zamanını gazelden anlarız. Kestanenin kurummasını
beklerken üstünü gazelle örteriz.... Yani burası gazelin köyüdür,
kestane köyüdür” (Tüt görüşme kaydından).

Yukarıda yer verilen görüşmede şey- şiir kesişimi ile karşılaşmıştır. Sonrasında gazel, etkileşim ve iletişim adımlarının hem başlangıcı, hem de izleri takip edileni olmuştur (Şekil 3.21).

Şekil 3.21: Yaşam İçinde Gazel

Gazel; divan edebiyatında 5-10 beyit arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimidir (Türk Dil Kurumu, 2015). Gazeller ya doğrudan okunmakta ya da bestelenmek için yazılmaktadır. Gazeller, aşk ve güzellik yüzünden çekilen acıları anlatmanın aracıdır. Gazel halk ağzında; sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamı ile halk şiiri ve türkülerinin motifi olmaktadır. Karacaoğlan derki;

*"Coşkun sular gibi akıp durulma
Kuru gazel gibi esip savrulma"*

Cumalıkızık yerleşiminde kestane ağacı yaprağına gazel denmektedir. Diğer ağaç yaprakları, ağacın adıyla anılırken; kestane ağacının yaprağı gazel olmaktadır. Gazelin mekan-yaşam biçimlenişinde ne anlama geldiği ve nasıl etkilediği; kullanıcının burayı anlatacaksa ısrarla gazeli yaz ve gazeli anlat demesinde saklıdır. Kestane ağacı bakımı, ürün vermesi, o ürünün toplanması ile çok zahmetlidir. Aynı zamanda Cumalıkızık'da çok değerli ve kıymetlidir. Tıpkı, aşk ve güzellikten çekilen acıyı anlatan gazel gibidir.

Yerleşimin mekansal sürekliliği kestane ağaçlarına hastalık bulaşması ile kırılmıştır. Asıl geçim kaynağı kestane olan halk, kestanelere hastalık bulaşması ile başka alanlara yönelmiştir. Bu yönelim, daha çok dışarı göç vermek şeklinde olmuştur. Günümüzde bölgenin asıl geçim kaynağı turizm ve bağ-bahçe işleri olmuş; maddi açıdan kestane üretimine gereksinim kalmamıştır. Ancak yöre halkı sabırsızlıkla iyileşmeye başlayan kestanelerin eski verimli zamanlarına dönmesini beklemektedir. Görüşmelerde ve ev gezmelerinde konu sürekli kestane toplama zamanlarına ve o zamanlara ait şeyleri göstermeye gelmektedir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22: Mekanda Gazelin Şeyleri

Kestane ağaçlarına bulaşan hastalık evlerin yıpranması ve onarılamamasının sebebi olarak da gösterilmektedir. Çünkü evlerin üretiminde, taşıyıcı sisteminde ve donatıların yapımında kestane ağacı kullanılmıştır. Bu durum aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

“Kestane ağaçları kurudu, evleri yapacak, tamir edecek malzeme kalmadı. Sonrada evi tamir edecek ustalar gitti. Kestane ağaçları iyileşmeye başladı ama evleri eskisi gibi yapacak usta kalmadı. Şimdi evleri yapıyorlarmış bana sıra gelince burayı da yapacaklarmış eskisi gibi olur mu bilmem” (ZüT görüşme kaydından).

“Eski Türkçe okuluymuş burası annem bile Osmanlı zamanı 3. sınıfa kadar burada eğitim görmüş. Cumhuriyetten sonra aşağıdaki okulu yapıyorlar, burayı satıyorlar, dedem alıyor. Annem de tek çocuk ondan bana kaldı. Satılıp bölünmedi. ... Aslında kestane deposu olarak almış burayı o zaman kestaneler bol burayı depo olarak kullanmış. Kendisi de bir soba kurmuş aşağıya bazen burada kalıyormuş. Kestaneler azalınca bir müddet boş kalıyor, öğretmen kızlara veriyor kalsınlar diye. Kelez köyünden Tahir usta ve gözeler köyünden marangoz Orhan gelip böyle yapmış işte yukarıda benim annemin kız kardeşimin odaları filan var gördün zaten” (AyT görüşme kaydından).

Kestane üretilmemesi ve geçim kaynağın başka yönlere kayması yörenin göç vermesine neden olmuştur. Kalanlar turizmden gelirlerini elde etmelerine rağmen hala sabırsızlıkla ağaçların eski verimli günlerini beklemektedir. Ağaçların iyileşmesi ile evlerin de daha iyi ve kolay restore edilebileceğini düşünmektedir. Evlerinin en güzel köşelerinde kestane toplamada kullanılan şeyler saklanmakta ya da sergilenmektedir. Onlara baktıkça kestanelere bulaşan hastalığın bir gün geçeceği, kestane toplama şenliklerinin hayalleri kurulmaktadır. Bu nedenle de gazeli anlatmak köyü anlatmaktır. Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişi, aynı gazelin kuruyup dökülmesi gibi kestanelerin kurumasıyla şekillenmiş ve gelecekte şekilleneceği gün beklenmektedir.

3.2.5. Mekanda Şiir-Toplum Kesişimi

Her insanın hikayesi ve o hikayenin geçti mekan(lar)ı vardır. O hikaye de geçmiş ve geleceği barındıran şimdinin şiirsel imgeleri barındırmaktadır. Bu imgeler, bedeninin mekanı içinde veya dışında deneyimlemesinde yankılanmaktadır. Beden içinde bulunduğu toplumun yansıması, diğer bir deyişle var eden olduğundan şiirsel

imgeleri kesişmekte ve toplumsal kabul görebilmektedir. Örneğin kişinin kendi deneyimlerinden yola çıkarak yaktığı türkü toplum tarafından kabul edilerek anonimleşmektedir. Bu imgeler; deyimler, deyişler, maniler, efsaneler şeklinde uzayıp gitmektedir. Cumalıkızık'da yapılan araştırmada; mekan-yaşam biçimlenişinde şiir-toplum kesişimi ile önce oraya ait hikayelerde karşılaşılmıştır. Sonrasında toplumsal hafızayı oluşturan ifadelerin olup olmadığı; olduğu noktaların toplum-şiir kesişiminin yansıması olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anadolu yerleşimlerinde sokak sanatı; oraya dair anlatılan ve sonrasında efsaneleşen hikayelerdir. Bu yüzden sokaklara hikayeler, şiirler yazılmakta ve oralara hikayeler anlatılmaktadır. Cin aralığı; Cumalıkızık'da tek insanın anca geçebileceği bir sokağın efsaneleşen hikyesidir. Hikaye şöyle rivayet edilmektedir: Kurtuluş savaşı sırasında Cumalıkızık köyünü basan Yunan askerleri, insanları camiye toplayarak ateşe vermeyi planlar. Bu olaydan kaçan köylüler, çıkmaz sokağın sonunda evlerin sağa sapan kısmındaki aralığa gelirler. Köylüler, bir insanın zor geçtiği bu aralıktan kaçarak tepedeki Türk askerlerine haber verirler. Sokağa gelen Yunan askerleri insanların buradan kaçamayacağını düşünerek, bu iş olsa olsa cinlerin işidir dedikleri rivayet edilir. O günden bugüne buranın adı hikayedeki gibi Cin Aralığı olarak adlandırılmaktadır.

Cumalıkızık yerleşimin şiirsel imgesinin hikyesi, sokaklardan veya damlardan yükselen çan sesleri olmaktadır. GüT babasının anlattığı hikayeler ile özdeşleştirdiği çan seslerinin, anılarındaki şiirsel imgesi aşağıdaki gibidir.

“Ben Bursa’da doğdum, büyüdüm. Ama babam, dedelerim bu köylülermiş. Babam biz toprağımızdan kopmayalım diye sürekli burayla ilgili anılarını hikayelerini anlatırdı, yazları buraya gelirdik. O zaman hayvancılık yapıyorduk. Sabahları hayvanların çan seslerini müzik gibi dinleyerek uyanırdım. Hayvanların çanları; sanki babamın anlattığı hikayelerin müziğini çalıyor gibi gelirdi. En güzel müzikten bile daha çok severdim o çan seslerini, o sesleri tekrar dinlemek için akşama kadar hayvanların dönüşünü beklerdim. Babamın hikayeleri, anlatıları o kadar içime işlemişti ki sanki bu köyde doğup büyümüşüm gibi hissettim, hep bu köye aittim ben” (GüT görüşme kaydından).

Çan sesleri, sokağın müziği şeklinde düşünülme ve düşünmektedir. Tüt bu durumu “*eskiden sokakta çan sesleri çınlardı, hayvanlar evlerini bilir kapıdan kafalarını uzatırdı*” diye anlatmaktadır. Hayvancılığın zorluğu veya kendi ürünlerini üretme imkanı değil; çan sesleri hatırlanmakta ve özlenmektedir. Geçmiş özlemi sokak mekanlarının, çan seslerinde yankılanmaktadır. Orada büyüyenler için hayvanlarına duyduğu özlemi düşletmektedir. Diğeri içinse; çocukluğunu ve babasının hikayelerini yansıtmaktadır. Sokak mekanı ile özdeşleştirilerek algılanan çan sesleri, şiirsel imge olarak okunmaktadır.

Oraya ait hikayelerden sonra şiirsel imge olarak okunan oraya özgü ifadelerin, toplumsal kabul görebilmeleri sorgulanmıştır. Böylelikle toplum-şiir kesişimi farklı şekillerde sorgulanmıştır. Eğrek, dam, aşhane, fırın, hacı odası gibi şiirsel imgeler olarak okunabilen ifadelerin, yaşama ve zamanla nasıl dönüştüğü ya da dönüşmediği toplumsal yapıya yansımaları aranmıştır. Kendi içlerinde hala eğrek dedikleri mekan, gelenler anlasın diye köy girişi veya giriş meydanı olarak adlandırılmaktadır. Eğrek; eskiden hayvan için toplandıkları, şimdi de hem satış yaptıkları hem de bir araya geldikleri mekandır. Onlar için hala farklı amaçla da olsa bir arada toplanmalarına imkan verendir.

Şiir-beden kesişiminin, şiir-toplum kesişimine uzamasının okunduğu mekan damdır. Zamanla işlevi, kullanımı ve fiziksel özellikleri değişen damın mekandaki anlamı ve şiirsel ifadesi değişmemiştir. Çünkü toplumun şiirsel imgesinde o mekan hala damdır. Eskiden geçim kaynağı olan hayvanları için dam yapan birey, şimdi gelen misafirleri için restaurant, hediyelik eşya damı yapmaktadır (Şekil 3.23).

— Hediyelik eşya dükkkanı da sizin herhalde, geçen geldiğimde bilmeden oğlunuzla tanıştım. Yeni mi yapturdunuz orayı?

Yok. yeni yapmadık vardı orası. Kayınpederim hayvancılık işleri azalınca damı bölüp bakkal dükkkanı yapmıştı. Köyün tek bakkalıydı. İçindeki raflar o zamandan kaldı. Onardık, boyadık hala kullanıyoruz. Hafta sonları da benim oğlan açıyor. Hafta içi kapalıdır. Hediyelik ıvır zıvır damı oldu şimdide.

— Dam kelimesi de ağzınızdan düşmüyor.

Öyle mi fark etmedim. Alışkanlık herhalde. Dam önemli tabii, insanın başını sokacak bir damı olmalı. Kurdun kuşun, börtü böceğin hepsinin var bir damı. Bizde hayvanlarımıza, eşyalarımıza, senin gibi gelen misafirlerimize dam yapıyoruz. Yaradan damsız, ocaksız bırakmasın” (ŞeT görüşme kaydından).

Şekil 3.23: Mekan-Yaşam Biçimlenişi ile Değişen Dam

Üretim ve tüketim ilişkilerine bağlı olarak mekan ihtiyacı ve mekanın fiziksel özellikleri dönüşmekte ancak şiirsel imgesi devamlılık sağlamaktadır. Çünkü değişen toplumsal yapı içinde kullanımdır. Sözel ifadelerin toplumsal kabul görmeleri ve izlenebilen sürekliliği; beden-şiir kesişiminin, toplum-şiir kesişimine dönüşümünü tanımlamaktadır. Damlar; restaurant damına, misafir damına; aşhaneler birlikte üretim yaptıkları mekan isimlerine evrilmektedir. Şiirsel imgeler, toplumsal yapı içinde melezlenerek kullanımına devam edilmektedir.

3.2.6. Mekanda Şey-Toplum Kesişimi

Toplumsal yapı içinde şeyler, mekan içindeki mekanlar ve mekanın diğer mekanlara göre biçimlenişidir. Ev mekanının toplumsal yapı içinde şeyleri, ailenin ortak kullanım mekanları ve onların ilişkisidir. Bu bir sokak mekanıysa şeyleri; sokakların kesişimi,

birbirine göre konumu, meydanı, doğal ve yapılı çevrenin cepheleri, girişleri, pencereleri ve kaldırımlardır. Bu doğrultuda Cumalıkızık'da toplum-şey kesişimi evlerin ortak kullanım mekanları ve sokakların şeyleri üzerinden okunmaktadır.

Cumalıkızık yerleşiminde oda içindeki banyo dolapları yerlerini ortak kullanılan banyolara bırakmaktadır. Her odadaki ya da birkaç odadaki banyo dolabından büyüme en müsaidi banyo olmaktadır. Bulaşıklıklar mutfağa dönüşmektedir. Çardaklarsa eski ferah hissini vermesi için aynı ölçülerde camlarla kapatılarak ailenin ortak kullanım mekanı olmaya devam etmektedir. Ailenin ortak kullanım mekanları oldukları yerde korunmak istenmektedir (Şekil 3.24).

“Köşkü kapatıp çardağı bölüp mutfak yaptık. Şu köşedeki banyo dolabının yerine de banyo yaptık. Ben çardaktan banyoya tek kapı olsun istedim. Eşim zorla içerdeki odadaki dolap kapağı yerine kapı koydurdu” (ŞeT görüşme kaydından).

“—Şimdi duruyor mu ocak, bulaşıklık, banyo dolabı, Söktüm hepsini. Bulaşıklığın yerine daha büyük mutfak yaptım. Banyo dolabının yerine de kocaman banyo yaptırdık güzel rahat oldu” (NiT görüşme kaydından).

“Bak asıl sen gel şuraya bak (iki evin birbirine birleştiği dışarı çıkma gibi uzanan yeri gösteriyor). Bu iki evin bulaşıklığı dışarıdan birleşmiş iki evin birbirine bağlantısı varmış gibi duruyor. Aslında yok onlar iki evin bulaşıklığı gir oraya doğru bak boru göreceksin. O plastik borular eskiden yoktu. Dışarı şırşır diye su akardı. Sonra yağ tenekelerini kesip kıvrıp boru yapılırdı. Yağ tenekelerini her şeye kullanırdık. Plastik boruları taktılar mutfak oldu” (AyT görüşme kaydından).

Şekil 3.24: Mekan-Yaşam Biçimlenişinin Değişen/Değişmeyen Şeyleri

Geçen zaman toplumsal mekanın şeyleri olan ortak kullanım alanlarının salt malzemesini değiştirmekte; buldukları yer, erişilmesi, biçimlenişi ve ailenin hareket deneyimi korunmakta ve korunması talep edilmektedir. Bu durumu en iyi şekilde SüT ve eşiyle yapılan görüşme açıklamaktadır.

“.... Birde banyoyu istediğim yere yapmadılar. Benim banyom şurada köşedeydi. Hayatın oradandı. Giderini filanda güzel vermiştik. Oradan olmaz deyip karşı taraftaki odaya yaptılar dışarıdan görünen koca da bir cam koydular. Sen söyle sen de mimarmışsın, banyo orda olur mu üstelik öyle koca cam olur mu?

Diğer köşede bizi dinleyen eşi bu noktada konuşmaya dahil oluyor. Evet karım haklı banyonun eski yeri iyiydi. Böyle olmadı diyor.

— Tek şikayetin bu mu banyo eski yerinde olmaması mı? Eski yerinde olsa tüm sorun senin için çözülecek mi?

Evet çözülür. [banyoya bir basamak yukarıdan yapılmış, içindeki donatı düzeni de engelli kullanımına pek müsait değil. Eş bir ayağından engelli olmasına ve bastonla yürümesine rağmen tek şikayeti banyonun eski yerinde olmaması. Farklı zamanlarda yapılan sohbetlerde de ısrarla en büyük sıkıntısının aynı yerde yapılmaması olduğunu dile getirdi]. Alıştım bir şekilde kullanıyorum. Eski yerinde olsun yeterdi” (SüT ve eşiyle yapılan görüşme kaydından).

İnsanın alışkanlıklarını devam ettirmek istemesi, mekanı bulunduğu yerde koruyarak işlevsel ve yapısal sorunları daha kolay çözüyor olması beklenen bir sonuçtur. Ancak; mekanda toplum-şey kesişiminde;

- ısrarla mekanların aynı yerde kalmasının talep edilmesi ve aynı yere yapıldığı zaman bundan duyulan mutluluk,
- aynı yere yapılmadığı zaman iki yıl geçse de yeni düzene alışılmaması ve değiştirilmek istenmesi,
- restorasyonla ilgili sordukları ilk sorunun “aynı şekilde yaparlar mı” olması,
- ben bilmem eşimle görüş diyen evin babasının tek fikir beyan ettiği konunun “aynı yerde yapsınlar benim düzenimi bozmasınlar” olması,
- engelli kullanıcının banyonun erişim ve kullanım zorluğuna hiç değinmeden sadece aynı yerde olmamasından şikayet etmesi,

işlevsel gerekliliklerden ve mekansal alışkanlıklardan daha fazlası olduğunu göstermektedir.

Cumalıkızık’da toplumsal yapının en önemli diğer birleşeni sokaklar ve sokakların şeylerdir. Mekanda beden-toplum kesişiminin gerçekleştiği kapı önü; aynı zamanda toplum-şey kesişimini yansıtmaktadır. Narlı (2014); sokakları biçimlenişleri, konumları, oluşumları ve yaşanma şekilleri ile “*deyim yerindeyse evlerin kumaları*” olarak ifade etmektedir. Günümüzde sokaklar düğün resimlerinin fonu, hala çocukların oyun alanı, gezmeye gelenlerin mekanıdır (Şekil 3.25).

Şekil 3.25: Sokakta Mekan-Yaşam Biçimlenişleri

Şekil 3.25: Sokakta Mekan-Yaşam Biçimlenişleri

Sokaklar, şeyleri ile birlikte mekan yaşam biçimlenişinde kendiliğinden tasarlanmaktadır. Bu tasarlanma; sokağın doğal oluşum içinde yaşanmasına ve hissedilmesine imkan vermektedir.

3.3. Anlamadan Okuma[ya//dan] Çözümlemeye Mimari Mekan

Mimari mekanın hissedilen özellikleri; mekan-yaşam biçimlenişinde mekanı anlamlandıran bağlamlarda ortaya çıkmakta ve oluşmaktadır. Bu oluşumu kavramak için örnek mekanda bir araştırma tasarımı kurgulanmıştır. Araştırma tasarımı, karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımlarından oluşmuştur. Karşılaşma, mekan, yaşam, insan ve deneyimle ilk olarak karşılaşma sürecini içermektedir. Sonrasında etkileşim adımında, karşılaşma adımında elde edilen çıkarımların doğal oluşum içinde evrilmesine ve geri dönüşlerle beslenmesine izin verilmiştir. Karşılaşma ve etkileşim adımından sonra iletişim adımına geçilmiştir. Karşılaşma ve etkileşim adımında elde edilen bulgular bu adımın başlangıcını ve yapısını belirlemiştir. İletişim adımı başlangıcı belli, süreci rastlantısallığa, kendiliğinden oluşuma izin verecek kurguda elle alınmıştır. Bu araştırma yaklaşımı kurgusunda örnek olay yöntemi kullanılmış ve bu yöntem farklı teknikler ile desteklenmiştir.

Araştırma tasarımı; mimari mekanı anlamlandıran bağlamların örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminde, mekan-yaşam biçimlenişinin içinde ve dışında olabilme diyalektiğiyle okunmasını sağlamıştır. Mekanda, beden-şiiir kesişimi, beden-şey

kesişimi, beden-toplum kesişimi, şiir-şey kesişimi, şiir-toplum kesişimi, şey-toplum kesişimi mekan-yaşam biçimlenişinde aşağıdaki gibi okunabilmektedir.

Mekanda

- beden-şiir kesişimi; bedenın şiirsel imgesini saklayan mekanın sözcüklere yansımasında
- beden-şey kesişimi; beden ve şeyin karşılıklı olarak birbirlerini dönüştürmeleri ve var etmelerinde
- beden-toplum kesişimi; bedenın toplumsal, toplumun bedensel deneyimi dönüştürmesinde
- şiir-şey kesişimi; nesnelerin şiirsel imgesini yansıtan sözcüklerin mekansal etkisinde
- şiir-toplum kesişimi; toplumsal kabul gören şiirsel imgelerin mekansal kabullerinde
- şey-toplum kesişimi; toplumsal biçimlenişi şekillendiren şeyler olarak, mekan içindeki mekanların konumlanışında

okunabilmektedir.

Mekanın okunması bölümünde izlenebileceği üzere mekanın hissedilen özellikleri mekan-yaşam biçimlenişinde yukarıda detaylı şekilde yer verilen bağlamalarda ortaya çıkmaktadır. Bütün parçaların toplamından fazladır ilkesinden yola çıkarak, çalışmanın sonraki adımı bağlamaların bütüncül olarak çözümlenmesidir. Böylelikle çözümlenme; anlamlandırmadan okumaya diğer bir deyişle kavramsal çerçeveden araştırma tasarımına uzanan çalışmanın yol haritasının sonucudur.

4. MİMARİ MEKANIN ÇÖZÜMLENMESİ

Anlamadan okumaya, yani kavramsal çerçeveden araştırma tasarımına uzanan çalışmada mekanın hissedilen özellikleri ele alınmaktadır. Mekanda beden, şiir, şey ve toplum, mekanın hissedilen özelliklerini anlamlandırmamıza imkan veren ilintiler bütününe ortaya koymaktadır. Bu ilintilerin kesişimlerinin oluşturduğu bağlam; Cumalıkızık'da mekan-yaşam biçimlenişinde okunmaktadır. Yukarıda izlenebilen okuma süreci, mekanın hissedilen özelliklerinin oluşumunu açıklayan olgu ve durumlar ortaya koymaktadır.

Kavramsal çerçeve üzerine temellenen, mekanı anlamlandıran bağlamların okunması sonrası çalışmanın bu adımı; mekanın hissedilen özelliklerinin bütüncül olarak çözümlenmesidir. Bütün parçaların toplamından fazladır ilkesinden yola çıkarak, bağlamlar önce tekil, sonrasında ilişki ve en son olarak da bütüncül bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu doğrultuda mimari mekanın hissedilen özellikleri ve hissettirdikleri, mekan-yaşam biçimlenişinde;

- kavramsal çerçeve üzerine temellenen ve örnek mekanda okunan bağlamlarda
- bağlamların birbiriyle ilişkileri ve birlikteliklerinde
- bağlamların bütününe ne ifade ettiğinde

çözümlenmektedir.

Mekanda beden-şiir bağlamı: “Mekana yaşamla verilen adlarda yankılanabilir mi?” sorusunda izleri sürülmüştür. Anılar, oraya özgü adlar ve mekansal ifadelerin şiirsel imge oluşturma potansiyeli sorgulanmıştır. Bu sorgulama sonucu; Cumalıkızık yerleşimindeki mekana dair ifadeler beden deneyimi ve bireysel kullanımda kabul görmüş, şiirsel imge olarak okunabilmekte ve mekansal bellek olarak çözümlenmektedir. Şiirsel imge; aynı zamanda bedenın mekan belleğini yansıtmaktadır. Bu bellek mekanın hissedilen özelliklerinin beden-şiir birlikteliğinde şekillenmekte ve oluşmaktadır. İnsanların mekanı yaşamaları hislere dayanmaktadır.

Bu hissin; mekanda beden-şiiir bağlamındaki karşılığı, mekan belleği olarak çözümlenmektedir.

Mekanda beden-şey bağlamı: Mekani biçimlendiren ve yaşama değişen şeyler olan sedir, yüklük ve banyo dolabı donatıları üzerinden okunmuştur. Mekanda beden-şey kesişimi; yaşama birlikte devamlılığını koruyarak dönüşmektedir. Gelişen malzeme ve üretim teknolojisi şeyleri etkilemektedir. Bu etkileme, şeylerin fiziksel görünümünü belirli bir noktaya kadar farklılaştırmaktadır. Şeylerin mekan içindeki ölçüleri, konumlanması ve bedenini deneyimleme biçimi aynı kalmaktadır. Bu durum, beden-şey bağlamının hissedilen özünü ortaya koymaktadır. O mekanla ilk defa karşılaşan insan ise beden-şey ilişkisinin devamlılık içinde değişimini okuyabilmekte ve mekanı hissetmektedir. Bu nedenle yüklükler hala bozulmadan kalabilmekte, sedirlerin yerini aynı ölçülerde ve şekilde üretilen köşe koltuklar almaktadır. Kullanıcı, yeni banyodan ziyade, eski banyo dolabının korunan penceresi için mutlu olmaktadır. Çünkü kullanıcı mekanda devamlılık aramakta ve orayla ilk defa karşılaşan da bu devamlılığa sinen yaşamışlığı hissedebilmektedir. Çünkü mekanda beden-şey kesişimi fiziksel ihtiyaç ve duruma değil, hissedilen özelliklere temellenmektedir. Mekanda beden-şey bağlamının hissedilen özellikleriyse, bu devamlılıkta çözümlenmektedir.

Mekanda beden-toplum bağlamı: Ailenin mekanlarından komşuluk ilişkilerine uzanan hacı odası; çardak, avlu/hayat ve kapı önü mekanlarında okunmaktadır. Hacı odalarıyla birlikte evler genişlemekte ya da gelecek gelin düşünülerek evler inşa edilmektedir. Hacı odaları gündelik yaşamda bireyin ihtiyaçlarına göre biçimlenmektedir. Bununla birlikte, bu odalar; kamusalılığı ve mahremiyeti barındırması, merkezi konumu ve çıkması ile aile yaşamının mekansal karşılığını yansıtmaktadır. Diğer bir öğe olan çardaklar, hem oraya özgü bir ifade hem de bir arada olma mekanı olarak önceden düşünülerek üretilmektedir. Günümüzde kullanımı aynı işlevlerle devam ederken, fiziksel ihtiyaçlar nedeniyle kapatılmıştır. Ancak aynı yükseklikte pencereler ile kapatma işleminin yapılması, böylelikle çardağın ferah hissini koruması istenmektedir. Çardağın aynı yükseklikte pencere ile kapatılması, ferahlığını ne kadar hissettirebilir tartışılır ancak o hissin arandığı ve önemsendiği aşıkardır. Fiziksel görünümü değişen çardağın ferah deneyimlenme hissini devamlılık aranmaktadır.

Beden-toplum bağlamının diğere bir ögesi olan avlular, hem ailenin ortak kullanım mekanı hem de komşuların birlikte üretim yaptıkları mekanlardır. Günümüzde; avluların bayram ve düğün hazırlığı işlevlerine, kadınların bir araya gelerek kapı önlerinde satılacak ürünleri hazırlaması eklenmiştir. Bu değişim, kapı önlerine yansımıştır. Eve gelenlerin beklendiği ve komşularla vakit geçirilen kapı önlerinde günümüzde avluda pişirilen ürünler satılmaktadır. Böylelikle kapı önleri oraya ilk defa gelenlerin de mekanı olmaktadır. Gelenler kapı önlerinde alışveriş yaparken aynı zamanda gündelik yaşama tanıklık etmektedir. Bedenden toplumsal yapıya uzanan deneyimler, ailenin yansımaları olan hacı odaları, bir araya gelme mekanı çardak, komşularla karşılaşma yeri olan avlu ve kamusala uzanan kapı önlerine genişlemektedir. Zamanla bu mekanların işlevi ve kullanımı değişmiş, bedenden aileye oradan toplumsal yapıya genişlemesi aynı şekilde biçimlenmiştir. Mekanda beden-toplum bağlamı; okunabilen bu yapısı ile hem birbirini var eden hem de birbirine genişleyip daralan olarak çözümlenebilir.

Mekanda şiir-şey bağlamı: Araştırma tasarımı kurgusunda “olması mümkün müdür?” sorusuna temellendirilmiş ancak mekanda ilk karşılaşılan olgu olmuştur. Mekan şiir-şey kesişimi, kestane ağacı yaprağı anlamına gelen gazelde okunmuştur. Gazeli yazmak yani okumak; yöre halkı için onların yaşamını anlamının bir yoludur. Turizm ne kadar geçim kaynağı gibi görünse de gelecekte yaşamı gazelin biçimlendireceği düşünülmektedir. Mekan-yaşam biçimlenişinde izlenen süreçler, kestane ağacının sadece üretim ve tüketime dayalı geçim kaynağından çok daha fazlası olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de gazel ve gazelin şeyleri; mekânın hissedilen özelliklerinin oluşumunu ortaya koyabilmektedir. Geçim kaynağı olan üretim ve tüketim süreçleri, geçmişten bu yana mekânı şekillendirmekte ve yaşamla iç içe geçmektedir. Kestane oraya özgü bir geçim kaynağıdır ve oraya bir tür bağlılık göstergesidir. Mekan-yaşam biçimlenişinde, şey-şiir bağlamı; oraya bağlılık geliştirebilmeleri ile mümkün olmaktadır. Bu noktada önemli olan kestane ağacı veya onun yaprağı değil, oraya duydukları bağlılıktır. İnsanlar mekân yaşam biçimlenişinde bağlılık hissi uyandıracak bir olgu aramaktadır.

Mekanda şiir-toplum bağlamı: Oraya dair hikayeler ve beden-şiir kesişiminin yaşamla birlikte evrilerek toplum-şiir kesişimini şekillendirmesi üzerinden okunmuştur. Beden-şiir bağlamının yaşamla geçirdiği değişim ve bunun toplumsal

yapıya yansımaları aranmıştır. Toplumsal yapı içinde değişen oraya özgü adlarla ifade edilen mekanların kullanımı olmakta, toplumsal kabul gören şiirsel imge devamlılık göstermektedir. Örneğin, eskiden ahır mekanına dam denilirken, günümüzde eşya damı, restoran damı, misafir damı (pansiyon) yapılmakta ve bu isimler kullanılmaktadır. Benzer durumlar aşhane, hacı odaları gibi ifadelerin günümüz kullanımında da görölmektedir. Bu ifadeler, şiirsel imge olarak kabul görmekte; günümüzde de melezlenerek kullanılmaktadır. Sonuçta; beden-şiir kesişiminin yansıması olan bu ifadeler yani mekan belleği, toplumsal yapıya uzanmakta ve kolektif belleğe dönüşmektedir. Bu kapsamda şiir-toplum bağlamı kolektif bellek olarak çözümlenebilir.

Mekanda şey-toplum bağlamı: Mekan içindeki mekanlar ve mekanların birbirine göre konumlanışında okunmuştur. Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin ortak mekanlarında şey-toplum kesişimi kurulmaktadır. Günümüzde oda içindeki banyo dolapları yerlerini ortak kullanılan banyolara, bulaşıklıklar mutfaklara bırakmakta ve çardaklar aynı yükseklikteki pencerelerle kapatılarak ferah hissi yaşatılmak istenmektedir. Mekanda; ailenin ortak şeyleri olan mekanlar bir yer edinmekte ve bu yerlerin korunması istenmektedir. İşlevsel ve yapısal sorunların çözümü açısından banyonun, mutfağın aynı yerde korunması, beklenen bir sonuçtur. Ancak aynı yere yapıldığı zaman bundan duyulan mutluluk; mekanın hissedilen özelliklerine ilişkindir. Ayrıca, bu şeylere aynı şekilde erişilmek ve aynı alışkanlıklar devam ettirilmek istenmektedir. Bu durumun nedeni; insanın salt alışkanlıkları ve erişim şekilleri değil, o alışkanlıkların ve erişimin hissettirdikleri olarak çözümlenmektedir. Mekanda şey-toplum bağlamında aynı erişim, aynı yer, aynı alışkanlıkların aranması fiziksel gereklerden ziyade hissedilen ve geçmişin hissettirdiklerinin hatırlanmasının yarattığı mutluluktan kaynaklanmaktadır. Okunan bağlamları ile mekanda şey-şiir kesişimi süreklilik üzerinden çözümlenmektedir.

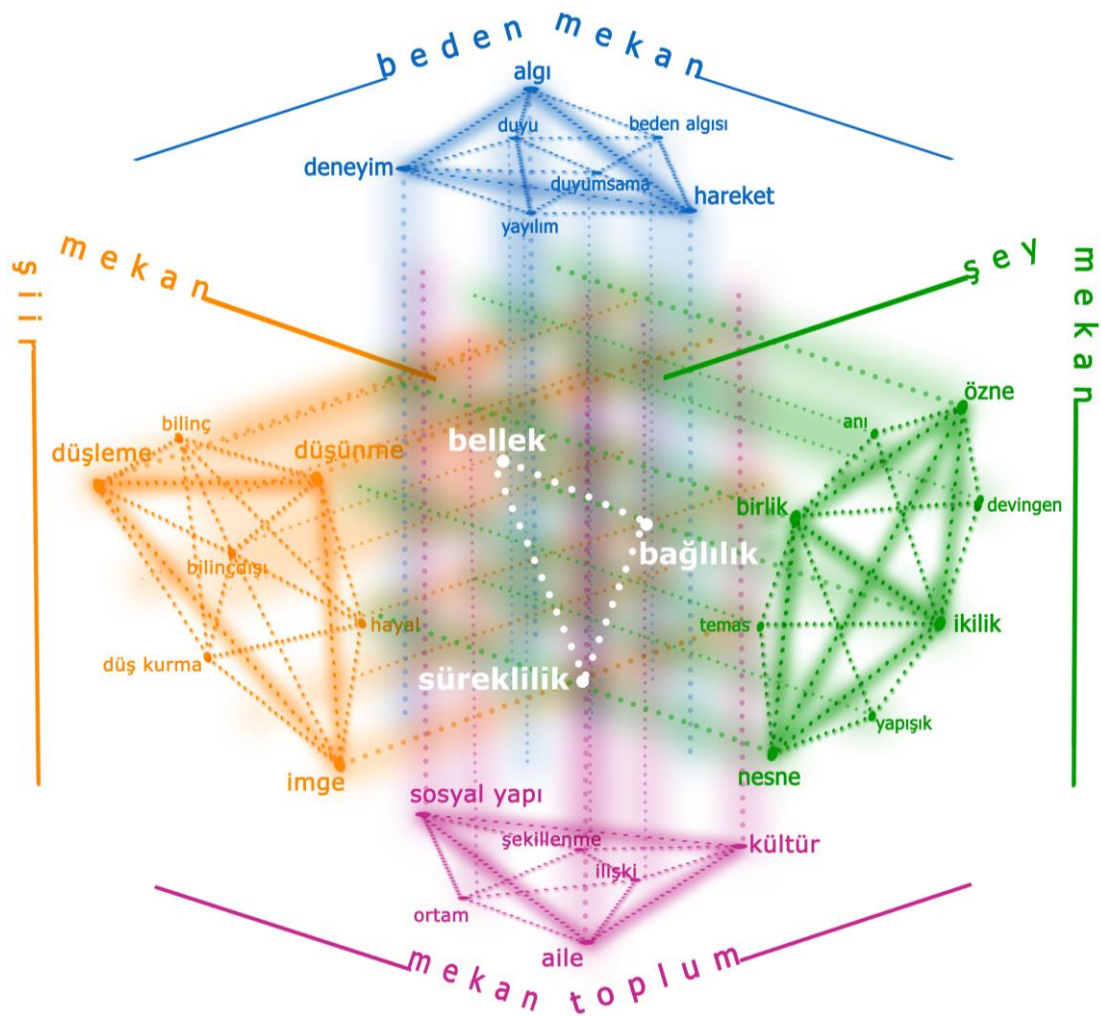
Mekan-yaşam biçimlenişinde okunan mekanı anlamlandıran bağlamların yukarıda tekil çözümlenmesi yapılmıştır. Mekan-yaşam biçimlenişinde, mekanın hissedilen özelliklerini oluşturan bağlamların; birbiriyle ilişkileri, birliktelikleri ve bütünü aşığıdaki gibi çözümlenmektedir.

Mekanda beden-şiiir kesişimi, mekansal bellek oluşturmaktadır. Bu bellek orada yaşayanların aidiyet ve kimliklerinin yansması olmanın yanında mekanın hissettirdiklerinin yankısını barındırmaktadır. Oraya ilk defa gidenler de bu bellekle karşılaşmasalar bile mekan belleğinin sağladığı hisle karşılaşmaktadırlar. Mekan belleği, ilk bakışta görünmeyen oraya özgü durumları kendinde saklayan ve mekanı hissettiren olmaktadır. Bedensel deneyimin yansması olan mekan belleği şiiir-toplum kesişiminde kolektif beleğe genişlemektedir. Diğer yandan, bu bellek oluşumları; bedensel deneyimin toplumsal yapıyı oluşturan birim değil; onun içinde eriyen ve onunla varlık kazanan olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde toplumsal deneyimde, beden deneyiminin içinde erimektedir.

Mekanda beden-şey bağlamı ise devamlılık üzerinden çözümlenmekte ve çözümlene mekansal belleğe eklenmektedir. Mekanda fiziksel gereksinimler için yer alan şeyler izler saklamakta ve bu izler devamlılık göstermektedir. Mekanda beden-şey ilişkisinde devamlılık aranmakta ve devamlılık üzerinden çözümlenmekte ve hissedilmektedir. Benzer şekilde; şey-toplum bağlamında da aynı erişim, aynı alışkanlık, aynı yer devamlılık içinde sürdürülmesi önemsenmektedir. Bu devamlılık yani süreklilikten duyulan mutluluk ise mekanın hissettirdiklerini ortaya koymaktadır. Diğer yandan, şiiir bağlamında olduğu gibi şey bağlamı da beden ve toplumun birbiri içinde eridiği noktada oluşabildiğini ve hissedildiğini göstermektedir. Sonuçta; mekanda beden-toplum bağlamı, bedenden topluma genişleyen ve daralan ilişkileri içermektedir. Şiiir ve şeyin bedenle ve toplumla ayrı ayrı okunan bağlamı genişleyerek ya da daralarak toplum ile bağlamını oluşturmaktadır.

Mekanda; beden deneyiminin, toplum deneyimine uzama ve genişlemesi yukarıda da görüldüğü gibi şiiir ve şey ilişkileri üzerine kurulmaktadır. Mekanda şiiir-şey bağlamıysa kendi içinde farklı şekilde katmanlaşmaktadır. Mekanda şiiir-şey bağlamı geçim kaynağı olan, üretim ve tüketim süreçlerini şekillendiren kestane üzerinden okunmaktadır. Ekonomik bir girdi olan kestane, mekan-yaşam biçimlenişinin kendisi olmaktadır. Çünkü bu durum, insanların mekanlarına duyduğu bağlılığın yansmasıdır. Beden toplum içinde ya da toplum beden içinde erirken şiiir ve şey kendi içinde bağlılık açısından katmanlaşmaktadır.

Mekanı anlamlandırın bağlamlar iç içe geçmiş bir zemin ortaya koymaktadır. Öncelikle bu zemin okunmuş, sonrasında tekil, birbiriyle ilişkileri, birliktelikleri ve bütünü açısından çözümlenmiştir. Mekanı anlamlandırın bağlamların okunması üzerine temellenen çözümlene Şekil 4.1'deki gibi olmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan kilit kavramlar; *bellek*, *süreklilik* ve *bağlılık*tır. Mekanın hissedilen özellikleri; mekan-yaşam biçimlenişinde bedenden topluma genişlemektedir. Bu genişlemenin şiirle olan bağlamı mekan belleği ve kolektif bellek yani bellek ile kurulmaktadır. Beden ve toplumun diğer bağlamı olan şeylerdeyse aynı alışkanlıklar, erişim ve yer aranmakta yani süreklilik içinde değişmesi beklenmektedir. Bu genişleme içinde şiir ve şey ilişkisi, mekan ve yaşamda bağlılık kavramına varmaktadır. Bu bağlılık; mekan-yaşam biçimlenişinde duygusal bağ noktasında oluşmaktadır. Sonuçta; mekanın hissedilen özellikleri, mekan-yaşam biçimlenişinde; bellek, süreklilik ve bağlılık üzerinden çözümlenmektedir.

Şekil 4.1: Mekanda Bağlamların Çözümlemesi

5. SONUÇ VE YENİ BAŞLANGIÇLAR

Mimari mekanı; hissedilen özellikleri üzerinden tanımlama çabasındaki bu çalışmada; öncelikle mimari mekanın ne olduğu ele alınmıştır. Mimar mekan; mekan ve yer birlikteliğini içerecek şekilde bütüncül bir bakış açısıyla ifade edilmiştir. Bütüncül bakış açısıyla ele alınan mimari mekanın hissedilen özellikleri; beden, şiir, şey ve toplum ilintileri ile anlaşılmaktadır. Mekan-yaşam biçimlenişinde bu ilintilerin kesişimi, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin bağlam zeminini ifade etmektedir. Bu bağlam zemini ile çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiştir.

Mimari mekanın hissedilen özelliklerinin olduğu düşünülen bağlamlar doğrultusunda araştırma tasarımı kurgulanmıştır. Böylelikle çalışmada; mimari mekanı anlamlandıran kavramsal yapı doğrultusunda, araştırma tasarımı kurgusu içinde mimari mekanın okunmasına geçilmiştir. Mimari mekanın hissedilen özelliklerinin olduğu bağlamlar, araştırma tasarımı kurgusu içinde “örnek mekanın” mekan-yaşam biçimlenişi üzerinden okunmuştur. Örnek mekan; evde olmanın hissettirdikleri ve geleneksel yerleşimlerin üretim süreçlerinin, kavramsal çerçeveyi desteklemesi nedeniyle Cumalıkızık yerleşimidir.

Kavramsal çerçeve üzerine temellenen araştırma tasarımı kurgusu içinde mekanı anlamlandıran bağlamlar örnek mekan olan Cumalıkızık yerleşiminde okunmuştur. Mekanı anlamlandıran bağlamların örnek mekanda okunması bütüncül şekilde çözümlenmiştir. Mimari mekanın hissedilen özelliklerinin olduğu bağlamlar; tekil, birliktelikleri ve ilişkileri açısından tartışılmıştır. Böylelikle, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin neler olduğu ve nasıl oluştuğuna dair bir yolculuk gerçekleştirilmiştir. Bu yolculuk; öncelikle araştırma yöntemi ve yaklaşımı açısından aşağıdaki eleştirileri ve çıkarımları ortaya koymaktadır.

Çalışmada; sosyal bilimlerin yeni bilgilere erişmekte yoğun bir şekilde kullandığı örnek olay, görüşme ve strüktürü belli olamayan araçlar kullanılmıştır. Ancak bu araçların sınırları içinde kalmamaya, mümkün olduğu kadar problemin özüne paralel

olarak sürecin ve tekniklerin geliştirilmesine ve beraber kullanılmasına dikkat edilmiştir. Önerilen ve uygulanan yöntem bu çalışmaya özgüdür. Bundan sonra da bu ve benzeri tekniklerin, daha ileri düzeyde geliştirilerek kullanılması beklenmektedir. Öte yandan unutmamak gerekir ki bu tekniklerin kendi içinde yetersiz kaldığı birçok nokta bulunmaktadır. Bu nedenle teknikleri kullanırken eleştirel gözle bakmaya ve onların sınırlarını sorgulayarak çizmeye özen gösterilmiştir.

Çalışma; model, kılavuz ya da kesin sonuç yerine sürecin önemsendiği ve tüm sürecin sorgulandığı bir yolculuk önermektedir. Bu yolculukta elde edilen en önemli çıkarım; kullanılan yöntem ve tekniklerin, araştırma yaklaşımı ile sorgulanmasıdır. Mimarlık araştırmalarında daha çok diğer alanlardan alınan yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Çalışmada da benzer bir bakış açısı söz konusudur. Ancak bu bakış açısının kırılması için öncelikle araştırma yöntem ve sürecinin sorgulanması önemsenmiştir. Araştırma yöntem ve sürecine; mimari mekanın hissedilen özellikleri gibi bütün olarak bakılmaya ve yaşayan bir organizma gibi yaklaşılmaya dikkat edilmiştir. Böylelikle çok birleşenli, kendi iç dinamikleriyle sınırları ve kapsamı oluşan bir kurgu ortaya konmuştur. Tez çalışmalarında ilk hedef olan mimarlık bilgi üretimine, araştırma yöntem ve süreci açısından katkı sağladığı düşünülmektedir.

Mimari mekanın hissedilen özellikleri, mekan-yaşam biçimlenişinde beden, şiiir, şey ve toplum ilintilerinin ikili kesişimlerinde okunarak çözümlenmiştir. Bu okuma ve çözümleme süreci yerel mimarlık örneği olan ev mekanlarında gerçekleştirilmiştir. Bağlamların, günümüz konut yaklaşımlarında araştırılmasının; hem mekanın hissedilen özellikleri açısından hem de konuttan eve uzanan oluşumlar hakkında çok şey söyleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca bu konutlarda hangi kesişimlerin bulunacağı, kesişimlerle hangi sıklıkla karşılaşılacağı veya hangilerinin daha görünür olacağı mekanın hissedilen özellikleri açısından konuyu zenginleştirecektir. Bu noktada, karşımıza kesişimlerin hangi yöntem ve tekniklerle günümüz konutlarında sorgulanacağı sorusu çıkmaktadır. Bununla birlikte; çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler örnek alınarak; ikili kesişimler, hem modern konut tipolojilerinde hem de farklı yapı türlerinde araştırılabilir.

Mimari mekanın hissedilen özelliklerinin keşif yolculuğunda; mimari mekanın anlamlandırılması, okunması ve çözümlenmesi ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Mekana dair hissedilen özellikler araştırılacaksa; çalışmanın sistematik ve mekanik bir şekilde değil; daha insani özelliklerin ön plana çıktığı yöntemler ve süreçler ile yapılması gerektiği saptanmıştır. Örneğin bu araştırmada, kadınlar gününe gidilmesi, bayram hazırlıklarına yardım edilmesi, bağ-bahçede meyve toplanması hem katılımcıların araştırmacıyı hem de araştırmacının örnek mekanı içselleştirmesini sağlamıştır. Kısacası araştırmayı mekan ve yaşamın içinde olmak zenginleştirmiştir. Araştırmacının analitik bakış açısı korunurken, araştırma mekanının içinde de olunmalıdır.
- Cumalıkızık yerleşiminin araştırma alanı olarak seçilme nedenlerinden biri de kırılmalar olsa dahi okunabilir durumlar ortaya koymasındır. Araştırmanın başında görsel olan okunabilirlik; mekanın hissedilen özellikleri açısından da sorgulanmıştır. Yöreye özgü kavram, tanım ve ifadelerin hala kullanılmaya devam edilmesi, yöreye özgü hafızanın okunmasını sağlamıştır. Ayrıca; turizmin arkasında devam eden bağ-bahçe işleri yaşamsal okunabilirliği ortaya koymaktadır. Mekansal açıdan da evlerin mimari kimliklerinin bozulmadan kaldığı ancak eski ve yeni malzemelerin birlikte kullanılması kaynaklı kırılmaların yaşandığı görülmüştür.
- Literatürde şiirsel düşünme, mekanı ölçme ve şiirsel imge oluşumu açısından ele alınmıştır. İki bakış açısında da önemsenen şiirlerin yapısı, oluşması, yazılması ve okunması; bunlarla mekanın sorgulanmasıdır. Ancak çalışma sürecinde; şiirsel imgenin yalnızca şiirle, türküyle, maniyle sağlanamayacağı, oraya özgü ifadelerin de şiirsel imge yaratma potansiyeli taşıdığı görülmüştür. Cumalıkızık yerleşimine özgü, karşılaşılan ifadelere örnek olarak hacı odası, gazel, eğrek, dam, çardak, aşhane sayılabilir. Sonuçta, şiirsel bilgiye ulaşma yolları ortaya çıkmış ve böylelikle son şiirsel bilgi konusuna katkı sağlanmıştır.

- Mekanı anlamlandıran bağlamların çözümlenmesi, benzerlikleri ortaya çıkarmıştır. Beden-şiiir bağlamında mekan belleği; şiiir-toplum bağlamında kolektif belleği oluşturmaktadır. Yani iki bağlam bellek kavramında birleşmiştir. Çözümlemede ortaya çıkan diğere bir benzerlikse; beden-şeyde devamlılık aranması; şey-toplum bağlamında aynı alışkanlık ve erişimin sürdürülmek istenmesidir. Sonuçta; iki bağlam da sürekliliğe işaret etmektedir. Şey-şiiir bağlamıysa, mekan-yaşam biçimlenişinde bağıllık ile açıklanabilmektedir. Araştırma sonucunda; mekanda, beden-şiiir-toplum, beden-şey-toplum ve şey-şiiir ilişkisi elde edilmiştir. Bu ilişkiler de, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin oluşumu açısından bellek, süreklilik ve bağıllık kavramlarını öne çıkarmıştır.
- Kesişimlerin araştırma sürecinde kendiliğinden birleşmesi; beden ve toplumun birbirini var eden değil, birbiri içinde eriyen olduğunu göstermektedir. Diğere bir deyişle beden deneyiminin nerede bittiği, nerede toplum deneyiminin başladığı ve nasıl birbirine dönüştüğü konularında ayırım yapılamamaktadır. Beden ve toplumun birbirine genişleyen ve daralan bir ilişki sergilediği görülmüştür. Bu ilişki süreklilik kavramı üzerinden kurulmaktadır. Bellek kavramı bu oluşumu desteklemektedir.
- Alan çalışması yerel mimarlık örneğinde gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, referansını yerelden alarak, mekan tasarımına; bellek, süreklilik ve bağıllık kavramları önerilmiştir. Bu kavramlar mimari mekanla ilgili pek çok çalışmada konu edinilmektedir. Ancak bu çalışmaya özgü olan, mimari mekanın hissedilen özelliklerinden yola çıkılarak ulaşılmasıdır. Kullanıcının mekanı yaşarken, o mekana kendini ait hissederken bu kavramları ve ilişkileri aradığı sonucuna varılmıştır. Referansını yerelden alan bu sonuç mekan tasarımına ise şunu söylemektedir: Mekan tasarımı; kullanıcının o mekanı süreklilik içinde yaşayabileceği, o mekana ait bellek oluşturabileceği ve sonuçta bağıllık sağlayabileceği şekilde gerçekleştirilmelidir.

- Bellek, süreklilik ve bağlılık; mimari mekanın hissedilen özelliklerinin oluştuğu noktalardır. Bu nedenle mekan tasarımı kadar uygulamasında da bu kavramların güçlendirilmesi gerektiği görülmüştür.

Yukarıda mimari mekanın hissedilen özelliklerinin keşif yolculuğunun sonucu yani bitişi ortaya konmaktadır. Tez çalışmasının bütünü ve bu keşif yolculuğu yukarıdaki sonuçları ortaya koyarken aynı zamanda aşağıdaki yeni başlangıçlara da kapı aralamıştır:

- Bu başlangıçlardan en önemlisi; mekanın hissedilen özelliklerinin keşif yolculuğuna yerel mimarlık dışından örneklerle devam edilmesidir. Böylesi bir araştırmanın konusu; insanların, günlerinin yarısını işyerlerinde geçirdiği düşünülerek ofis yapıları olabilir. Bununla birlikte, havaalanları da bu konuda incelenebilecek ilginç bir mekan tipolojisi olmaktadır. Zamansız ve sadece geçiş mekanı olarak görülen havaalanları aynı zamanda kavuşma ve ayrılık mekanlarıdır. Havaalanlarının hissedilen özelliklerinin ne olduğu ya da olmadığı farklı açılardan ele alınabilir ve böyle bir çalışma çok şey söyleyebilir.
- Diğer bir başlangıç ise keşif yolculuğu olarak kurgulanan bu çalışmanın daha planlı bir yolculuk olarak ele alınmasıdır. Bu noktada şüphesiz araştırma yaklaşımının ne şekilde kurgulanacağı sorusu gündeme gelecektir.
- Çalışma; dışarıdaki bir deneyimleyenin, mekanın hissedilen özelliklerine keşif yolculuğudur. Mekan ve yaşamı deneyimleyenlerin, yani kullanıcının ne hissettikleri sonraki çalışmalarda daha güçlü şekilde konu edinilebilir.
- Bu yolculuk, aynı zamanda mekanın hissedilen özelliklerinin tasarım esnasında düşünülmesine kapı aralamaktadır. Mekan tasarımında, mimari mekanın hissedilen özelliklerinin sürece nasıl dahil edileceği ve eğitim felsefesi açısından bu konunun tartışılması önemli görülmektedir.

Mimari mekanın hissedilen özelliklerini keşfe çıkan bu yolculuk, kendi sonuçlarını ortaya koyarken; konuyu farklı mekan tipolojileri, mekan tasarımı ve mekan tasarım

eğitimi açısından yeni başlangıçlara taşımaktadır. Bu çalışmanın yol haritası yeni çalışmalar için örnek; çıkan sonularsa yeni çalışmalar açısında başlangıç niteliği taşımaktadır. Yalnızca sonucun değil; sonuca giden yolun ve bu yolculuk deneyiminin neler söylediği önemsenmelidir. Bilişsel, teknolojik, kapitalist ve küresel süreçlerin şekillendirdiği mekanik mekan tasarımlarına karşı, mekanın hissettirdiklerinin her geçen gün daha da önem kazanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, Catherine A. «Teachers Building Dwelling Thinking with Slideware.» *Indo-Pacific Journal of Phenomenology* 10.1 (2010): 1-12.
- Akinciturk, Nilufer ve Muhsin Kilic. «A Study on the Fire Protection of Historic Cumalıkızık Village.» *Journal of Cultural Heritage* 5 (2004): 213–219.
- Akincitürk, Nilüfer. «700 Yıllık Cumalıkızık Köyü Yapısal Sorunlarının Fiziksel Boyutu.» *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 7.1* (2002): 197-210.
- Aksoy, Özgönül. *Biçimlendirme*. Trabzon: Karadeniz Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., 1977.
- Alexander, Christopher. «Şehir Ağaç Değildir.» *Mimarlık Dergisi* 75 (1970): 56-64.
- Andaç, Feridun. *Zamanın Durduğu Bir Yerde Ortaköy*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2010.
- Anonim. *Uluslararası Yaz Okulu II: "Kentin Mimarlığı: Geçmişi ve Geleceği", Cumalıkızık Hakkında*. Mayıs 2004. 13 05 2015. <<http://v3.arkitera.com/eventfile.php?action=displayEventFile&ID=74&year=2007&aID=1758>>.
- Auge, Marc. *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Çev. John Howe. London: Verso, 2009.
- Aydınlı, Semra. «Epistemolojik Açıdan Mekan Yorumu.» Şentürer, Ayşe, Şafak Ural ve Özlem Berber. *Mimarlık ve Felsefe*. İstanbul: YEM Yayınları, 2004. 40-51.
- Bachelard, Gaston. *Mekanın Poetikası*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 2013.
- Bauman, Zygmunt. *Thinking Sociologically*. Malden: Blackwell, 2005.
- Berlemont, Thierry, Wim Goossens ve Arnaud Hendrickx. «The Sense of Architectural Constructs in Research.» *The Art of Research*. Helsinki: <http://designresearch.aalto.fi/events/aor2014/papers/Berlemont.pdf>, 2014.
- Bilgin, Nuri. «Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna.» *Mimarlık Dergisi* 241 (1990): 62-65.

- Bloomer, Kent C. and Charles W. Moore. *Body, Memory and Architecture*. . New Haven: Yale University, 1977.
- Bolak Hisarlıgil, Beyhan ve Belkıs Uluoğlu. «Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde “Ara”ların Hermeneutik-Fenomenolojisi.» *itüdergisi/a* 7.2 (2008): 64-75.
- Bollnow, Otto Friedrich. «Lived-Space.» *Philosophy Today* 5.1 (1961): 31-39.
- Botton, Alain De. *Mutluluğun Mimarisi*. . İstanbul: Sel Yayıncılık, 2010.
- Bursa Alan Başkanlığı. *Bursa (Hanlar Bölgesi - Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2013/06/Bursa-Y%C3%B6netim-Plan%C4%B1.pdf> (erişim tarihi 05.03.2015), 2013.
- Cansever, Turgut. *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Casey, Edward. *The Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley: University of California Press, 1997.
- Certeau, Michel de. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press , 1988.
- Çakıroğlu, Necibe. *Kayseri Evleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1952.
- Direk, Zeynep. «Giriş.» Direk, Zeynep. *Dünyanın Teni Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2003. 9-44.
- Dodd, James. *Crisis and Reflection: An Essay on Husserl's Crisis of the European Sciences*. Newyork : Kluwer Academic Publishers, 2004.
- Dovey, Kim. *Becoming Places: Urbanism/Architecture/Identity/Power*. USA: Routledge, 2010.
- Eisenhardt, Kathleen M. . «Building Theories From Case Study Research.» *The Academy of Management Review* 14 14 (1989): 532-550.
- Elden, Stuart. «Space.» Kitchen, Rob ve Nigel Thrift. *International Encyclopaedia of Human Geography*. Cilt 10. Oxford: Elsevier, 2009. 262-267.
- Führ, Eduard. «Mimarlığın Mevcudiyeti.» Şentürer, Ayşe, et al. *Zaman-Mekan*. İstanbul: YEM Yayın, 2008. 40-57.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji - Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.
- Given, Lisa M. (Ed.). *The Sage Encyclopedia Of Qualitative Research Methods*. USA: Sage Publications, 2008.
- Göka, Şenol. *İnsan ve Mekan*. İstanbul: Pınar Yayıncılık, 2001.

- Groat, Linda N. ve David Wang. *Architectural Research Methods*. New York: John Wiley, 2002.
- Gür, Şengül Öymen. *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2000.
- Hasol, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınları, 2005.
- Heidegger, Martin. *Being and Time*. Çev. John Macquarrie ve Edward Robinson. Oxford: Blackwell, 2007.
- . *Poetry, Language, Thought*. Trans. Albert Hofstadter. New York: Harper & Row, 1971.
- Hensel, Micheal, Christopher Hight and Achin Menges. "En route: Towards a Discourse on Heterogeneous Space beyond Modernist Space-Time and Post-modernist Social Geography." Hensel, Micheal, Christopher Hight and Achin Menges. *Space Reader: Heterogeneous Space in Architecture*. London: John Wiley & Sons, 2009.
- Holl, Steven, Juhani Pallasmaa and Perez-Gomez Alberto. "Questions of Perception, Phenomenology of Architecture." *Architecture and Urbanism* July Special Issue (1994).
- Husserl, Edmund. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Çev. Harun Tepe. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2003.
- . *Phantasy, Image, Consciousness and Memory (1898-1925)*. Dü. Rudolf Bernet. Çev. John B. Brough. The Netherlands: Springer, 2005.
- İnam, Ahmet. «İnsan ve Mekan.» Ertekin, Oya İnci. *Mimarlar Derneği Dönem Etkinlikleri 2004-2006*. İstanbul: Mimarlar Derneği 1927, 2006. 378-407.
- . «Mekanın Halleri.» *Mimarlık Dergisi* 340 (2008): <http://www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=290&RecID=1703>.
- . «Yaşanacak Bir Mekan Tasarlamak.» *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 14 (1992): 1177-188.
- Kahvecioğlu, Hüseyin. «Mekânın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman.» *Zaman – Mekân*. Dü. Ayşe Sentürer, et al. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 2008. 142-149.
- Kuban, Doğan. *Türk "Hayat" lı Evi*. İstanbul.: Eren Yayıncılık, 1995.
- . «Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler.» *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler* (1982): 195-209.
- Lazarin, Michael. «Temporal Architecture Poetic Dwelling in Japanese Buildings.» *Footprint* (2008): 97-112.

- Leach, Neil. «Phenomenology.» Leach, Neil. *Rethinking Architecture: A Reader In Cultural Theory*. 1997. 78-153.
- Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. Çev. Donald Nicholson-Smith. Malden: Blackwell, 2007.
- Lin, Yi-Chu, Huang-Ming Chang ve Rung-Huei Liang. «Designing Poetic Interaction in Space.» *Human-Computer Interaction: Towards Mobile and Intelligent Interaction Environments*. Dü. Julie A. Jacko. Minneapolis: Springer, 2011. , Part III, HCII 2011, LNCS 6763, pp. 559–568, 2011.
- Malpas, Jeff. *Place & Experience : A Philosophical Topography*. . Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Algılanan Dünya*. Trans. Ömer Aygün. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- . *Göz ve Tin*. Çev. Ahmet Soysal. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- . *Phenomenology of Perception*. London and Newyork: Taylor and Francis e-Library, 2005.
- Moles, Abraham. *Belirsizin Bilimleri: İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji*. Çev. Nuri Bilgin. İstanbul: YKY, 2012.
- Nalbantlıoğlu, Hasan Ünal. «Nedir Mekan Dedikleri.» Şentürer, Ayşe, Şafak Ural ve Özlem Berber. *Zaman-Mekan*. İstanbul: YEM Yayınları, 2008. 88-105.
- Narlı, Ahmet. *Şiir ve Mekan*. Ankara: Akçağ, 2014.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (1 cilt)*. Çev. S ve Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası, 2012.
- Norberg-Schulz, Christian. *Existence, Space & Architecture*. London: Studio Vista, 1971.
- . *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. London: Academy Editions, 1980.
- Ozorhon, Guliz ve Ilker Fatih Ozorhon. «Learning from Mardin and Cumalıkızık: Turkish Vernacular Architecture in the Context of Sustainability.» *Arts 2014* 3 (2014): 174-189.
- Ozturk, Rengin Beceren ve Arzu Ispalar Cahantimur. «Valuation of Traditional Turkish Wooden Building Culture in Terms of Ecological and Socio-cultural Sustainability; Case Study Cumalıkızık/Bursa.» *World Applied Sciences Journal* 10.4 (2010): 466-471.
- Öztepe, Ozan. «Mekan ve Şiir İlişkisi.» *Özgür Edebiyat Dergisi* 5 (2007): 121-127.

- Pallasmaa, Juhani. «Hapticity and Time: Notes on a Fragile Architecture.» *The Architectural Review* May (2000): 78-84.
- . *Tenin Gözleri*. Çev. Aziz Ufuk Kılıç. İstanbul: Yem Yayınları, 2011.
- Peponis, John. "Geometries of Architectural Description: Shape and Spatial Configuration." *Space Syntax First International Symposium*. London, 1997. 34-1-34-8.
- Perker, Z. Sevgen. «Geleneksel Cumalıkızık Konutlarında Cephe Özellikleri ve Günümüzdeki Durum.» 6. *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu 12 – 13 Nisan 2012*. Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi - Görükle Kampüsü - Bursa: <http://www.catider.org.tr/pdf/sempozyum6/1.pdf> (erişim tarihi: 23.02.2015), 2012.
- Perri, Trevor. «Image and Ontology in Merleau-Ponty.» *Continental Philosophy Review* 46.1 (2013): 75–97.
- Petruccioli, Attilio. *Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Kent Dokusu*. Çev. Burcu Küçüköğlü. İstanbul : YEM Yayınları, 2008.
- Rämö, Hans. "An Aristotelian Human Time-Space Manifold: From Chronochora to Kairotopos." *Time & Society* 8 (1999): 309-328.
- Rapoport, Amos. *Kültür Mimarlık Tasarım*. Çev. Selçuk Batur. İstanbul: YEM Yayınları, 2004.
- Rasmussen, Steen Eiler. *Yaşayan Mimari*, . Çev. Ömer Erduran. İstanbul, 2013.
- Samuel, Flora ve Anne Dye. *Demystifying Architectural Research: Adding Value to Your Practice*. UK: RIBA Publishing, 2015.
- Sartre, Jean Paul. *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. London: Routledge, 2003.
- . *İmgelem*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2006.
- Seagert, Susan. "The Role of Housing in the Experience of Dwelling." Altman, Irwin and Carol M. Werner. *Home Environments: Human Behaviour and Environment*. New York and London: Plenum Press, 1985. 287-310.
- Sharr, Adam. *Mimarlar İçin Heidegger*. Çev. Volkan Atmaca. İstanbul: YEM Yayınları, 2010.
- Shaukat, Ali. «Research Methodology: Back to Basics.» *Abac Journal* 18.1 (1998): http://www.journal.au.edu/abac_journal/jan98/article5.html#abstract.
- Soja, Edward. «Thirdspace: Expanding the Scope of the Geographical Imagination.» Read, Alan. *Architecturally Speaking: Practices of Art, Architecture and the Everyday*. London: Routledge, 2000. 13-30.

- . *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other Real-and-Imagined Places*. Malden: Blackwell, 1996.
- Soygeniş, Sema. *Mimarlık Düşünmek Düşlemek*. İstanbul: YEM Yayınları, 2010.
- Tamba-Mecz, Irene. *Anlambilim*. Çev. Necmettin Sevil. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Taş, Murat, Nilufer Taş ve Arzu Cahantimur. «A participatory governance model for the sustainable development of Cumalıkızık, a heritage site in Turkey.» *Environment and Urbanization* 21.1 (2009): 161–184.
- Taşcıoğlu, Melike. *Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2013.
- Tekeli, İlhan. *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tepe, Harun. «Giriş.» Husserl, Edmund. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Çev. Harun Tepe. Ankara: Bilgesu, 2012. 1-31.
- Tuan, Yi-Fu. *Space and Place The Perspective of Experience*. Minnesota: University of Minnesota Press, 2001.
- Tuncer Gürkaş, Ezgi ve Ömür Barkul. «Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi.» *Sigma* 4 (2012): 1-11.
- Türk Dil Kurumu*. 2015. 27 08 2015. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5664306be10647.62140158>.
- Türk Dil Kurumu*. 2014. 25 Kasım 2014. <http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5593fbbd84cda7.20385094>.
- Türk Dil Kurumu*. 2013. 10 Şubat 2013. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53a9d589da2e49.13359151>.
- Urry, John. *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Van Schaik, Leon. *Poetics in Architecture*. Chichester: Wiley, 2002.
- Wright, Frank Lloyd. «Genç Mimarlık.» Conrads, Ulrich. *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar*. Çev. Yavuz Sevinç. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 1991. 106-107.
- Yıldırım Belediyesi*. 2015. 03 04 2015. <<http://www.yildirim.bel.tr/icerik/tarihi-mekanlar/cumalikizik/79.html>>.

- Yin, Robert K. *Case Study Research: Design and Methods (Applied Social Research Methods)*. California: Sage Publication, 2009.
- Yürekli, Hülya ve Ferhan Yürekli. *Türk Evi: Gözlemler ve Yorumlar*. İstanbul: YEM Yayınları, 2007.
- Zengin, Nilüfer. «Görülmeği Görmek: Et Kavramı Üzerine.» Direk, Zeynep. *Dünyanın Teni Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2003. 138-149.

EKLER

EK A: Cumalıkızık Yerleşimi ile Literatürde Karşılaşma

Cumalıkızık yerleşiminin, mimari dokusu ve evlerinin özellikleri aşağıdaki gibidir (Bursa Alan Başkanlığı, 2013; Akinciturk & Kilic, 2004; Perker, 2012; Taş, Taş, & Cahantimur, 2009; Ozorhon & Ozorhon, 2014; Akıncitürk, 2002; Ozturk & Cahantimur, 2010; Perker & Akıncitürk, 2006; Anonim, 2004):

- Yerleşim; mimari dokusu, evlerin orijinale yakın şekilde plan ve yapım tekniklerini ile Erken Osmanlı Dönemi'ne dair atmosferinden izler taşımaktadır. Ayrıca bölge doğal güzelliği ve yerel bitki çeşitliği açısından da önemlidir.
- Köyün girişinde mezarlık ve ortasında 700 yıllık tescilli iki çınarın olduğu bir meydan yer almaktadır. Bu meydan, yoğun bir dokuya sahip olan köyün en geniş boşluğudur. Mezarlığa yakınlığı nedeniyle, ilerde mezarlığın genişletilebileceği düşünülerek boş bırakıldığı düşünülmektedir. Günümüzde köylüler tarafından pazar alanı olarak işlevlendirilmiştir.
- Organik sokak dokusu; yerleşim biçimine göre dar ve kayrak taşı döşelidir. Sokak eğimi ortadan verilerek yağmur ve kar suyunun ortadan akması sağlanmıştır.
- Sokakları topoğrafyaya uygun biçimde ve çeşitli perspektifler oluşturacak şekilde iç kısımlara doğru uzanmaktadır.
- Evler iklim ve topografik özelliklerin yanında özellikle tarım arazilerinin küçülmemesi için birbirine çok yakın ve küçük bahçeli olacak şekilde biçimlenmiştir.
- Evlerin mekan kurgusu içinde zemin katlarda; avlu içinde ahır, kiler ve ıslak hacim gibi servis mekânları bulunmaktadır. Üst kat mekan kurgusu oda ve sofaların birbirleri ile ilişkilerine göre biçimlenmektedir. Alt katlarda arazi formuna uyumlu şekilde mekan biçimlenirken, üst katlarda

sokağa doğru yapılan çıkmalar ile dikdörtgen ve kareye yakın formlara dönüşmektedir.

- Evlerin ana giriş kapıları elde edilen ürünün ve tarım araçlarının kolaylıkla içeriye girebilmesi için çift kanatlı yapılmıştır. Genellikle ceviz ağacından yapılan bu kanatlar dövme demir kuşaklar ve iri başlı çivilerle bağlanmıştır. Kapı kulpları ve tokmalarda dövme demir malzeme kullanılmıştır.
- Evlerin avluları ile ilgili iki tip mekan organizasyonu bulunmaktadır. İlkinde etrafı moloz taşlarla örülmüş duvarla çevrilerek kapalı bir ortam yaratılan ve sokaktan direk girilen avlular bulunmaktadır. Buradan eve giriş kapısına ve hayat kısmına geçilmektedir. İkincide dış avlu bulunmamakta direk sokaktan önce bir giriş mekanında geçilmekte, sonrasında hayat kısmına girilmektedir. Bu alan camı olmayan ahşap bir ızgara ile aydınlatılmaktadır.
- Evlerin plan şemaları iç ve dış sofalı olacak şekildedir. Ancak geçirdiği değişimler nedeniyle bazı evlerde bu plan tipi çok net okunamamaktadır.
- Evlerin orijinal halinde giriş katında pencere bulunmamakta havalandırma boşlukları yer almaktadır. Üst katlarda kafes sistemli ve cumbalı pencere düzeni bulunmaktadır.
- Yerleşimde evler iki veya üç katlıdır. Üç katlı evlerde ikinci kat “kışlık” üçüncü kat “yazlık” katı olarak ifade edilmekte ve kullanılmaktadır. Sözü edilen ev türlerinde cumbalar üçüncü katta bulunmakta ve ikinci katları diğer katlardan daha alçak olmaktadır. Kışlık katında ısının korunabilmesi amacıyla alçak tavanlı, duvarlar zemin kat duvarının yükseltilmesi ile taş ve duvar kalınlıkları üçüncü katlara göre daha fazla olmaktadır. Yazlık katları ise yüksek tavanlı düzenlenmiştir.
- Evlerin zemin kat ve avlu duvarları ahşap hatıllı kaba yontu taş, üst katları ise kerpiç dolgulu ahşap iskelet tekniği ile inşa edilmiştir. Birkaç evdeyse üst katlarında ahşap karkas üzerinde bağdadi tekniği uygulanmıştır. Cephelerde daha çok çivit mavisi, yeşil, sarı, beyaz gibi renkler görülmektedir.

- Avlu döşemeleri çoğunlukla toprak ya da kayrak taşı olup kat döşemeleri ve merdivenlerde ahşap malzeme kullanılmıştır.
- Çatılar, alaturka kiremit örtülü kırma ve beşik çatı teknikleri ile oluşturulmuştur. Saçaklar oldukça dışa çıkık şekilde biçimlenmiştir.
- Köyde mevcut su ve kanalizasyon sistemi hiçbir müdahale görmeden ilk yapıldığı dönemdeki özgünlüğünü korumakta ve bugün bile ihtiyaca belirli ölçüde cevap verebilmektedir.

Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından alınmış kararlar doğrultusunda Cumalıkızık Köyü'nde 5 adet (dini anıtsal yapı, türbe, mezarlık, hamam, çeşme) tescilli anıt eser, 176 adet tescilli sivil mimarlık örneği, 3 adet tescilli anıt ağaç yapı yer almaktadır. Cumalıkızık'ın korunması ile ilgili yürütülen çalışmalarda kronolojik olarak aşağıda yer almaktadır (Bursa Alan Başkanlığı, 2013; Taş, Taş, & Cahantimur, 2009).

- İlk resmi girişim 1980 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından bölgenin koruma altına alınması olmuştur.
- Yerleşim 1981 Kentsel ve Doğal Sit Alanı olarak kabul edilmiş ve 1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Dünya Mirası Alanları Bildirgesi imzalanmıştır.
- Köydeki hamam yapısı 1983 senesinde restore edilmiştir. Tarihi binanın çekirdeğinin 16. yüzyılın sonlarında yapıldığı bilinmektedir.
- 1990 yılında, cami, hamam, mezarlık, iki anıtsal çınar ağaçları ve 57 ev, ardından 1993'te ilave 65 ev tescil edilmiştir.
- 1995 yılında Cumalıkızık'ın korunması ve yaşatılmasıyla ilgili çalışmalar hız kazanmaktadır. 1996'da Bursa Mimarlar Odası, Cumalıkızık'da bir ev kiralarak köy evlerinin restorasyonu için araştırma merkezi kurmuştur.
- 1997'de, 700 yıllık köy korumak ve tüm varlıklarının geliştirerek geleceğe aktarabilmek amacıyla çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl restorasyon çalışmalarının finanse edilmesi için Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Tophane UNESCO Gençlik Derneği ortaklığında bir proje başlatılmıştır. Projenin amacı 1994 yılında üretilen Koruma Amaçlı İmar Planının uygulamaya konmasıydı.

- 1998’de, “Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem 21 Cumalıkızık Koruma Yaşatma Projesi” çerçevesinde Cumalıkızık’ı fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak geliştirmeyi ve geleceğe taşımayı hedefleyen çok sayıda proje yürütülmüştür. Fiziksel yapısının yanın köyün sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin de geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ilk defa Cumalıkızık Ahududu Festivali gerçekleştirilmiş ve her yıl düzenlenerek devamlığı sağlanmıştır. Festivalin ana amacı köylülerin ekonomik refahını teşvik ederken, Cumalıkızık’ın tarihsel mirasına dair yerel farkındalığı artırmaktır. Bu amaçla her yıl, yerel gıda ve el sanatlarına yönelik satış faaliyetleri, çocuklar için yarışmalar, sergiler ve eğlence aktiviteleri, düzenlenmektedir.
- 1998 yılında, bazı evlerin restorasyonu yapılmıştır ve bunların bir kısmı restoran, pansiyon ve araştırma merkezi olarak hala kullanılmaktadır. 2000 yılında, 22 evin onarımı ve köy girişindeki meydana çıkan iki sokağın yenilenmesi tamamlanmıştır.
- 2000 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi, Cumalıkızık’ın UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne alınması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. “Bursa ve Cumalıkızık Köyü Erken Osmanlı Dönemi Kentsel ve Kırsal Yerleşimleri” adıyla başvuru yapılmış ve bölge Dünya Mirası Geçici Listesi’ne alınmıştır. Ancak sonrasında çok somut gelişmeler kaydedilememiştir.
- 2007 yılında Merkezi yönetim olarak Bursa İl Özel İdaresi, Yerel yönetim olarak da Yıldırım Belediyesi ve Sivil toplum kuruluşu olarak Bursa Mimarlar Odası tarafından işbirliği yapılarak "3. Binyılda Yaşayan Osmanlı Köyü-Cumalıkızık Projesi" geliştirilmiştir. İşbirliği projesi kapsamında; Cumalıkızık’ın kültürel ve doğal mirasın korunmasıyla birlikte ekolojik, sosyokültürel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınması için entegre bir sistem önerilmektedir. Ayrıca koruma ve kullanım dengesinin sağlanarak ve mekansal yorumlarla zenginleştirerek gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmaktadır. Bu anlaşma doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda Cumalıkızık Koruma Amaçlı İmar Planının revize edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu İmar Planı Revizyonu ihale edilerek yüklenici firma tarafından hazırlanmış ve

Büyükşehir Belediye Meclisi tarafında onaylanmıştır. Plan Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunda inceleme aşamasındadır. Ayrıca, planın revizyonu ve kentsel tasarım projesi aşamasında 54 adet parselde yer alan yapılar mimari üslup ve kentsel dokuya sağladıkları katkıları amacıyla sivil mimarlık örneği olarak Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na tescil edilmiştir. Tescil edilen 54 adet parselin rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri, 4 adet tescilsiz parselin cephe rölöveleri ve cephe sağlıklılaştırma projeleri ile restitüsyon, restorasyon projeleri hazırlanmayan parseller 5 ayrı bölge olarak ihale edilmiş olup çalışmalar tamamlanmıştır. Kurul tarafından onaylanan sağlamlaştırma projeleri doğrultusunda muhtelif yerlerdeki cephe ve çatı sağlamlaştırma uygulamaları tamamlanmıştır. Kurul onayı ile Cumalıkızık Köyü Cami, müze ile bir binanın sosyo-kültürel tesis olarak restorasyon uygulamaları devam etmektedir.

- 2009 yılında Cumalıkızık'ın yanı sıra Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi ile Sultan Külliyyelerini de adaylık kapsamına alan Büyükşehir Belediyesi UNESCO adaylığı konusundaki çalışmaları yeniden canlandırmıştır. 2011'de ise bu alanlarda yetki ve sorumluluk sahibi kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerini, meslek odalarını, hak sahiplerini, uzmanları, alanların yönetilmesi ile ilgili hedef ve stratejileri belirleme, ortak kararlar alma ve uygulamalar yapmak üzere "Bursa Alan Başkanlığı" kurulmuştur. Cumalıkızık, Hanlar Bölgesi ve Çarşılar ile Sultan Külliyyelerinden oluşan yeni dosya, "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu" şeklinde düzenlenerek yeniden sunulmuştur.

Yukarıda yer verilen koruma ve yaşatma çalışmaları kapsamında çeşitli yaz okulları, atölyeler, araştırmalar ve yarışma gibi çeşitlik akademik etkinlikler yürütülmekte, bu etkinliklere yerel halkında katılımı sağlanmaktadır. Bunlar; (Bursa Alan Başkanlığı, 2013; Anonim, 2004; Taş, Taş, & Cahantimur, 2009);

- 28 Mayıs - 04 Haziran 2004 tarihleri arasında İTÜ Konut Araştırma ve Eğitim Merkezi tarafından ikincisi düzenlenen ve Bursa'nın Cumalıkızık

köyünü konu alan Uluslararası Yaz Okulu II "Kentın Mimarlığı: Geçmiş ve Geleceği" atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Yürütölen atölye çalışmaları seminerler ile desteklenmiş, sonuçta Cumalıkızık'ın korunması yaşatılması ve geleceğine dair çözüm önerileri geliştirilmiştir.

- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Cumalıkızık Köyü kadınlarına 2007 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Ev Pansiyonculuğu Eğitimi verilmiştir.
- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Cumalıkızık Halk Kültürü (halk mutfağı, isimler, lakaplar, kestane kültürü) üzerine alan araştırmaları yürütölmüştür. Alan Araştırması
- Aynı yıl "3.Bin Yılda yaşayan Osmanlı Köyü - Cumalıkızık Fikir Projesi Yarışması" düzenlenmiş ve yarışma sonucu kolokyum, sempozyum ve yarışma kitabı basımı gerçekleştirilmiştir.
- 2010 yılında "Zaman Tünelinde Kaybolmayan Tarih Bekçileri-Cumalıkızık Projesi" kapsamında "Zaman Tünelinde Kaybolmayanlar" Fotoğraf Sergisi ve Cumalıkızık Turizm Stratejileri Panel ve Çalıştayı düzenlenmiştir.
- 2012 yılındaysa Yıldırım Belediyesi tarafından "Geçmişten Günümüze Cumalıkızık'da Fiziksel Yapı ve Turizm İlişkisi", Cumalıkızık Turizm Stratejileri Panel ve Çalıştayı – Fotoğraf Sergisi organize edilmiştir.
- "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu" isimli adaylık dosyası Şubat 2013'te UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne ve 1 Mart 2013 tarihinde ise ICOMOS uzmanlarına değerlendirilmesi için iletilmiştir. Cumalıkızık, adaylık dosyasında yer alan hanlar bölgesi ile birlikte 2014 yılında "UNESCO Dünya Miras Listesi"ne girmiştir.

Yukarıda yer verilenler; Cumalıkızık yerleşiminin fiziki özelliklerini, korumaya yönelik çalışmaları ve içeriklerini ortaya koymuştur. Bölgede yer alan evler birlik içinde çeşitlilik sunmakta, her ev kendine has özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin yaşama geçirdiği mekânsal değişimin çok şey söyleyeceği düşünölmektedir.

EK B: Cumalıkızık'da Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Kavramlar ve Tanımları

Ahar: Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte ahar; hattatların kâğıt cilalamak için kullandıkları nişasta ve yumurta akından yapılan özel bir karışım şeklinde tanımlanmaktadır. Cumalıkızık yerleşiminde hayatta yani avluda hayvanların su içtiği yalağa ahar denmektedir.

Aşhane: Türkçe aş ve farsça hane kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır ve aşevi anlamına gelmektedir. Anadolu'da bazı yörelerde mutfaklara aşhane denmektedir. Osmanlı döneminde külliyelerde çalışanlara, medrese öğrencilerine, kalenderhanede yaşayanlara ve yoksullara parasız yemek verilen imarettir. Her külliye de bir aşhane bulunur ve geliri hayırseverlerin kurduğu vakıflarca sağlanırdı. Günümüzde de bu uygulamam kısmen dernekler tarafından ve sosyal sorumluluk projesi olarak yürütülmeye çalışılmaktadır. Cumalıkızık yerleşimin ise evlerin avlularında yer alan mutfak işlevi gören ve fırınla birlikte düşünülen mekan aşhane denmektedir.

Bulaşıklık: Cumalıkızık evinde çardakta mutfak eşyalarını koymak veya yıkamak için yapılan niş

Çardak: Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte çardak; tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak; asma vb. bitkilerin dallarını sardırma için direklerle yapılmış yer; kameriye şeklinde tanımlanmaktadır. Çardağın, barınak ve yer anlamları ile bir mekan türü olduğu söylenebilir. Cumalıkızık yerleşiminde ise evlerin dış sofasına çardak denmektedir.

Çamaşır Taşı: Cumalıkızık yerleşiminde sokak başlarındaki çeşmelerin önünde, çamaşır yıkanması için özellikle büyük bırakılan taşlara verilen isim

Dam: Yapıları dış etkilerden korumak için yapılan çatıya, günlük kullanımda dam denmektedir. Kırsal mimaride, yerel malzemeyle üretilmiş mekanlara, köy evleri içinde dam kelimesi kullanılmaktadır. Aynı şekilde kırsal kesimde hayvanların barınaklarına da dam dendiği görülmekte; kırsal yaşamı konu edinmiş Türk Klasik

Eserlerinde bu anlamda kullanımına rastlanmaktadır. Cumalıkızık yerleşimindeyse hayatta hayvanların konulduğu ahırlara dam denmektedir. Günümüzdeyse hayatta işlevi değişen mekanlar içinde bu ifade kullanılmaktadır. Örneğin; restaurant damı, hediyelik eşya damı, konaklama damı gibi.

Deli Kına: Düğünden iki gün önce hamamda yapılan kına yakma eğlencesi

Dokucu: Kestane ağaçlarına çıkarak, ağaçtaki meyveyi elindeki sırık ile yere düşürme işlemini yapan kişiye verilen ad

Dokuma: Kestane ağaçlarına çıkarak, ağaçtaki meyveyi elindeki tokmak ile yere düşürme işlemi

Dombe: Dananın yavrusu

Eğrek: Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte yer almayan eğrek (eyrek); halk ağızları sözlüğünde dinlenme yeri; hayvanların toplandığı yer, hayvanların toplu olarak durdukları subaşı, küçük baş hayvanların gece yattıkları yer, ağıl, köyün ya da mahallenin meydanlığı, eğlence yeri anlamlarına gelmektedir. Cumalıkızık yayınlarında köy girişi, köy giriş meydanı, köy meydanı olarak ifade edilen mekanın yöredeki adı eğrektir. Eskiden hayvanları toplandığı köyün girişinde boş alandır. Günümüzde Pazar yeri olarak kullanılmakta ve yöre halkı arasında eğrek denmektedir. Ancak gelen misafirlerin anlaması için giriş meydanı veya pazar meydanı ifade edilmektedir.

Fırın: Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte fırın;

- içinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak; ekmek, pasta vb.nin pişirildiği ve satıldığı dükkân;
- elektrik, tüp gaz ve doğal gazla çalışan, yiyecekleri pişirmeye veya ısıtmaya yarayan alet;
- Bir maddenin fiziksel veya kimyasal değişime uğratılması amacıyla içinde ısıtıldığı araç anlamlarında tanımlanmaktadır.

Cumalıkızık yerleşimindeyse hayatta yer alan, taş malzemedен üretilmiş ocaklara fırın denmekte ve yanlarında mutfak işlevinde kullanılan aşhaneler bulunmaktadır.

Gazel: Kestane ağacının yaprağı

Gelin odası: Yeni evli çiftin evlendikten sonra damadın evinde yaşayacaklar oda. Bu oda düğünden önce kız tarafı süsleyerek hazırlar.

Güzel Kına: Düğünden önceki gün gelin evinde yapılan kına yakma eğlencesi

Hacı Odası: Hacdan dönenler ve onları ziyarete gelecek için süslenerek hazırlanan evdeki bir odaya verilen isim. Yeni evli çiftin kalması için süslenen gelin odalarına da hacı odalarına benzetilerek ve aynı önem verilerek hacı odası denmektedir.

Harharacı: Kölemene toplanan kestaneleri gerekli yere taşıma işini yapan kişiye verilen ad

Hayat: Türk evi genel tanımı içinde giriş veya birinci katta odaların açıldığı, üstü kapalı, önü avluya bakan, bir ya da birkaç yanı açık mekana "hayat" adı verilmektedir. Türkiye'nin çeşitli yörelerinde Ankara çevresinde sergah, İzmir ve Rumeli'de hanay, başka bölgelerde divanhane, tahtaboş gibi farklı isimler alabilmektedir (Hasol, 2005). Aynı şekilde yöreye göre evin farklı biçimlenmiş bölümlerine hayat adı verilebilmektedir. Ev ve sokağı bağlayan hayatın karakteristik özellikleri, içinde yer alacak eylemler ve diğer mekanlarla ilişkisi bulunduğu yöreye hatta eve göre şekillenmektedir. Cumalıkızık yerleşiminde avluya, hayat ve taşlık denemektedir.

Helvana: Sütü Türk kahvesi pişirmek için kullanılan bir çeşit tencere

Hepik: Yerdeki kestanelerin içinde arada kalan küçüklerin dövüldüğü alet

Kırma: Merdiven sahanlığı ve avludaki hayvanlar yukarı çıkmasını diye yapılan kapının olduğu kısım.

Kölemen: Kestane taşımak için kullanılan hasır örgü sepet

Sarpın: Hayatta veya çardakta içine ekmek, tahıl koymaya yarayan ahşap donatı

Seki Altlığı: Kadife kumaştan sekinin üstünden yere kadar sarkarak, sekini altını örten örtü

Sırtık: Cumalıkızık yerleşiminde ağaçlardan kestaneleri düşürmek için kullandıkları kestane ağacından üretilen alet

Şaraphana: Kestane ağacından yapılan üzüm ezmek için kullanılan hayatta bulunan ahşap donatı

Tandır: Yere çukur kazılarak yapılan bir fırın türüdür. Bazı yerlerde, kışın ayakları ısıtmak amacıyla alçak bir masanın altına mangal konulup üstüne yorgan örtülerek yapılan düzene de tandır denmektedir. Cumalıkızık yerleşimindeyse yatağı ısıtmak için teneke içine ocaktan alınan közler hazırlanan düzeneğe denmektedir.

Taşlık: Taşlık; Türk dil kurumu, büyük Türkçe sözlükte; taşı bol, taşlı yer; taşla döşenmiş avlu, sofa, merdiven altı vb.; hayvan bilimi Kuş vb. hayvanların sindirim kanalları üzerinde bulunan kaslı, öğütücü mide olarak tanımlanmaktadır. Cumalıkızık yerleşiminde avluya hayat dışında taşlık denmektedir. Ancak yaygın kullanımı hayattır.

Tokmak: Cumalıkızık yerleşiminde, ağaçlardan yere düşürdükleri; kabuğu açılmamış kestanelerin, kabuğunu kırmak için kullandıkları kestane ağacından üretilen alet

Toplayıcı: Yere dökülen kestaneleri kölemene toplayama işi yapan kişiye verilen ad

EK C: Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde İlintilerin Okunması

Araştırmanın karşılaşma, etkileşim ve iletişim adımlarında elde edilen veriler bütüncül şekilde analiz edilmiştir. Analizler yapılırken beş farklı birleşene göre açık uçlu ve eksenli kodlama yapılmıştır. Bu kodlar; beden deneyimi, şiirsel düşünme, şeylerin konumlanması ve toplumsal yapıdır. Ayrıca; araştırmacının deneyimleri ve hissettikleri ve katılımcıların mekan-yaşama dair hissettikleri anlatı notu olarak kayıt altına almıştır. Araştırmanın sohbet ortamında gelişmesi sonucu görüşme kayıtları kişisel, ailevi, özel bilgileri içermektedir. Araştırma etiği açısından bu bilgiler temizlenerek araştırma kapsamında yürütülen görüşmelere yer verilmiştir. Araştırma verilerinin, mekanı anlamlandıran ilintilerle ilişki kurduğu ya da kuramadığı şekliyle okunması Çizelge Ek C.1, Çizelge Ek C.2, Çizelge Ek C.3 ve Çizelge Ek C.4 yer almaktadır⁷.

⁷ Her ilinti verisi, diyagram anlatımında kullanılan rengeyle belirtilmiş; sonrasında veriler ilgi derecesine göre koyudan açık renk tonuna doğru kodlanmıştır.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Sözel Anlatımlar

ŞeT görüşme kaydından

Ayakkabılarımızı kırmada (merdiven sahanlığı) çıkarıp üst kata çıkıyoruz.

– Kıрма nedir?.

İşte bu merdivenin kırıldığı yer.

Eskiden tavuklar, köpekler yukarı çıkmasın diye kırmada kapı vardı, hayvanlar gidince kapıları da kaldırdık.

– Eee diğer merdivende kıрма yok orda kapı yok muydu?

Yok, tabii ki orda da vardı. Orda da merdivenden önce hemen girdiği yer de vardı. Hayvanlar gidince onu da kaldırdık.

Burası büyük bir çardaktı sonra ben bölüp burasını mutfak yaptım.

– Çardak derken neresi?

Burası işte çardak aşağıda da karşıda da olan yere çardak deriz.

– Niye çardak diyorsunuz normalde başka adı vardır.

Bilmem çardak işte havalı havalı ferah burada oturuyoruz. Aslında buradaki karşıdaki hiçbir cam yoktu. Camın daha alt hizasından duvar vardı. Oğlanların sünnetinde cam yaptırdık. Camcı istediğim gibi yapmadı o kadar dedim. Böyle yarım yamalak yaptı. Ben eskisi gibi aynı şekilde olsun dedim. Camcı küçük cam koydu

....

– Dam kelimesi de ağızınızdan düşmüyor.

Öyle mi fark etmedim. Alışkanlık herhalde. Dam önemli tabi, insanın başını sokacak bir damı olmalı. Kurdun kuşun, börtü böceğin hepsinin var bir damı. Bizde hayvanlarımıza, eşyalarımıza, senin gibi gelen misafirlerimize dam yapıyoruz. Yaradan damsız, ocaksız bırakmasın.

.....

Zamanında bu evde üç hane yaşarmış. Kayınvalidem eltisi, onun kayınvalidesi. Kayınvalidemin odası bu odaymış gelin odasıymış burası. Buradan kolayca hem çardağa hem avluya çıkıp hizmet ediyor. Çıkmalı, manzaralı ayrıca böyle köşede kalıyor saklı gibi daha ne olsun. Biz üsteki büyük katın köşesindeydik. Şimdi kayınvalidemin odasını kullanmıyoruz. Oğlanın bilgisayarını kanepenin yanına, orda kalıyor, bilgisayarla vakit geçiriyor. Oda çok eski baksana zor duruluyor niye burda vakit geçirir anlamam. Yüklüğü, banyo dolabı duruyor hala ikisinde de kullanmadığımız, az kullandığımız eşyalar var. Kayınvalidem buradan köşke çıkar, kayınpederine hizmet edermiş. Kayınpeder akşamları bahçeden tarladan gelince orada, köşkte kahve içermiş, Tabi orda içer kahveyi tüm Cumalıkızık ayaklarının altında. Sonra benim kızımın oyun yeri idi arkadaşlarıyla oraya tırmanırdı. Sonra ben oğlanların sünnetinde orayı kapattırıp önüne bu mutfağı yaptırdım, kızım bana çok darılıp kızmıştı. Hala da söylenir benim kızlarımda burada oynayacaktı niye kapadın ki, şimdi ne güzel benim gibi çıkıp orda oynayacaktı. [bunun üzerine evin oğluna neden iki odası olduğu ve evde o kadar oda varken, neden yıkılmak üzere olan gelin seçtiği soruldu]

....

– Çardak ferahtı diyorsun niye camla kaptın? Bu hali hoşuna gidiyor mu?

Yok kızım. Soğuktan durulmuyordu. Kar yağmur hep içerdeydi. Zaten eski ev zor ısıyor öyle olunca hiç ısınmıyordu. Aslında ben eski duvar yüksekliğinden tavana kadar istemişim. Ama camcı parayı da aldı böyle yarım yamalak biçimsiz yaptı. Restorasyon sırası bana gelince anlatacağım, bunları kırsınlar eskisi gibi olsun. Köşkü de anlatacağım eskisi gibi yapsınlar torunlar çıkıp oynasın benim kızında gönlü olsun. Ah benim kızda geldi işte. Bende senden bahsediyordum, yukarıda nasıl oynadığınızdan bana orayı kapatınca gönül koyduğundan işte.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

SeT ile yapılan görüşme sonrası oğlu ile yapılan görüşme kaydından

Diğer odada yatağım ve dolabım var uyumak için orayı kullanıyorum. Buradaysa bilgisayarım diğer ıvır zıvırlarım var. Annem doğru demiş evdeysen buradayımdır. Bilgisayarım diğer odalara taşıma gereği duymadım. Buradan mutfığa kolayca çıkıp ihtiyacımı alıyorum. Eve gelince avludan direk çıkıyorum. Ne biliyim böyle köşede uzak kalıyor, rahatça kafa dinliyorum. Manzarası da güzel. Evet haklısın evin en sorunlu yerlerinden biri bilmem seviyorum burada olmayı. [sözü geçen mutfak çardakta eskiden bulaşıklık olan yere yapılmış]

NiT görüşme kaydından

.....

– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?

Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir deli kınaları yapılırdı. Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştu.

....

– Teyzem söz verdim ya, hem sen niye karşısın bu kadar resim çekilmeye

Benim babam hiç sevmezdi resim çekilmeyi bende sevmem çekirmem hem günah kıyım. Şimdi herkes de bir makine çat çat çekiyorlar. Beni niye çekiyorlar.

– Anlaşılan gelen insanlardan şikâyetçisin, gelmeseler kalabalık olmasa daha iyi.

Kızım olur mu öyle şey onlar misafir insan misafirden şikayet olur mu? Gelsinler gezsinler. Evi çekeceklerse çeksinler. Ama beni çekmesinler. Bak bir kapı önünde oturtmadılar. Çekmeseler senin gibi hep beraber kapı önünde otursak Eğreğe de bu yüzden gitmiyorum. Onlar bir şeyler satarken ben de gidiyordum. Oturuyorduk sohbet ediyorduk. Orada da bizi çekiyorlar. Gençliğimizde yaşlılar kapı önünde oturur gençlerin bağdan bahçeden dönmesini beklerdi. Bende oğlanı bekliyorum.

– Hep böyle kapı önünde oturur muydunuz?

Gençliğimde başa bahçeye giderdik. Yaşlılar kapı önü direkleri vardı orada oturur beklerlerdi

– Her yerde var mıydı? Peki o direklerden hala var mı görebilir miyim?.

Oturma direkleri kalmadı ki odun yapıp yaktılar. Şimdi sandalyeler var. İşte böyle taşlar var oturuyoruz. Daha çok egeğe gidip oturuyorlar. Yada kapı önüne tezgah açıp satış yapıyorlar. Ben gibi yaşlılar hala otururuz. Gençler satış yapmak için oturur. Sen altına minder al üşüteceksin.

– Avluda fırın varda aşhane yok, bu fırında mı yemek yapıyordunuz.

Fırında ekmek pişirirdik. Yukarıda ocakta yemek pişerdi. Bayramda, düğün dernekte fırını yakar büyük kazanlarla yemek pişerdi. Fırında ekmek lokum yapardım. Yapardım aslında şimdi yaşlandım bir şey yapamıyorum.

.....

– Sen gelin geldin anlaşılan buraya tek gelin miydin?

Eltim, ben kayınvalidem bir arada yaşıyorduk. Kayınvalidem ölünce çoluk çocuk olunca sığamadık ayrıldık elimle oda yandaki evdeler. Kayınvalide ölünce buralarda bir eve sığılmıyor. Artık gelinler, kimse bir eve sığamıyor. Bak bizim gelinde gitti. Kocaman ev hep beraber yaşasak. İnsanlarda sabır kalmamış. Biz nelere sabrettik.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Sözel Anlatımlar

ZeT görüşme kaydından

–Nereden gelin geldin buraya, şimdi düğünler Bursa'da yapılıyormuş senin de öyle mi oldu?

Şuradan biraz yukarıdan buraya ata binip geldim işte..... sonra damat evinde yemek eğlence düğün olurdu yani. Öncesinde hacı odası hazırlanmış olurdu.

– Hacı odası ne oluyor?

Gelin odasına hacı odası denir. Düğünden önce kız tarafı gelir gelin çeyizi dizilir, konu komşudan tarihi eşyalar hediyeler gelir süslenir. Damat tarafı da kız tarafına hacı sofrası kurar o gün. Kelem, lahana sarması, etli sarma, kabak dolması yapılır. Bizim buraların büyük kabaklarından. Biri güzel bir şey yaptığında hacı sofraların olsun diye dua edilir.

.....

.....

– Köşe koltuklarında güzelmış. Seki vardı herhalde burada, burada oturmak kışın zor olmuyor mu?

Evet seki vardı üstüne dantel işlemiştim. Minder halısı dokumuştum kadifeden seki altlığı (kadife kumaştan sekinin üstünden yere kadar sarkıp altını örten örtüye seki altlığı deniyor) yapmıştım. Sekinin altına eşya koyuyorduk. Buda onun gibi içinde gözleri var eşyada konuyor. Çardak ferah ışırdan gelen su sesleriyle oturuyoruz, eskiden daha gürül gürül akardı sular. Kışın burada kalamıyorum, soğuğa dayanamıyorum. Bursa'ya kızın torunların yanına gidiyorum. Buraya da geliyorum, yazın buradayım, köyüme nasıl bırakıyım köyümü. Şimdide bayram hamur yoğrulacak baklava oturtması yapılacak sağolsun torunda geldi ortalığı temizledi. Ben yapamıyorum onlar konu komşu bir araya gelip yapacak. Sen ne yapacaksın bu bayram Şe..

.....

– Senin hacıdan nasıldı? Karyola var mıydı, yoksa divan mıydı?

Karyola yoktu yüklükte yataklar vardı annem yapmıştı. Bir tane de kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınırdı. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. ŞeT burada ekliyor. Aysel teyzede gördüğümüz aynalı şifonyerde onun annesinin gelin dolabıymış. Ne güzel işlemleri var. Bu güzellikte dolap yok artık. O oda benim odamdı. Banyonun su dökünme dolabıydı. Sonra da orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor [eskisi gibi durmasından çok mutlu yüzüne de bu durum yansıyor]. Böyle istedim yaptılar, Allah razı olsun onlardan.

MÜT görüşme kaydından

Şurada çınarın altındaki eve gelin geldim. Kaynanam elim ben birlikte oturuyorduk. Çok zorluk çektim anlatsam. Sabır vardı sabrettik kızım allahta verdi çok şükür. Bağ bahçe çok para getiriyordu. Kaynanam ben öldükten sonra iki elti geçinemezsiniz deyip bahçenin birini satıp şimdi oturduğumuz evi aldı. Çok şükür. İki çocuğumu o küçük oda yıkadım yatırdım orada büyüttüm.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Sözel Anlatımlar

AyT görüşme kaydından

– Yukarıda tek ocak var. Köyün diğer evlerin de hep tek ocak oluyormuş. Nasıl sınıyor diğer odalar.

Sobalar gelince ocaklar kalkmaya başladı. Bir iki yere bile soba kurulduğu oldu. Öncesinde tandır yapardık yatakların içine.

– Tandır nasıl oluyor.

Teneke içine ocaktan köz alır koyarsın onu da çarşafın üzerine başka bir şey serersin, yatak kirlenmesin diye. Yatağa koyup üstünü kapatırsın yatak ısınır bu şekilde.

.....

Buda şaraphana, üzüm korusun, sonra çıkıp üstüne çiğnersin diğer taraftan suyu akar onu toprakla kaynatıp pekmez yaparsın. Kabukları da ziyan edilmez şu küplere doldurulup bekletilip sirke yapılırdı. Bunlarda sirke küplerydi. Böyle işte başka sorun var mı olursa gene gel.

.....

– Eski sekiyi bozmamışsın duruyor hala.

Kıyamadım baya eskidir. İşlemelerini kendi elimle yapmıştım. Yastıklarını değiştirdim eskisini temizlemek zordu, ağırdı. Bunlar kolay temizleniyor. Diğer odadaki çok eskiydi oraya koltuk yaptırdık. Şe kızının evinde görmüşsündür ondan [köşe koltuklardan bahsediyor]

Kadınlar günü görüşme kaydından

Bayram temizliği yapıyım biraz ortalık toplayım dedim. Her yerim argıdı. Aslında şimdi işimiz kolay kaldı kilimi silkele bir süpür tamam. Eskiden öylemiydi ahşapları tek tek ov. Ahşaplar cilalı değildi, halı kilimde yoktu. Ahşapları fırçalar ile ovardık, yumuşacık olurdu. Yumuşak ahşapların üzerinde yürümeye doyum olmazdı. Ayağını pamuğa basardın, odada oturması bile başka türlü bir keyif verirdi.

Gençken güç kuvvet vardı ovuyorduk. Şimdi her şey kolay da yapacak takat kalmadı.

.....

Ayrıca günde yüklükteki yorganları nasıl havalandırdıkları, Bursa'dan gelecek çocukları ve torunları için nasıl hazırladıkları konuşuldu. Bu konuda birbirlerinden yardım istediler.

.....

Bak sana ne anlatacağım. İlk çalışınca para geliyor yüklükte döşeğin arasına koymuşum. Orada para birikmiş, unutmuşum. Sonra bir gün döşekleri çıkardım havalandırmaya içinden 500-600 lira para çıktı düşün ne kadar çok para kazanıyormuşuz.

NeT görüşme kaydından

....

Üst katlarda ocaklarda yemek yapılır, yanlarında kap kaçak için eşyaların kondu bulaşıklık vardı. Avlusu büyük olan ya da kalabalık ailelerin evlerinde avluda aşhaneler ve fırınlar bulunurdu. Şimdi pek kimsede aşhane kalmadı, ancak Şerife'nin evindeki duruyor hatta o kullanıyordu da orada görürsün aşhaneyi. Aşhanede hala ekmek lokum yapar.

Aşhaneden başka avlularda birde damlar vardı. Hayvanların damı işte orda kalırlardı. Avlu yada dam girişinde çeşme vardı. Çeşmeden akan suda el yıkanır. Onun alt kısmında da hayvanların aharı bulunurdu. Tabi bu çeşmeler herkesin evinde olmazdı ancak 66'da çeşme suyu evlere geldi. Öncesinde sokak başlarındaki çeşmelerde çamaşır yıkardık görmüşsündür çeşmelerin önünde düz büyük taşlar bulunur onlar çamaşır taşıydı. O taşın üstünde çamaşır dövülür yıkanır.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişinde beden okunması aşağıdaki çıkarımları ortaya koymaktadır.

- Mekan-yaşam biçimlenişinde, beden deneyiminde özel anlamlar taşıyan şeyler ve mekanlar, gündelik yaşama özgü adlandırmalar ve ifadeler almaktadır.
- Mekan-beden ilişkisinin önemli bir parçası mekanla birlikte üretilen donatılardır. Donatılar ve mekanın bir arada üretilmesi, beden deneyiminin de bütüncül oluşmasını sağlamaktadır. Sonrasında oraya eklenen mobilyalarda da bu deneyim aranmaktadır.
- Toplumsal yapının ortak kullanım mekanlarında da benzer bir durum söz konusudur. Önceden düşünülerek üretilen ara mekanlar ve ailenin ortak kullanım mekanlarında kırılmalar yaşanırken temelde deneyime dayalı bir okunabilirlik vardır.
- Bedenin mekanı kullanımı üzerine inşa edilen deneyimi, mekanı ve o noktadaki konumlanışı değerli kılmaktadır. Kullanımda kırılmalar olsa da deneyimde okunabilir bir durum sergilemektedir. Araştırmanın gözlem aşaması bu okunabilirliği desteklemekte ve katılımcılar bu okunabilirliği yaşamaktan mutluluk duymaktadır.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde Şiir

Tüt görüşme kaydından

– Merhaba kolay gelsin o ne öyle?

Kestane çiçeği. Sen daha gitmedin mi, yazamadın mı hala?

– Napayım anlatmadın ki yazıyım. Bu kestane çiçeği nasıl oluyor kestane ağacında mı?

Kestaneler dokunuyor ya şimdi buda çiçeği bunlarda dökülür ya da toplarsın. Bende paketliyorum. Sinüzitleri temizler, sinüzite bağlı baş ağrısına iyi gelir. Bak gazel çıktı içinden. Asıl sen bunu yaz gazeli yaz.

– O kestane ağacının yaprağı değil mi? Ağaç yapraklarına gazel mi diyorsunuz? Buda gazel mi mesela.

Hayır o çam ağacı yaprağı, diğeri iğde ağacı yaprağı. Bu gazeldir. Bu olgunlaşınca dökülünce sararınca biliriz kestanenin zamanını buna gazel deriz. Al senin olsun koy defterinin arasına. Sen gazeli yaz.

– Niye gazeli yazayım?.

Burası kestane köyü. Kestanenin olgunlaşmasını, toplanma zamanını gazelden anlarız. Kurumasını beklerken üstünü gazelle örteriz.. Burası kestane köyüdür, kestanenin olgunlaşması, ölmesi, beklemesi gazelle olur.

NiT görüşme kaydından

– Tekim, geziyorum hem de araştırma yapıyorum bana yardımcı olur musun senle sohbet etsek.

Ben yaşlıyım ben bilmem **egreğin** oradakiler sana yardım etsin sen egreği de bilmezsin köy girişinde bir şeyler satılıyor ya orası işte. **Eskiden hayvanların toplandığı egrekti. Misafirler meydan, pazar diyorlar.**

.....

– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?

Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir **deli kınaları** yapıldı. **Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi**, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştu.

.....

NiT ile avluda yapılan görüşmede fırının yanında duran alet dikkatimi çekiyor. Sohbetin bundan sonrası o alet üzerinden ilerliyor.

Sen şimdi bunu mu sordun. Tokmak o.

– Tokmak derken ne yapıyordunuz?

Kestaneleri döverdük onla.

– Nasıl yani?

Dur ben sana baştan anlatıyım. Önce **dokucular** gelir kestaneyi dokurdu. **Toplayıcılar** toplardı, sonra yığılır tokmakla dövülürdü. Sonra buralara yukarılara sererdik ocağa kadar beklerdi kururdu, cücüklenmesin diye de arada tırmıklardık.

– Şimdi ben anlamadım dokumak ne? dokucu ne?

Ya sende hiç bir şey bilmiyorsun. Dokumak uzun sopalar ile ağaca vurarak kestanelerin yere dökülmesi bunu dokuyucular yapar. Sonra toplayıcılar o dökülenleri toplar. Dokuyucular vurdu ya bu kestaneler açılır, açılmayanları da tokmakla dövülür açılın diye sonra avluya bahçeye yukarıda açık yerlere serilir cücüklenmesin diye tırmıklanır. Ha şu arkadaki yer var ya kapısı olmaya git oraya.

– Nereye dama mı?

Bak sen her şeyi biliyorsun damı bile biliyorsun bana niye soruyorsun. Evet dama gideceksin. Orda arkadaki var ya **kölemen** onlar ile taşırdık kestaneleri. Çekeceksen çek onun resmini de başka yerde bulamazsın kırılmıştır hepsi. Bende kiler **duruyor ancak toplayacak insan kalmadı**, eşimde öldü. Eskiden kestane doluydu. Şu gördüğün terası bile kestaneleri serip kurutmak için eşimle beraber yapmıştık.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR

Süt görüşme kaydından

.....

–Peki düşünlerde ne çalınır. Bu köye ait türküler var mı?

Artık düşünler Bursa'da salonda yapılıyor. Salonda ne varsa çalıyor. Kınaları okulun bahçesinde yapıyoruz, evi büyük olan evinde yapıyor. Çalgı tutuyorlar onlarda Bursa şarkıları, damat halayı filan çalıyor hep aynı. Ben oğlanın sünnetini bahçede yapmıştım, kaset çalar vardı onu kullanmıştık. Sen türkülerini, AyT sor bilirse o bilir. Asıl annesi yaşasaydı o sana anlatırdı.

AyT görüşme kaydından

– Aysel teyze evin çok güzel ve köydekilerden farklı, nasıl sizin olmuş.

Eski Türkçe okuluymuş burası annem bile Osmanlı zamanı 3 sınıfa kadar burada eğitim görmüş. Cumhuriyetten sonra aşağıdaki okulu yapıyorlar, burayı satıyorlar, dedem alıyor. Annemde tek çocuk ondan bana kaldı. Satılıp bölünmedi.

– Peki okulu nasıl eve çevirmiş deden

Aslında kestane deposu olarak almış burayı o zaman kestaneler bol burayı depo olarak kullanmış. Düşün kestane o kadar değerli ki onun için ev alıyormuş dedem. Kendisi de bir soba kurmuş aşağıya bazen burada kalıyormuş. Kestaneler azalınca bir müddet boş kalıyor, öğretmen kızlara veriyor kalsınlar diye. Kelez köyünden Tahir usta ve gözeler köyünden marangoz Orhan gelip böyle yapmış işte yukarıda benim annemin kız kardeşimin odaları filan var gördün zaten.

– Kestaneler niye evde bekletiliyor nasıl toplanıyor?

Dokumacılar sırkla dokur. Vurdun kestaneler düştü ya yumağı açılanları alır kömbelere toplarsın, tokmakla döversin. Arada kalan küçük açılmayanları hepikle küçükleri döversin onlarda açılın buna da bok eşmek deriz. harharcılar onları taşır. Açılmayanların üstünü bir yere toplarsın, üstünü dallarla gazelle kapatırsın yağmuru yiyince kolayca açılın diye.

.....

– Köyünüze ait türküler var mı? Bağda bahçede söyler misiniz?

Bağda bahçede şarkı söylenmez öyle, ayıp kaçır buralarda. Benim hatırladığım ve bildiklerim Bursa türkülerini bu köyün müdür bilmem. Bursa'nın tüm köyleri birbirine benzer türkülerini de benzerdir. Annem yaşıyor olsa o belki hatırlardı.

Güt görüşme kaydından

Ben Bursa'da doğdum büyüdüm ama babam dedelerim bu köylülermiş. Babam biz toprağımızdan kopmayalım diye sürekli burayla ilgili anılarını hikâyelerini anlatırdı, yazları buraya gelirdik. O zaman hayvancılık yapılıyordu. Sabahları hayvanlarını çanını müzik gibi dinleyerek uyanırdım. Hayvanların çanları sanki babamın anlattığı hikâyelerin müziğini çalıyor gibi gelirdi. En güzel müzikten bile daha çok severdim o çan seslerini, o sesleri tekrar dinlemek için akşama kadar hayvanların dönüşünü beklerdim. Babamın hikayeleri anlatıları o kadar içime işlemişti ki sanki bu köyde doğup büyümüş gibi hissettim, hep bu köye aittim ben. Sonra yaş ilerleyince buradan ev aldık, 2 yıl çoğunlukla burada yaşadık. O zaman daha çok yabancı turistler özellikle İngilizler geliyordu. Tabi şimdiki gibi buralar turistik değil, yeme içme yerleri yoktu, bahçemde gelenleri misafir gibi ağırlıyordum, bir şeyler ikram ediyordum. Daha çok insanı misafir etmek isteyip yan evi de aldık, yanına da aynı tarzda bir ek yaptık. İlk evde biz kalıyoruz. İkincisi konukevi olarak hizmet veriyor. Damı ve aşhaneyi mutfak olarak kullanıyoruz. İlk ahududu şenliğinde açıldık, ilk yatılı misafirlerimizi ağırladık o günden bu yana da hizmet veriyoruz. Artık biz yaşlandık, daha çok çocuklarımız ilgileniyor işletmeyle biz beyaz evde buraların tadını çıkarıyoruz. Bizim hikayemiz de böyle işte.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR

Sözel Anlatımlar

ŞeT görüşme kaydından

Ayakkabılarımızı kırmada (merdiven sahanlığı) çıkarıp üst kata çıkıyoruz.

— Kıрма nedir?

İşte bu merdivenin kırıldığı yer.

Eskiden tavuklar, köpekler yukarı çıkmasın diye kırmada kapı vardı, hayvanlar gidince kapıları da kaldırdık.

— Eee diğer merdivende kıрма yok orda da kapı yok muydu?

Yok, tabii ki orda da vardı. Orda da merdivenden önce hemen girdiği yer de vardı. Hayvanlar gidince onu da kaldırdık.

Burası büyük bir çardaktı sonra ben bölüp burasını mutfak yaptım.

— Çardak derken neresi?

Burası işte çardak aşağıda da karşıda da olan yere çardak deriz.

— Niye çardak diyorsunuz normalde başka adı vardır.

Bilmem çardak işte havalı havalı ferah burada oturuyoruz. Aslında buradaki karşıdaki hiçbir cam yoktu. Camın daha alt hizasından duvar vardı. Oğlanların sünetinde cam yaptırdık. Camcı istediğim gibi yapmadı o kadar dedim böyle yarım yamalak yaptı.

....

Yanındaki ahşap dolaba sarpın deriz. Orda yaptığımız ekmekleri, unları koyuyoruz. Kaç yıllık ben bile bilmem kestane ağacından, gürgende olabilir. Ama eski işçilik taş gibi gelin geldiğimden beri kullanıyoruz. Fare haşere hiç biri içine giremez kapağını açıp baksana taş gibi kapağı tam örtülür. Rutubet yapmaz koy ekmeğini yıllarca kalsın. Şimdi böylesini bulamazsın. Yapmak istesen de yapamazsın. Hem yapacak usta kalmadı hem de ağaçlar kurudu ama düzelecek şimdi.

....

— Hayvanlar niye gitti, turizme yönelince mi gittiler?

Kızım hayvancılık, turizmden çok önce bitti. Araba yatağı yapıldı, çevremize çok fazla yapı yapıldı. Hayvan otlatacak yer kalmadı. Sonra yem almak gerekti, eee tabi pahalı oldu. Yenişehir de hayvancılık gelişti, daha ucuz yapıyorlar bizde oradan alıyoruz. Bizde hayvan yemi için tarlada yok. Asıl işimiz kestaneydi. Bursa'nın en güzel kestane şekerleri bizim köyün kestanelerinden yapılırdı. Sonra kestanelere hastalık bulaştı, kurudular, neden olduğunu bir türlü bulamadılar şimdilerde kendiliğinden geçmeye başladı inşallah eski gibi olacak. Kestane demek buralar demek. Hala şuraya süs diye kestane toplarken kullandığımız aletleri asıyorum.

....

— Girişteki çeşme eskiden var mıydı yenimi yoksa.

O aslında ahardı o yani su yalağı el filanda yıkanırdı ama hayvanlar su içsin diyeydi. Dışarıda kapının önünde çeşme var ya oradan içeri çekmiştik vardı, tabi musluk bu plastik borular yoktu.

Tüt görüşme kaydından

....

— Bu işe nasıl, ne zaman başladın teyzem. Hayvancılık bitince mi?

4-5 tane ineğim vardı, hala bazen rüyama gözleri giriyor. Çok özlüyorum. Çoban akşam getirirdi akşamları buraya egreğe bırakırdı. O hayvanlar evlerini bilirdi. Evlerinin kapılarından kafalarını uzatır beni içeri al der gibi mölerlerdi. Çan sesleri çınlardı sokakta bir süt olurdu, bir kaymaklar yapardık iki kere sütü kaynatır kaymağını alırdık. Bunlar kaymak mı (şimdiki kastediyor). Çobanımızda çok iyiydi. Burası çoban eviydi ailesiyle burada kalırdı. Akşam diyelim hayvan gelmedi, gider söylerdik arar tarar bulur getirirdi. Bağ bahçe işleri vardı. Üzüm boldu. Birleşir hep beraber yapardık. Bir gün toplanır birin bahçesindeki çilekleri topardık. Öbür gün diğerinin bahçesine giderdik. Öylece bitirirdik.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR

Sözel Anlatımlar

ZeT görüşme kaydından

–Nereden gelin geldin buraya, şimdi düğünler Bursa'da yapıyormuş senin de öyle mi oldu?

Şuradan biraz yukarıdan buraya ata binip geldim işte..... sonra damat evinde yemek eğlence düğün olurdu yani. Öncesinde hacı odası hazırlanmış olurdu.

– Hacı odası ne oluyor?

Gelin odasına hacı odası denir. Düğünden önce kız tarafı gelir gelin çeyizi dizilir, konu komşudan tarihi eşyalar hediyeler gelir süslenir. Damat tarafı da kız tarafına hacı sofrası kurar o gün. Kelem, lahana sarması, etli sarma, kabak dolması yapılır. Bizim buraların büyük kabaklarından. Biri güzel bir şey yaptığında hacı sofraların olsun diye dua edilir.

.....

Burada eskiden hayvanlar varken süt boldu kaymaklar peynirler yapardık. Akşamları sütlü kahve içmeye giderdik. Ş'nin annesi bize gelirdi ben ona giderdim helvanada sütlü kahve pişirdik. Helvana bir çeşit tencereydi. Düşün süt çokcaydı ki tencere ile pişiriyorduk. Yoğurtlar mayalar kambur kafeslerde saklardık ellemezdik. Sallanmasın, ırgalanmasın kötü olmasın. Süt sağmakta önemliydi hele dombeyi sağmak ayrı maharet isterdi. Dombeyi dananın büyüüp ilk sağılmaya geldiği zaman. Dombeyi sağmayan kadına kadın denmezmiş

MÜNT görüşme kaydından

....

– Hacı odaları hazırlanıyormuş, sana hazırladılar mı gelin gelirken

Evet kayınvalidem çok güzel hacı odası hazırlamıştı. Yeni şeyler almıştı. Odadaki bölmeleri bile yeniden yaptırıp ayna kattırmıştı. Bende kendi gelinime hazırladım. Tabi o birlik gelmedi. Ona ev açtık sonra da o evde hazırladık hacı odasını.

KaT görüşme kaydından

– Sizde de şaraphana var anlaşılır.

Olmaz mı kızsım herkeste vardır. Az mı pekmez srke yaptık onda. Gene eskisi gibi üzüm olsa da yapsak.

– Birde tandır varmış sanırım.

Tandır mı biz fırın deriz. (burada biraz düşünüp sonra hatırlıyor) Sen yatağa yapılan tandırı diyorsun. Ben hiç yapmadım. Kayınvalidem isterdi ona yapardık.

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde Şiir

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişinde şiir okunması aşağıdaki çıkarımları ortaya koymaktadır.

- Mekan-yaşam biçimlenişinde, yöreye ait türkülerle karşılaşılmamıştır. Ancak oraya özgü ifadeler, anlatımlar ve adlandırılmalara rastlanmıştır. Bu da araştırmayı başka bir soruya yönlendirmiştir. "Bu sözel ifadeler şiirsel imgelem taşıma potansiyeline sahip midir?" ve "Oraya özgü ifadeler şiirsel düşünme olarak anlaşılıp okunabilir mi?"
- Oraya özgü ifadeler toplumsal kabul görmekte; mekanların kullanımı değişse bile aynı şekilde adlandırılmaya devam etmektedir.
- Mekan-yaşam biçimlenişinde önemli bir girdi geçim kaynağını sağlayan üretim süreçleridir. Bölgenin senelerdir geçim kaynağı olan kestane süreç içinde sadece üretim nesnesi değil, şiirsel ifadeleri saklayan olmuştur.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Sözel Anlatımlar

Süt görüşme kaydından

– Eviniz restore olmuş bana gezdirir misiniz?

Dağınıklığımızın kusuruna bakmayacaksan gezdireyim.

– Estağfurullah, ben göreyim birkaç resim çekiğim yeter (çardağa yani sofaya çıkıyoruz). Burasını pencereyle kapatmışsınız ama boyanmamış restorasyon sırasında mı yaptılar, boyamamaları ilginç.

Orayı restorasyonu sırasında yapmadılar. Kapalıydı normalde orijinal hali açık deyip açık bıraktılar. Bir yıl öyle kullandık ama olacak gibi değil yağmur, kar, soğuk ısınmıyor. Mecbur ayrıca para verip orayı benzesin ferah olsun diye ahşap görünümlü pencere ile aynı yükseklikte kapattım. Birde banyoyu istediğim yere yapmadılar. Benim banyom şurada köşeydi. Hayatın oradandı. Giderini filanda güzel vermiştik. Oradan olmaz deyip karşı taraftaki odaya yaptılar dışarıdan görünen kocada bir cam koydular. Sen söyle sende mimarmışsın, banyo orada olur mu üstelik öyle koca cam olur mu? Üstelik oğlumu evlendiririm, torunlar gelir sen niye benim bir odamı banyo yapıyorsun, benim odaya ihtiyacım olacak. Allah razı olsun gene de restorasyonunu yapanlardan yoksa biz nasıl yapardık Diğer köşede bizi dinleyen eşi bu noktada konuşmaya dahil oluyor. Evet karım haklı eski yeri iyiydi. Böyle olmadı diyor.

– Tek şikayetin bu mu banyo eski yerinde olmaması mı? Eski yerinde olsa tüm sorun senin için çözülecek mi?

Evet çözülür. [banyoya bir basamak yukarıdan yapılmış, içindeki donatı düzeni de engelli kullanımına pek müsait değil. Eş bir ayağından engelli olmasına ve bastonla yürümesine rağmen tek şikayeti banyonun eski yerinde olmaması. Farklı zamanlarda ve konu aralarında tekrar sormama rağmen ısrarla en büyük sıkıntısının yerinde olmamasını dile getirdi. Alıştım bir şekilde kullanıyorum. Eski yerinde olsun yeter dedi.

.....

– Köşe koltukta güzelmiş. Sedirler gitmiş ama vazgeçememişsiniz aynı şeylerden. Diğer bir odam koltuklu istersen onu da gösteriyim. Burası böyle yaptık rahat oluyor alışmışız bu düzene. Eskiden sedirlerin altına eşyaları koyar örtüsüyle kapatırdık. Bunların sandıkları da var öteberiyi güzel toparlıyor. Rahat oluyor.

– Aynı ölçülerde mi sedirle. Neredeyse herkesin evinde sedir gördüm.

Böyleydi oda cam hizasına kadar. Aynı şeyi görürsün evlerde aynı ustaya yaptırıyoruz. Aynı usta olmasa bile gösteriyoruz bunun gibi yap diyoruz. Git yeni evlere [yeni evler restore edilen evler] hepsinde vardır. Böyle yeni sedirler. [yeni sedir kendi söylediğine gülüyor].

.....

– Sünnet karyolası çok güzelmiş, hala kullanıyor mu? (sünnet resimlerine bakarken)

Bizim değildi ki. Komşunundu. Nurda böyle sünnet yatağı yapınca komşudan alırsın sonra bu süslemeleri, oyaları dantel yazmaları getirirler hep beraber süsler hazırlarsın. Gelin çeyiz sermesinde de yatağını odasını gelinin çeyizleriyle böyle süsleriz.

– Sen nasıl yaptın oğlanın sünnetini? (Burada sünnet resimlerine bakarken)

Cumartesi akşamı kınasını yaptık eşe dosta yemek verdik. Ertesi günde Pazar günü sabah sünnet gezmesi yaptık Bursa'daki türbeleri camileri gezdirdik birde stüdyoda resim çekildik. Sonra sünnetçi gelip kesti. Akşamda eğlence yaptık lokum çerez dağıttık. Öncesinde lokum günü yaptık. Akraba konu komşu gelip nerden baksan 50 kişi vardık. Lokum çerez hazırladık. Yardıma gelenleri de yedirip içirirsin. Sonra eğlence günü tepsileri hazırladık.

– Tepsi hazırlamak ne oluyor.

Lokmayı yaparsın büyük tepsilere dizersin sonra ortasına çerezini koyarsın. Altı yedi artık kaç tane lazımsa onları ortalara verirsin insanlar yer, içinden alır. Şimdi poşetlere koyuyorlar tek tek onları veriyorlar. Hiç güzel olmadı, kimisi alıyor kimisi almıyor, kim çok yemek ister kimi az yemek ister.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Sözel Anlatımlar

ZeT görüşme kaydından

– Köşe koltuklarında güzelmiş. Seki vardı herhalde burada, burada oturmak kışın zor olmuyor mu?

Evet seki vardı üstüne dantel işlemiştim. Minder halısı dokumuştum kadifeden seki altlığı (kadife kumaştan sekinin üstünden yere kadar sarkıp altını örten örtüye seki altlığı deniyor) yapmıştım. Sekinin altına eşya koyuyorduk. Buda onun gibi içinde gözleri var eşyada konuyor. Çardak ferah ışırdan gelen su sesleriyle oturuyoruz, eskiden daha gürül gürül akardı sular. Kışın burada kalamıyorum, soğuğa dayanamıyorum. Bursa'ya kızın torunların yanına gidiyorum. Buraya da geliyorum, yazın buradayım, köyüme nasıl bırakıyım köyümü. Şimdide bayram hamur yoğrulacak baklava oturtması yapılacak sağolsun torunda geldi ortalığı temizledi. Ben yapamıyorum onlar konu komşu bir araya gelip yapacak. Sen ne yapacaksın bu bayram Şe..

.....

– Senin haciodan nasıldı? Karyola var mıydı, yoksa divan mıydı?

Karyola yoktu yüklükte yataklar vardı annem yapmıştı. Bir tane de kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınırdı. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. ŞeT burada ekliyor. Aysel teyzede gördüğümüz aynalı şifonyerde onun annesinin gelin dolabıymış. Ne güzel işlemleri var. Bu güzellikte dolap yok artık. O oda benim odamdı. Banyonun su dökünme dolabıydı. Sonra da orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor [eskisi gibi durmasından çok mutlu yüzüne de bu durum yansıyor]. Böyle istedim yaptılar, Allah razı olsun onlardan.

AyT görüşme kaydından

.....

– Eski sekiyi bozmamışsın duruyor hala.

Kıyamadım baya eskidir. İşlemlerini kendi elimle yapmıştım. Yastıklarını değiştirdim eskisini temizlemek zordu, ağırdı. Bunlar kolay temizleniyor. Diğer odadaki çok eskiydi oraya koltuk yaptırdık. Şe kızının evinde görmüşsündür ondan [köşe koltuklardan bahsediyor]

....

NiT görüşme kaydından

.....

– Yukarıdaki ocak neredeydi hala duruyor mu?

Çardağın oradaki oda da ocak vardı. Orda yemek yapardık o oda ısınırdı. Çardakta da bulaşıklık vardı orda yıkardık bulaşıkları.

– Yukarı su taşımak zor olmuştur.

Zor olmadı, benim kayınpeder severdi yeni şeyleri su gelir gelmez yukarı su çektirdi.

– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?

Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir deli kınaları yapılırdı. Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştur.

–Şimdi duruyor mu ocak, bulaşıklık, banyo dolabı,

Söktüm hepsini. Bulaşıklığın yerine daha büyük mutfak yaptım. Banyo dolabın yerine de kocaman banyo yaptırdık güzel rahat oldu.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Sözel Anlatımlar

Tüt görüşme kaydından

– Merhaba kolay gelsin o ne öyle?

Kestane çiçeği. Sen daha gitmedin mi, yazamadın mı hala?

– Napayım anlatmadın ki yazıyım. Bu kestane çiçeği nasıl oluyor kestane ağacında mı?

Kestaneler dokunuyor ya şimdi buda çiçeği bunlarda dökülür ya da toplarsın. Bende paketliyorum. Sinüzitleri temizler, sinüzite bağlı baş ağrısına iyi gelir. Bak gazel çıktı içinden. Asıl sen bunu yaz gazeli yaz.

– O kestane ağacının yaprağı değil mi? Ağaç yapraklarına gazel mi diyorsunuz? Buda gazel mi mesela.

Hayır o çam ağacı yaprağı, diğeri iğde ağacı yaprağı. Bu gazeldir. Bu olgunlaşınca dökülünce sararınca biliriz kestanenin zamanını buna gazel deriz. Al senin olsun koy defterinin arasına. Sen gazeli yaz.

– Niye gazeli yazayım?

Burası kestane köyü. Kestanenin olgunlaşmasını, toplanma zamanını gazelden anlarız. Kurumasını beklerken üstünü gazelle örteriz. Burası kestane köyüdür, kestanenin olgunlaşması, ölmesi, beklemesi gazelle olur.

.....

Bak geçenlerin şalvarına Yenişehir'in köylerinden gezmeye gelmişler buralı değiller. 11-12 senedir böyle diğerköyler bile bizi gezmeye geliyor.

– Nerden biliyorsun o köyden olduklarını, sizde de şalvar var.

Bunları farklı Yenişehirililer giyer bu şalvarı.

.....

Bak sana ne anlatacağım. İlk çalışınca para geliyor yüklükte döşeğin arasına koymuşum. Orada para birikmiş, unutmuşum. Sonra bir gün döşekleri çıkardım havalandırmaya içinden 500-600 lira para çıktı düşün ne kadar çok para kazanıyormuşuz.

....

– Senin ev nerede oraya mı gelin geldin,

Fırını biliyor musun, onun orda içeriye doğru eski ev. İki senedir sıra bana geliyor restorasyon çalışmaları duruyor.

– Bana evini de gezdirir misin?

Olur ancak bugün işim var yarın gel gezdiririm. Akşam buradaysan gel kal bende gezdiririm

...

– Şimdi oturduğun evemi gelin geldin

Şurada çınarın altındaki eve gelin geldim. Kaynanam elim ben birlikte oturuyorduk. Çok zorluk çektim anlatsam. Sabır vardı sabrettik kızım allaha verdi çok şükür. İlk evlendim odada banyo dolabı yoktu, kaynanamın odasına giderdik oda her zaman gidemiyorsun utanıyorsun. Şırşır su akıyor. Damda bile yıkandık. Bağ bahçe çok para getiriyordu. Kaynanam ben öldükten sonra iki elti geçinemezsiniz deyip bahçenin birini satıp şimdi oturduğumuz evi aldı. Çok şükür. İki çocuğumu o küçük oda yıkadım yatırdım orada büyüttüm. Bak bak geliyor bizim "çarşamba karısı"

SaK Görüşme Kaydından

.....

Ancak çocukluğun çok az bir kısmı burada geçmiş. Bursa'da yaşamış. Aslında köyün geçmiş yaşamına çok tanıklık etmemiş. Köy popüler olunca buraya dönüp kafe açma işine girişmişler. Mevcut avlu düzeninde hayvanların su içtiği yalağın olduğu yeri ıslak hacim, damın birini de mutfak yapmışlar. Üst katta oturma odası ve yatak odaları var. Diğerev çok kötü durumda ve odada eski tip ocak bulunuyor. Ancak çok harp durumda hiçbir fiziki özelliği anlaşılıyor.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Görsel Anlatımlar

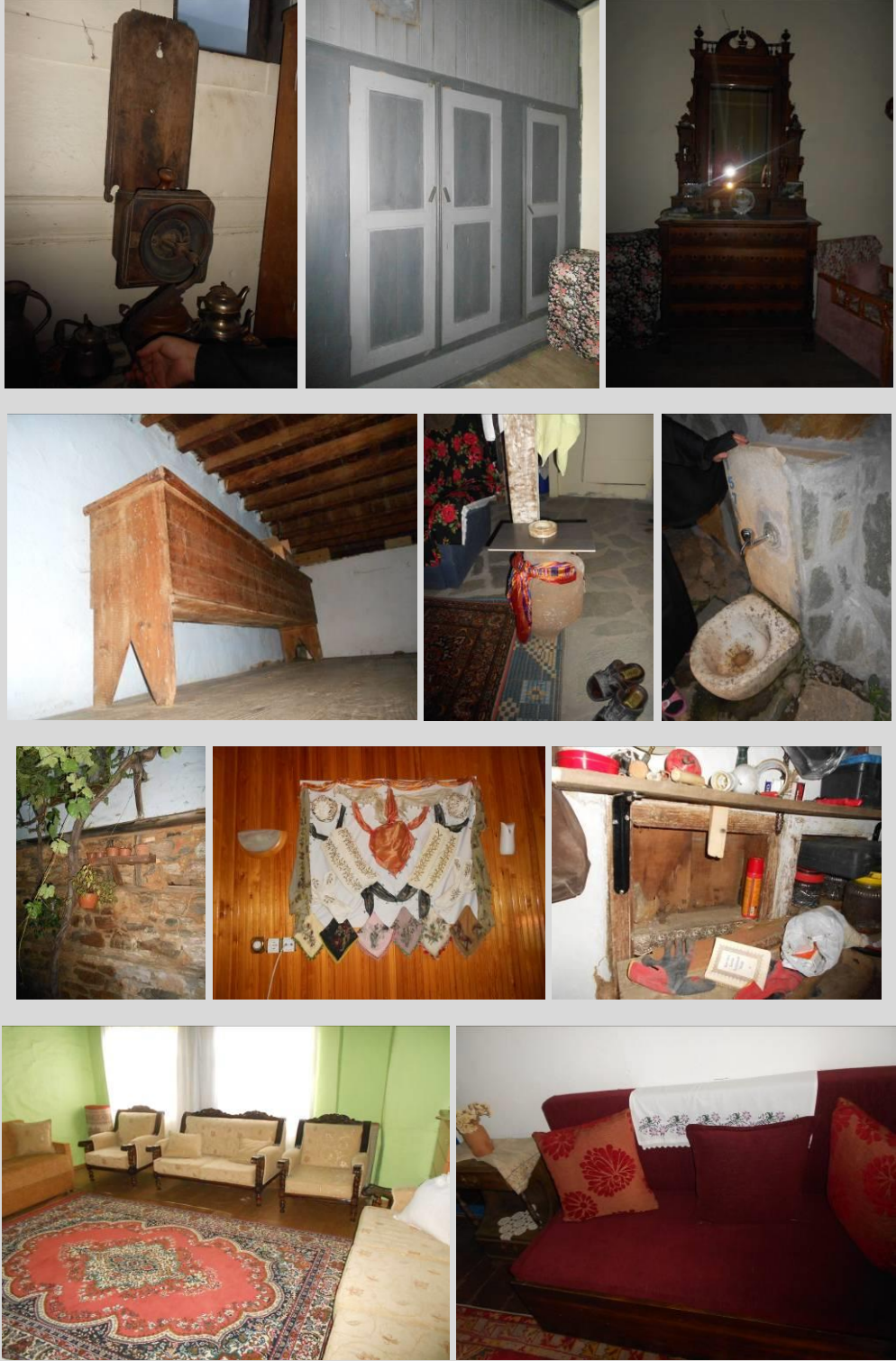
Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişinde şey okunması aşağıdaki çıkarımları ortaya koymaktadır.

- Şeylerin mekan-yaşam biçimlenişinde, iki durum baskın olarak etkindir. Birincisi, mekanla birlikte inşa edilmeleri; ikincisi geçimlerini sağladıkları üretim ve tüketim ilişkisidir. İki etken bireysel kullanımı, ona bağlı aile ve toplum kullanımını etkilemektedir.
- Bölgenin geçim kaynağının değişmesi yaşamın şeylerini dönüştürmüş ancak toplumsal kabulleri evrilerek dönüşmüştür.
- Mekanda şeylerin üretilme biçimi, malzemesi ve bunlara bağlı fiziksel algısı değişmektedir. Ancak mekanda şeylerin konumlanması ve kullanım biçiminde alışkanlıklar önemsenmektedir.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

NeT görüşme kaydından

.....

70'lerde elektrik gelene kadar, akşamları lamba iskemlesinin çevresinde toplanırdık. Bizim evde 4 köşeli olanı vardı, gaz lambası akşamları üzerine koyar, çevresinde mahallenin kızları toplanır, çeyizleri işlerdik. Bizim zamanımızda çeyiz yapmak bile zordu, elektrik geldi de rahat bir nefes aldık.

ŞeT görüşme kaydından

.....

Zamanında bu evde üç hane yaşarmış. Kayınvalidem eltisi, onun kayınvalidesi. Kayınvalidemin odası bu odaymış gelin odasıymış burası. Buradan kolayca hem çardağa hem avluya çıkıp hizmet edebiliyormuş. Çıkmalı manzaralı ayrıca böyle köşede kalıyor saklı gibi daha ne olsun. Biz üsteki büyük katın köşesindeydik. Şimdi kayınvalidemin odasını kullanmıyoruz. Oğlanın bilgisayarını kanepenin altına var orda kalıyor, bilgisayarla vakit geçiriyor. Oda çok eski baksana zor duruluyor niye burda vakit geçirir anlamam. Yüklüğü, banyo dolabı duruyor hala ikisinde de kullanmadığımız, az kullandığımız eşyalar var. Kayınvalidem buradan köşke çıkar kayınpederine hizmet edermiş. Kayınpeder akşamları bahçeden tarladan gelince orada, köşkte kahve içermiş. Tabi orda içer kahveyi tüm Cumalıkızık ayaklarının altında. Sonra benim kızımın oyun yeriymiş arkadaşlarıyla oraya tırmanırdı. Sonra ben oğlanların sünnetinde orayı kapattırıp önüne bu mutfak yaptırdım, kızım bana çok darılıp kızmıştı. Hala da söylenir benim kızlarımda burada oynayacaktı niye kapadın ki, şimdi ne güzel benim gibi çıkıp orda oynayacaktı. [bunun üzerine evin oğluna neden iki odası olduğu ve evde o kadar oda varken, neden yıkılmak üzere olan gelin seçtiği soruldu].

.....

– Çardaklar ferahtı diyorsun niye camla kaptın? Bu halimi hoşuna gidiyordu. Yok kızım. Soğuktan durulmuyordu. Kar yağmur hep içerdeydi. Zaten eski ev zor ısınıyor öyle olunca hiç ısınmıyordu. Aslında ben eski duvar yüksekliğinden tavana kadar istemiştin. Ama camcı parayı da aldı böyle yarım yamalak biçimsiz yaptı. Restorasyon sırası bana gelince anlatacağım, bunları kırsınlar eskisi gibi olsun. Köşkü de anlatacağım eskisi gibi yapsınlar torunlar çıkıp oynasın benim kızında gönlü olsun. Ah benim kızda geldi işte. Bende senden bahsediyordum, yukarıda nasıl oynadığınızdan bana orayı kapatınca gönül koyduğundan işte.

.....

– Anlaşılan tüm yenilikleri oğlanların sünnetinde yaptınız? Ne zaman oldu. Evet, kızım sünnet yapıyoruz mecbur konu komşu gelecek onlar ağırılanacak evi elden geçirdik. Köşkü kapatıp çardağı bölüp mutfak yaptık. Şu köşedeki banyo dolabının yerine de banyo yaptık. Ben çardaktan tek kapısı olsun istedim. Eşim zorla içerdeki odadaki dolap kapağı yerine kapı koydurdu. Sonra ameliyat olunca çok dua ettim. O kapı sayesinde gidip gelebiliyordum. Yoksa çardaktaki kapıyı kullanmazdım, baya yattım. Çardakların tamamını pencereyle kaptık.

.....

ŞeT görüşmesi sonrası oğluya yapılan görüşme kaydından

Diğer odada yatağım ve dolabım var uyumak için orayı kullanıyorum. Buradaysa bilgisayarım diğer ıvır zıvırlarım var. Annem doğru demiş evdeysem buradayımdır. Bilgisayarım diğer odalara taşıma gereği duymadım. Buradan mutfakla kolayca çıkıp ihtiyacımı alıyorum. Eve gelince avludan direk çıkıyorum. Ne biliyim böyle köşede uzak kalıyor, rahatça kafa dinliyorum. Manzarası da güzel. Evet haklısın evin en sorunlu yerlerinden biri bilmem seviyorum burada olmayı. [sözü geçen mutfak çardakta eskiden bulaşıklık olan yere yapılmış]

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Sözel Anlatımlar

NiT görüşme kaydından

.....

– Teyzem söz verdim ya, hem sen niye karşısın bu kadar resim çekilmeye Benim babam hiç sevmezdi resim çekilmeyi bende sevmem çektirmem hem günah kızım. Şimdi herkes de bir makine çat çat çekiyorlar. Beni niye çekiyorlar.

– Anlaşılan gelen insanlardan şikâyetçisin, gelmeseler kalabalık olmasa daha iyi. Kızım olur mu öyle şey onlar misafir insan misafirden şikayet olur mu? Gelsinler gezsinler. Evi çekeceklerse çeksinler. Ama beni çekmesinler. Bak bir kapı önünde oturmadılar. Çekmeseler senin gibi hep beraber kapı önünde otursak Eğreğe de bu yüzden gitmiyorum. Onlar bir şeyler satarken ben de gidiyordum. Oturuyorduk sohbet ediyorduk. Orada da bizi çekiyorlar. Gençliğimizde yaşlılar kapı önünde oturur gençlerin bağdan bahçeden dönmesini beklerdi. Bende oğlanı bekliyorum

– Hep böyle kapı önünde oturur muydunuz?

Gençliğimde bağa bahçeye giderdik. Yaşlılar kapı önü direkleri vardı orada oturur beklerlerdi.

– Her yerde var mıydı? Peki o direklerden hala var mı görebilir miyim?

Oturma direkleri kalmadı ki odun yapıp yaktılar. Şimdi sandalyeler var. İşte böyle taşlar var oturuyoruz. Daha çok egeğe gidip oturuyorlar. Yada kapı önüne tezgah açıp satış yapıyorlar. Ben gibi yaşlılar hala otururuz. Gençler satış yapmak için oturur. Sen altına minder al üşüteceksin.

– Avluda fırın varda aşhane yok, bu fırında mı yemek yapıyordunuz.

Fırında ekmek pişirirdik. Yukarıda ocakta yemek pişerdi. Bayramda, düğün dernekte fırını yakar büyük kazanlarla yemek pişerdi. Fırında ekmek lokum yaparım. Yapardım aslında şimdi yaşlandım bir şey yapamıyorum.

.....

– Sen gelin geldin anlaşılan buraya tek gelin miydin?

Eltim, ben kayınvalidem bir arada yaşıyorduk. Kayınvalidem ölünce çoluk çocuk olunca sığamadık ayrıldık elimle oda yandaki evdeler. Kayınvalide ölünce buralarda bir eve sığılmıyor. Artık gelinler, kimse bir eve sığamıyor. Bak bizim gelinde gitti. Kocaman ev hep beraber yaşasak. İnsanlarda sabır kalmamış. Biz nelere sabrettik.

....

– Yukarıdaki ocak neredeydi hala duruyor mu?

Çardağın oradaki oda da ocak vardı. Orda yemek yapardık o oda ısınırdı. Çardakta da bulaşıklık vardı orda yıkardık bulaşıkları.

– Yukarı su taşımak zor olmuştur.

Zor olmadı, benim kayınpeder severdi yeni şeyleri su gelir gelmez yukarı su çektirdi.

– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?

Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir deli kınaları yapılırdı. Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştur.

–Şimdi duruyor mu ocak, bulaşıklık, banyo dolabı,

Söktüm hepsini. Bulaşıklığın yerine daha büyük mutfak yaptım. Banyo dolabın yerine de kocaman banyo yaptırdık güzel rahat oldu.

MÜT görüşme kaydından

...

Şurada çınarın altındaki eve gelin geldim. Kaynanam elim ben birlikte oturuyorduk. Çok zorluk çektim anlatsam. Sabır vardı sabrettik kızım allahta verdi çok şükür. Bağ bahçe çok para getiriyordu. Kaynanam ben öldükten sonra iki elti geçinemezsiniz deyip bahçenin birini satıp şimdi oturduğumuz evi aldı. Çok şükür. İki çocuğumu o küçük oda yıkadım yatırdım orada büyüttüm.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Sözel Anlatımlar

SüT görüşme kaydından

– Eviniz restore olmuş bana gezdirir misiniz?

Dağınıklığımızın kusuruna bakmayacaksın gezdireyim.

– Estağfurullah, ben göreyim birkaç resim çekiğim yeter. (çardağa yani sofaya çıkıyoruz.) Burasını pencereyle kapatmışsınız ama boyanmamış restorasyon sırasında mı yaptılar, boyamamaları ilginç.

Orayı restorasyonu sırasında yapmadılar. Kapalıydı normalde orijinal hali açık deyip açık bıraktılar. Bir yıl öyle kullandık ama olacak gibi değil yağmur, kar, soğuk ısınmıyor. Mecbur ayrıca para verip orayı benzesin ferah olsun diye ahşap görünümlü pencere ile aynı yükseklikte kapattım. Birde banyoyu istediğim yere yapmadılar. Benim banyom şurada köşede idi. Hayatın oradaydı. Giderini filanda güzel vermiştik. Oradan olmaz deyip karşı taraftaki odaya yaptılar dışarıdan görünen kocada bir cam koydular. Sen söyle sende mimarmışsın, banyo orada olur mu üstelik öyle koca cam olur mu? Üstelik oğlumu evlendiririm, torunlar gelir sen niye benim bir odamı banyo yapıyorsun, benim odaya ihtiyacım olacak. Allah razı olsun gene de restorasyonunu yapanlardan yoksa biz nasıl yapardık

Diğer köşede bizi dinleyen eşi bu noktada konuşmaya dahil oluyor. Evet karım haklı eski yeri iyiydi. Böyle olmadı diyor.

– Tek şikayetin bu mu banyo eski yerinde olmaması mı? Eski yerinde olsa tüm sorun senin için çözülecek mi?

Evet çözülür. [banyoya bir basamak yukarıdan yapılmış, içindeki donatı düzeni de engelli kullanımına pek müsait değil. Eş bir ayağından engelli olmasına ve bastonla yürütmesine rağmen tek şikayeti banyonun eski yerinde olmaması. Farklı zamanlarda ve konu aralarında tekrar sormama rağmen ısrarla en büyük sıkıntısının yerinde olmamasını dile getirdi. Alıştım bir şekilde kullanıyorum. Eski yerinde olsun yeter dedi.]

AyT görüşme kaydından

– Ekmek teknesi yukarıda ya sizin bulaşıklık filan nasıl oluyordu. Su nasıl yukarı alındı nasıl aşağı verildi. Var mıydı?

Bak asıl sen gel şuraya bak (iki evin birbirine birleştiği dışarı çıkma gibi uzanan bir yer gösteriyor). Bu iki evin bulaşıklığı dışarıdan birleşmiş iki evin birbirine bağlantısı varmış gibi duruyor. Aslında yok onlar iki evin bulaşıklığı gir oraya doğru bak boru göreceksin. O plastikler eskiden yoktu dışarı şırşır diye su akarmış. Sonra yağ tenekelerini kesip kıvrıp boru yaparlarmış. Yağ tenekelerini her şeye kullanırdık. Plastik boru taktılar mutfak oldu. Zeytinyağları, başka yağ pek kullanılmazdı, buranın diğer köyleri yağcıdır. Büyük tenekeler ile gelirdi. Tenekeleri kıvrır boru yapardık. Kışın yukarıdaki sarpının altına kıvrıp kapak yapar kışlıkları orada depolardık. Şimdiki gibi bolluk yoktu çeşit yoktu. Her şeyi değerlendirirdik. Dedem bir otelin eski karyolarını satılırken alıyor. Onları üst kata odalara dizmiştik. Kimsenin evinde karyola yok. Sünnet yatağı, gelin yatağı yapılacakken o karyola ev ev gezerdi.

ReT Görüşme Kaydından

– Hayattaki oturmada ne güzelmiş yazın ne güzel burada keyif yapıyordur.

Aslında orası öyle değildi. Daha yukarıdaydı samanları filan biriktirdik üstünde altında tavuklar gezinir yumurtlardı. Şimdi birkaç basamak merdiven var ya o daha çoktu arada çıkıp otururduk. Kahvaltı yapardık. Sonra aşağı indirdik kullanımı daha rahat oldu. Kahvaltı yapıyoruz akşam yemeklerini yiyoruz. Cevizli lokma filan yapınca yer sofrasını koyup orda hazırlıyorum. Dün gelseydin sıcak sıcak yapmıştım.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

ZeT görüşme kaydından

– Karyola var mıydı, yoksa divan mıydı?

Karyola yoktu yüklükte yataklar vardı annem yapmıştı. Bir tanede kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınırdı. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. Şerife abla burada ekliyor. Aysel teyzede gördüğümüz aynalı şifonyerde onun annesinin gelin dolabıymış. Ne güzel işlemeleri var. Bu güzellikte dolap yok artık. O oda benim odamdı banyonun olduğu yerde bir şey yoktu su dökünme dolabı yaptık. Sonra da orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor. [eskisi gibi durmasından çok mutlu yüzüne de bu durum yansıyor.]

.....

– Bulaşıklığı restorasyonda korumuşlar ocakta çardakta mıydı? Bulaşıklığın suyu nasıl oluyordu.

Ara boşlukları güzel yapamadılar daha muntazamdı bahçeye akardı su. Bakır kaplarla getirirdik. Onların alt taşları olurdu bakır kapları oraya koyar içinde su alır yıkardık. Daha sonra aşağı yeni mutfak kurduk hala onu kullanıyor kızım. Bu bölümde bizim içeride mutfagımız var. Aynı evde iki aile iki baş olduk. Ne yapacaksın insan kendi yetiştirdiği evladına da ters düşebiliyor.

SaK Görüşme Kaydından

– Restorasyonu siz yaptınız herhalde yarım kalmış.

Evet ben yaptırdım. Şimdilik avluyu bu tarafı ve mutfak olarak kullandığımız damı yaptım. İnşallah kuruldan karar çıkarsa karşıyda yaptıracağım

– Hep burada mı yaşıyordunuz?

Bu köylüyüz ancak Bursa'ya yerleştiğimiz. Yazları arada buraya geliyorduk. Evler eskiyip oturulmaz olunca gelmeyi bırakmıştık. Şimdi geri döndük buraya yerleştik. Üst katta kalıyoruz burayı kafe olarak işletiyoruz.

– Üst katları gezmeme mümkün mü? Hem bana eski hallerini de anlatırsınız.

Olur siz biraz dinlenin müşterilerde azalsın gezdiririm.

Sonrasında avludaki damın fırının hikayesini çocukluğunu anlatarak gezdiriyor. Araştırma kapsamında anılarını bu kadar detaylı anlatan tek erkek katılımcıydı. Ancak çocukluğun çok az bir kısmı burada geçmiş. Bursa'da yaşamış. Aslında köyün geçmiş yaşamına çok tanıklık etmemiş. Köy popüler olunca buraya dönüp kafe açma işine girişmişler. Mevcut avlu düzeninde hayvanların su içtiği yalağın olduğu yeri ıslak hacim, damın birini de mutfak yapmışlar. Üst katta oturma odası ve yatak odaları var. Diğer ev çok kötü durumda ve odada eski tip ocak bulunuyor. Ancak çok harp durumda hiçbir fiziki özelliği anlaşılmiyor.

Kadınlar Derneğindeki Anlatı kayıtlarından

– Bak şerife abla istemiş olduklarınızı bıraktım bunlarla beraber borcunuzoldu Durdur gitme para var veriyim öyle git.

Sonrasında

– Bak asıl ben sana ne diyeceğim. Şu caminin oradaki Evi var ya o paraya sıkışmış, babasıyla da sorunları da varmış satıyor o evi. Sen al orayı. Hem köyümüzün insanın hem buradaki herkes senden peynirini kaymağını alıyor yabancıya gitmemiş olur. Para istiyormuş bitikmişin vardır senin üstünü kredi al borç al tamamla, hem uygun hem ev yenilendi bakım gördü. Köyümüze yabancı insan girmesin. Bildiğimiz tanıdığımız insan olsun.

– İyi diyorsun hoş diyorsun bilemedim, o kadar para az değil sonuçta.

– Sen beni anladın dimi yıllarca köye yabancıları almadık gene almayalım sen düşün taşın ben konuşurum onlarla el sen o evi. İçimize yabancı girmesin.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Sözel Anlatımlar

Kahvehanedeki Anlatı kayıtlarından

– Neden kimle konuşmak istesem muhtara yönlendiriyorsunuz? Sorularımı cevaplamak istemiyorsunuz? [bir önceki hafta kahvehane gözlem yaparken şöyle bir olay gerçekleşti] Sinema öğrencileri köyle ilgili belgesel hazırlamak için gelmişlerdi. Kahvehanede röportaj yapmak istediklerinde erkekler muhtara yönlendirmişlerdi. Muhtardan daha sağlıklı bilgi alınacağı için onun görüşmelerinin yeterli olacağını söylemişlerdi. Sonrasında yan masamda muhtar ve ihtiyar heyetinden biriyle yapılan röportajı dinlemiştim]

– Muhtar daha tecrübeli senin gibi öğrencilerle çok görüştüğü için alışık hem sana daha güzel cevaplar verir. Sen biraz önce sormuştun ya bizim yaşamımızda ne değişti diye. Pek bir şey değişmedi. Asıl kadınlar değişti sen onlarla konuş. Hepsinin bir işi oldu. Eskiden başa bahçeye gider boş vakitlerde kahveye gelirdik. Şimdi de çoğumuz başa bahçeye gidiyoruz gene kahvehaneye geliyoruz. Yada restaraunt tezgah işletip gene buradayız. Senin anlayacağın bizim için yaşam aynı geçim derdi. Eskiden kahvehaneye kadın girmezdi şimdi kadınlı erkekli oldu. Bu kadar kalabalık değildi. Güzel oldu çokça misafirimiz var. Ben köye yabancıların gelip dükkân açmasından, belediyenin işletme açmasından şikayetçiyim. Köyü bilmeyen insan nasıl barınır ki burada zaten barınamıyorlar.. Birde duran restorasyonlar devam etsin istiyorum. Madem mimarsın bu konuda yardım et bize.

– Muhtarla görüştüğümde geçen hafta diğer öğrencilere anlattığı cevaplardan çokta farklı bir şeyler söylemedi. Sorular farklıda olsa aynı standartlaşmış cevaplara yöneldi.

Erkeklerin direnci evlerinde eşleriyle sohbet derken ve baş bahçede çalışırken kırılıyordu.

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde TOPLUM

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişinde toplum okunması aşağıdaki çıkarımları ortaya koymaktadır.

- Beden deneyimi, aynı zamanda ailenin ortak deneyimine dönüşmektedir. Böylelikle beden deneyimi toplumsal deneyime evrilmektedir. Bu da bireysel mekanlar ile toplumsal mekanlar arasındaki ilişkiyi, biçimlenişi ve konumlanışı etkilemektedir.
- Cumalıkızık'da toplumsal mekanların önceden düşünülerek üretilmiş olması; sonrasında devamlılık göstermesini sağladığı düşünülmektedir. Çünkü insanlar bir araya gelme mekanlarını aynı biçimde korumak istemektedir.
- Sonuçta beden-şiiir ve beden-şey ilişkisi şiiir-toplum ve şey-toplum ilişkisine evrilirken birbirinin içinde erimektedir. Arada sınırların olmadığı bu ilişkide hangisinin önce hangisinin sonra başladığı kaybolmaktadır.

EK D: Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde Bağlamların Okunması

Yukarıda Ek C'de de görüldüğü üzere araştırma kapsamında mekanı anlamlandıran ilintilerin okunmasında, ortaklıklar bulunmaktadır. Bu ortaklıklar ilintilerin keşim iz düşümü olarak mekanı anlamlandıran bağlamları tanımlamaktadır. Araştırma verileri tekrar ele alınarak bağlamlar açısından analiz edilmiştir. Böylelikle ilintilerin keşiminin bütüncül şekilde ele alınarak okunması ve çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bu okumalara ait veri analizleri Çizelge Ek D.1, Çizelge Ek D.2, Çizelge Ek D.3, Çizelge Ek D.4, Çizelge Ek D.5 ve Çizelge Ek D.6'da yer almaktadır⁸.

⁸ Keşimlerin verileri aynı renk ile belirtilmiş ve önem derecesine göre koyudan açık renk tonuna doğru kodlanmıştır.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-ŞİİR Kesişimi

NeT görüşme kaydından

....

Üst katlarda ocaklarda yemek yapılır, yanlarında kap kaçak için eşyaların kondu bulaşıklık vardı. Avlusu büyük olan ya da kalabalık ailelerin evlerinde avluda aşhaneler ve fırınlar bulunurdu. Şimdi pek kimsede aşhane kalmadı, ancak Şerife'nin evindeki duruyor hatta o kullanıyordur da orada görürsün aşhaneyi. Aşhanede hala ekmek lokum yapar.

Aşhaneden başka avlularda birde damlar vardı. Hayvanların damı işte orda kalırlardı. Avlu yada dam girişinde çeşme vardı. Çeşmeden akan suda el yıkanır. Onun alt kısmında da hayvanların aharı bulunurdu. Tabi bu çeşmeler herkesin evinde olmazdı ancak 66'da çeşme suyu evlere geldi. Öncesinde sokak başlarındaki çeşmelerde çamaşır yıkardık görmüştür çeşmelerin önünde düz büyük taşlar bulunur onlar çamaşır taşıydı. O taşın üstünde çamaşır dövülür yıkanır.

ŞeT görüşme kaydından

Ayakkabılarımızı kırmada (merdiven sahanlığı) çıkarıp üst kata çıkıyoruz.

– Kıрма nedir?

İşte bu merdivenin kırıldığı yer.

Eskiden tavuklar, köpekler yukarı çıkmasın diye kırmada kapı vardı, hayvanlar gidince kapıları da kaldırdık.

– Eee diğer merdivende kıрма yok orda kapı yok muydu?

Yok, tabii ki orda da vardı. Orda da merdivenden önce hemen girdiği yer de vardı. Hayvanlar gidince onu da kaldırdık.

Burası büyük bir çardaktı sonra ben bölüp burasını mutfak yaptım.

– Çardak derken neresi?

Burası işte çardak aşağıda da karşıda da olan yere çardak deriz.

– Niye çardak diyorsunuz normalde başka adı vardır.

Bilmem çardak işte havalı havalı ferah burada oturuyoruz. Aslında buradaki karşıdaki hiçbir cam yoktu. Camın daha alt hizasından duvar vardı. Oğlanların sünnetinde cam yaptırdık. Camcı istediğim gibi yapmadı o kadar dedim böyle yarım yamalak yaptı.

....

– Dam kelimesi de ağzınızdan düşmüyor.

Öyle farketmedim. Alışkanlık herhalde. Dam önemli tabi, insanın başını sokacak bir damı olmalı. Kurdun kuşun, börtü böceğin hepsinin var bir damı. Bizde hayvanlarımıza, eşyalarımıza, senin gibi gelen misafirlerimize dam yapıyoruz. Yaradan damsız, ocaksız bırakmasın.

.....

Yanındaki ahşap dolaba sarpın deriz. Orda yaptığımız ekmekleri, unları koyuyoruz. Kaç yıllık ben bile bilmem kestane ağacından, gürgende olabilir. Ama eski işçilik taş gibi gelin geldiğimden beri kullanıyoruz. Fare haşere hiç biri içine giremez kapağını açıp baksana taş gibi kapağı tam örtülür. Rutubet yapmaz koy ekmeğini yıllarca kalsın. Şimdi böylesini bulamazsın. Yapmak istesen de yapamazsın. Hem yapacak usta kalmadı hem de ağaçlar kurudu ama düzelecek şimdi.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-ŞİİR Kesişimi

Sözel Anlatımlar

NiT görüşme kaydından

– Tekim, geziyorum hem de araştırma yapıyorum bana yardımcı olur musun senle sohbet etsek.

Ben yaşlıyım ben bilmem **egreğin** oradakiler sana yardım etsin sen egreği de bilmezsin köy girişinde bir şeyler satılıyor ya orası işte. **Eskiden hayvanların toplandığı egrekti. Misafirler meydan, pazar diyorlar.**

.....

– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?

Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir **deli kınaları** yapılırdı. **Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi**, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştu.

AyT görüşme kaydından

– Yukarıda tek ocak var. Köyün diğer evlerin de hep tek ocak oluyormuş. Nasıl sınıyor diğer odalar.

Sobalar gelince ocaklar kalkmaya başladı. Bir iki yere bile soba kurulduğu oldu. Öncesinde **tandır** yapardık yatakların içine.

– Tandır nasıl oluyor.

Teneke içine ocaktan köz alır koyarsın onu da çarşafın üzerine başka bir şey serersin, yatak kirlenmesin diye. Yatağa koyup üstünü kapatırsın yatak ısınır bu şekilde.

.....

Buda **şaraphana**, üzüm korsun, sonra çıkıp üstüne çiğnersin diğer taraftan suyu akar onu toprakla kaynatıp pekmez yaparsın. Kabukları da ziyan edilmez şu küplere doldurulup bekletilip sirke yapılırdı. Bunlarda sirke küpleriydi. Böyle işte başka sorun var mı olursa gene gel.

ZeT görüşme kaydından

–Nereden geldin buraya, şimdi düğünler Bursa'da yapılıyorymuş senin de öyle mi oldu?

Şuradan biraz yukarıdan buraya ata binip geldim işte..... sonra damat evinde yemek eğlence düğün olurdu yani. Öncesinde **hacı odası** hazırlanmış olurdu.

– Hacı odası ne oluyor?

Gelin odasına hacı odası denir. Düğünden önce kız tarafı gelir gelin çeyizi dizilir, konu komşudan tarihi eşyalar hediyeler gelir süslenir. Damat tarafı da kız tarafına hacı sofrası kurar o gün. Kelem, lahana sarması, etli sarma, kabak dolması yapılır. Bizim buraların büyük kabaklarından. Biri güzel bir şey yaptığında hacı sofraların olsun diye dua edilir.

.....

Burada eskiden hayvanlar varken süt boldu kaymaklar peynirler yapardık. Akşamları sütlü kahve içmeye giderdik. Ş'nin annesi bize gelirdi ben ona giderdim **helvanada** sütlü kahve pişirdik. Helvana bir çeşit tencereydi. Düşün süt çokcaydı ki tencere ile pişiriyorduk. Yoğurtlar mayalar kambur kafeslerde saklardık ellemezdik. Sallanmasın, ırgalanmasın kötü olmasın. Süt sağmakta önemliydi hele **dombeyi** sağmak ayrı maharet isterdi. Dombeyi dananın büyüyüp ilk sağılmaya geldiği zaman. Dombeyi sağmayan kadına kadın denmezmiş”

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-ŞİİR Kesişimi

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Şiir ilintisinin okunmasında da belirtildiği üzere araştırma kapsamında yöreye özgü şiir, türkü ve maniyle karşılaşılmamıştır. Bu noktadan hareketle şiirsel imge oluşturma potansiyeline sahip ifadelerin izleri takip edilmiştir. Bu ifadeler kullanımı değişse bile devamlılık gösteren beden deneyimin sözel yankılanması olmaktadır. Yöre halkı; mümkün olduğunca yabancıların yanında bu ifadeleri kullanmamaya çalışsa da sohbet biraz ilerlediğinde ifadeler gün yüzüne çıkmaktadır. Bu da mekan-yaşam biçimlenişinde beden deneyimin şiirsel imge barındırdığını göstermektedir.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-ŞEY Kesişimi

Sözel Anlatımlar

Süt görüşme kaydından

– Köşe koltukta güzelmiş. Sedirler gitmiş ama vazgeçememişsiniz aynı şeylerden. Diğer bir odam koltuklu istersen onu da gösteriyim. Burası böyle yaptık rahat oluyor alışmışız bu düzene. Eskiden sedirlerin altına eşyaları koyar örtüsüyle kapatırdık. Bunların sandıkları da var öteberiyi güzel toparlıyor. Rahat oluyor.
– Aynı ölçülerde mi sedirle. Neredeyse herkesin evinde sedir gördüm. Böyleydi oda cam hizasına kadar. Aynı şeyi görürsün evlerde aynı ustaya yaptırıyoruz. Aynı usta olmasa bile gösteriyoruz bunun gibi yap diyoruz. Git yeni evlere [yeni evler restore edilen evler] hepsinde vardır. Böyle yeni sedirler. [yeni sedir kendi söylediğine gülüyor]

ZeT görüşme kaydından

– Köşe koltuklarında güzelmiş. Seki vardı herhalde burada, burada oturmak kışın zor olmuyor mu?
Evet seki vardı üstüne dantel işlemiştim. Minder halısı dokumuştum kadifeden seki altlığı (kadife kumaştan sekinin üstünden yere kadar sarkıp altını örten örtüye seki altlığı deniyor) yapmıştım. Sekinin altına eşya koyuyorduk. Buda onun gibi içinde gözleri var eşyada konuyor. Çardak ferah ışırdan gelen su sesleriyle oturuyoruz, eskiden daha gürül gürül akardı sular. Kışın burada kalamıyorum, soğuğa dayanamıyorum. Bursa'ya kızın torunların yanına gidiyorum. Buraya da geliyorum, yazın buradayım, köyüme nasıl bırakıyım köyümü. Şimdide bayram hamur yoğrulacak baklava oturtması yapılacak sağolsun torunda geldi ortalığı temizledi. Ben yapamıyorum onlar konu komşu bir araya gelip yapacak. Sen ne yapacaksın bu bayram Şe..

.....

– Senin haciodan nasıldı? Karyola var mıydı, yoksa divan mıydı?
Karyola yoktu yüklükte yataklar vardı annem yapmıştı. Bir tane de kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınırdı. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. ŞeT burada ekliyor. Aysel teyzede gördüğümüz aynalı şifonyerde onun annesinin gelin dolabıymış. Ne güzel işlemleri var. Bu güzellikte dolap yok artık. O oda benim odamdı. Banyonun su dökünme dolabıydı. Sonra da orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor [eskisi gibi durmasından çok mutlu yüzüne de bu durum yansıyor]. Böyle istedim yaptılar, Allah razı olsun onlardan.

AyT görüşme kaydından

– Eski sekiyi bozmamışsın duruyor hala.
Kıyamadım baya eskidir. İşlemlerini kendi elimle yapmıştım. Yastıklarını değiştirdim eskisini temizlemek zordu, ağırdı. Bunlar kolay temizleniyor. Diğer odadaki çok eskiydi oraya koltuk yaptırıldı. Şe kızının evinde görmüşsündür ondan [köşe koltuklardan bahsediyor]

Kadınlar günü görüşme kaydından

Bayram temizliği yapıyım biraz ortalık toplayım dedim. Her yerim argıdı. Aslında şimdi işimiz kolay kaldırı kilimi silkele bir süpür tamam. Eskiden öylemiydi ahşapları tek tek ov. Ahşaplar cilalı değildi, halı kilimde yoktu. Ahşapları fırçalar ile ovardık, yumuşacık olurdu. Yumuşak ahşapların üzerinde yürümeye doyum olmazdı. Ayağını pamuğa basardın, odada oturması bile başka türlü bir keyif verirdi. Gençken güç kuvvet vardı ovuyorduk. Şimdi her şey kolay da yapacak takat kalmadı.

Ayrıca günde yüklükteki yorganları nasıl havalandırdıkları, Bursa'dan gelecek çocukları ve torunları için nasıl hazırladıkları konuşuldu. Bu konuda birbirlerinden yardım istediler.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-ŞEY Kesişimi

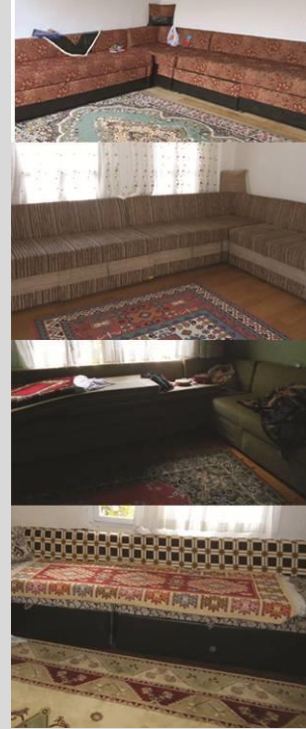
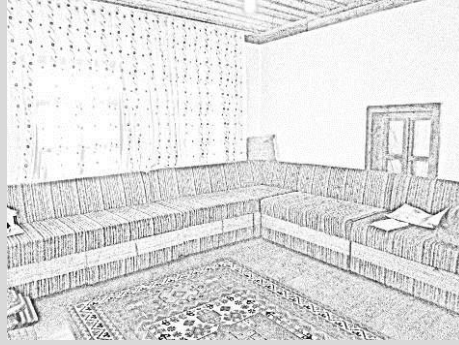
Sözel Anlatımlar

Tüt görüşme kaydından

.....

Bak sana ne anlatacağım. İlk çalışınca para geliyor yüklükte döşeğin arasına koymuşum. Orada para birikmiş, unutmuşum. Sonra bir gün döşekleri çıkardım havalandırmaya içinden 500-600 lira para çıktı düşün ne kadar çok para kazanıyormuşuz.

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Mekanda beden-şey kesişimi, mekanla beraber üretilen donatı sistemin günümüzde yerini bıraktığı mobilyalarda okunabilmektedir. Mekanın şeylerinin zamanla malzemesi ve üretim biçimi değişmiş; kullanımı ve ölçüleri aynı kalmıştır. İnsanlar alışkanlıklarını devam ettirmek istemektedirler.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-TOPLUM Kesişimi

Sözel Anlatımlar

ŞeT görüşme kaydından

....

Zamanında bu evde üç hane yaşarmış. Kayınvalidem eltisi, onun kayınvalidesi. Kayınvalidemin odası bu odaymış gelin odasıymış burası. Buradan kolayca hem çardağa hem avluya çıkıp hizmet edebiliyormuş. Çıkmalı manzaralı ayrıca böyle köşede kalıyor saklı gibi daha ne olsun. Biz üsteki büyük katın köşesindeydik. Şimdi kayınvalidemin odasını kullanmıyoruz. Oğlanın bilgisayarını kanepenin altına var orda kalıyor, bilgisayarla vakit geçiriyor. Yüklüğü, banyo dolabı duruyor hala ikisinde de kullanmadığımız, az kullandığımız eşyalar var. Kayınvalidem buradan köşke çıkar kayınpederine hizmet edermiş. Kayınpeder akşamları bahçeden tarladan gelince orada, köşkte kahve içermiş. Tabi orda içer kahveyi tüm Cumalıkızık ayaklarının altında. Sonra benim kızımın oyun yeriymiş arkadaşlarıyla oraya tırmanırdı. Sonra ben oğlanların sünnetinde orayı kapattırıp önüne bu mutfağı yaptırdım, kızım bana çok darılıp kızmıştı. Hala da söylenir benim kızlarımda burada oynayacaktı niye kapadın ki, şimdi ne güzel benim gibi çıkıp orda oynayacaktı. [[bunun üzerine evin oğluna neden iki odası olduğu ve evde o kadar oda varken, neden yıkılmak üzere olan gelin seçtiği soruldu]

.....

– Çardaklar ferahtı diyorsun niye camla kaptın? Bu halimi hoşuna gidiyordu. Yok kızım. Soğuktan durulmuyordu. Kar yağmur hep içerdeydi. Zaten eski ev zor ısınıyor öyle olunca hiç ısınmıyordu. Aslında ben eski duvar yüksekliğinden tavana kadar istemiştin. Ama camcı parayı da aldı böyle yarım yamalak biçimsiz yaptı. Restorasyon sırası bana gelince anlatacağım, bunları kırsınlar eskisi gibi olsun. Köşkü de anlatacağım eskisi gibi yapsınlar torunlar çıkıp oynasın benim kızında gönlü olsun. Ah benim kızda geldi işte. Bende senden bahsediyordum, yukarıda nasıl oynadığınızdan bana orayı kapatınca gönül koyduğundan işte.

ŞeT görüşmesi sonrası oğluya yapılan görüşme kaydından

Diğer odada yatağım ve dolabım var uyumak için orayı kullanıyorum. Buradaysa bilgisayarım diğer ıvır zıvırlarım var. Annem doğru demiş evdeysen buradayımdır. Bilgisayarım diğer odalara taşıma gereği duymadım. Buradan mutfağa kolayca çıkıp ihtiyacımı alıyorum. Eve gelince avludan direkt çıkıyorum. Ne biliyim böyle köşede uzak kalıyor, rahatça kafa dinliyorum. Manzarası da güzel. Evet haklısın evin en sorunlu yerlerinden biri bilmem seviyorum burada olmayı. [sözün geçen mutfak çardakta eskiden bulaşıklık olan yere yapılmış]

.....

SÜT görüşme kaydından

– Eviniz restore olmuş bana gezdirir misiniz?

Dağınıklığımızın kusuruna bakmayacaksın gezdireyim.

– Estağfurullah, ben göreyim birkaç resim çekiğim yeter. (çardağa yani sofaya çıkıyoruz) Burasını pencereyle kapatmışsınız ama boyanmamış restorasyon sırasında mı yaptılar, boyamamaları ilginç.

Orayı restorasyonu sırasında yapmadılar. Kapalıydı normalde orijinal hali açık deyip açık bıraktılar. Bir yıl öyle kullandık ama olacak gibi değil yağmur, kar, soğuk ısınmıyor. Mecbur ayrıca para verip orayı benzesin ferah olsun diye ahşap görünümümlü pencere ile aynı yükseklikte kapattım.

MÜT görüşme kaydından

Şurada çınarın altındaki eve gelin geldim. Kaynanam eltim ben birlikte oturuyorduk. Çok zorluk çektim anlatsam. Sabır vardı sabrettik kızım Allahta verdi çok şükür. Bağ bahçe çok para getiriyordu. Kaynanam ben öldükten sonra iki elti geçinemezsiniz deyip bahçenin birini satıp şimdi oturduğumuz evi aldı. Çok şükür. İki çocuğumu o küçük oda yıkadım yatırdım orada büyüttüm.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-TOPLUM Kesişimi

Görsel Anlatımlar

NiT görüşme kaydından

– Teyzem söz verdim ya, hem sen niye karşısın bu kadar resim çekilmeye Benim babam hiç sevmezdi resim çekilmeyi bende sevmem çektirmem hem günah kızım. Şimdi herkes de bir makine çat çat çekiyorlar. Beni niye çekiyorlar.
– Anlaşılan gelen insanlardan şikâyetçisin, gelmeseler kalabalık olmasa daha iyi. Kızım olur mu öyle şey onlar misafir insan misafirden şikayet olur mu? Gelsinler gezsinler. Evi çekeceklerse çeksinler. Ama beni çekmesinler. Bak bir kapı önünde oturtmadılar. Çekmeseler senin gibi hep beraber kapı önünde otursak Eğreğe de bu yüzden gitmiyorum. **Onlar bir şeyler satarken ben de gidiyordum. Oturuyorduk sohbet ediyorduk.** Orada da bizi çekiyorlar. Gençliğimizde yaşlılar kapı önünde oturur gençlerin bağdan bahçeden dönmesini beklerdi. Bende oğlanı bekliyorum.
– Hep böyle kapı önünde oturur muydunuz?
Gençliğimde bağa bahçeye giderdik. Yaşlılar kapı önü direkleri vardı orada oturur beklerlerdi
– Her yerde var mıydı? Peki o direklerden hala var mı görebilir miyim?
Oturma direkleri kalmadı ki odun yapıp yaktılar. Şimdi sandalyeler var. İşte böyle taşlar var oturuyoruz. Daha çok egeğe gidip oturuyorlar. Yada kapı önüne tezgah açıp satış yapıyorlar. Ben gibi yaşlılar hala otururuz. Gençler satış yapmak için oturur. Sen altına minder al üşüteceksin.
– Avluda fırın varda aşhane yok, bu fırında mı yemek yapıyordunuz.
Fırında ekmek pişirirdik. Yukarıda ocakta yemek pişerdi. Bayramda, düğün dernekte fırını yakar büyük kazanlarla yemek pişerdi. Fırında ekmek lokum yaparım. Yapardım aslında şimdi yaşlandım bir şey yapamıyorum.
.....
– Sen gelin geldin anlaşılan buraya tek gelin miydin?
Eltim, ben kayınvalidem bir arada yaşıyorduk. Kayınvalidem ölünce çoluk çocuk olunca sığamadık ayrıldık eltimle oda yandaki evdeler. Kayınvalide ölünce buralarda bir eve sığılmıyor. Artık gelinler, kimse bir eve sığamıyor. Bak bizim gelinde gitti. Kocaman ev hep beraber yaşasak. İnsanlarda sabır kalmamış. Biz nelere sabrettik.

Görsel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde BEDEN-TOPLUM Kesişimi

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Mekan-yaşam biçimlenişi; evlerin odalarından çıkmalara, çardaktan hayata, hayattan kapı önüne, kapı önünden sokaklara, sokaklardan meydana uzanan bir yapı sergilemektedir. Bu yapı beden deyiminde toplumsal ilişkilere genişleyen önceden planlanmış ancak doğal örüntü tanımlamaktadır. Beden ve toplum deneyimi, okunabilen bu yapısı ile hem birbirini var etmekte, hem de birbirine genişleyip daralmaktadır.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR-ŞEY Kesişimi

Sözel Anlatımlar

Tüt görüşme kaydından

– Merhaba kolay gelsin o ne öyle?

Kestane çiçeği. Sen daha gitmedin mi, yazamadın mı hala?

– Napayım anlatmadın ki yazıyım. Bu kestane çiçeği nasıl oluyor kestane ağacında mı?

Kestaneler dokunuyor ya şimdi buda çiçeği bunlarda dökülür ya da toplarsın. Bende paketliyorum. Sinüzitleri temizler, sinüzite bağlı baş ağrısına iyi gelir. **Bak gazel çıktı içinden. Asıl sen bunu yaz gazeli yaz.**

– O kestane ağacının yaprağı değil mi? Ağaç yapraklarına gazel mi diyorsunuz? Buda gazel mi mesela.

Hayır o çam ağacı yaprağı, diğeri iğde ağacı yaprağı. Bu gazeldir. Bu olgunlaşınca dökülünce sararınca biliriz kestanenin zamanını buna gazel deriz. Al senin olsun koy defterinin arasına. **Sen gazeli yaz.**

– Niye gazeli yazayım?.

Burası kestane köyü. Kestanenin olgunlaşmasını, toplanma zamanını gazelden anlarız. Kurumasını beklerken üstünü gazelle örteriz.. **Burası kestane köyüdür, kestanenin olgunlaşması, ölmesi, beklemesi gazelle olur.**

ŞeT görüşme kaydından

– Hayvanlar niye gitti, turizme yönelince mi gittiler?

Kızım hayvancılık, turizmden çok önce bitti. Araba yatağı yapıldı, çevremize çok fazla yapı yapıldı. Hayvan otlatacak yer kalmadı. Sonra yem almak gerekti, eee tabi pahalı oldu. Yenişehir de hayvancılık gelişti, daha ucuza yapıyorlar bizde oradan alıyoruz. Bizde hayvan yemi için tarlada yok. **Asıl işimiz kestaneydi. Bursa'nın en güzel kestane şekerleri bizim köyün kestanelerinden yapılırdı. Sonra kestanelere hastalık bulaştı, kurudular, neden olduğunu bir türlü bulamadılar şimdilerde kendiliğinden geçmeye başladı inşallah eski gibi olacak.**

NiT görüşme kaydından

– Tokmak derken ne yapıyordunuz?

Şimdi kestaneleri döverdük onla.

– Nasıl yani?

Dur ben sana baştan anlatıyım. Önce dokucular gelir kestaneyi dokurdu. Toplayıcılar toplardı, sonra yığılır tokmakla dövülürdü. Sonra buralara yukarılara sererdik ocağa kadar beklerdi kururdu, cücüklenmesin diye de arada tirmıklardık.

– Şimdi ben anlamadım dokumak ne dokucu ne?

Ya sende hiç bir şey bilmiyorsun. Dokumak uzun sopalar ile ağaca vurarak kestanelerin yere dökülmesi bunu dokuyucular yapar. Sonra toplayıcılar o dökülenleri toplar. Dokuyucular vurdu ya bu kestaneler açılır, açılmayanları da tokmakla dövülür açılın diye sonra avluya bahçeye yukarıda açık yerlere serilir cücükleşmesin diye tirmıklanır. Ha şu arkadaki yer var ya kapısı olmaya git oraya.

– Nereye dama mı?

Bak sen her şeyi biliyorsun damı bile biliyorsun bana niye soruyorsun. Evet dama gideceksin. Orda arkadaki var ya kölemen onlar ile taşırdık kestaneleri. Çekeceksen çek o resimde başka yerde bulamazsın kırılmıştır hepsi.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR-ŞEY Kesişimi

Sözel Anlatımlar

AyT görüşme kaydından

– Aysel teyze evin çok güzel ve köydekilerden farklı, nasıl sizin olmuş.
Eski Türkçe okuluymuş burası annem bile Osmanlı zamanı 3 sınıfa kadar burada eğitim görmüş. Cumhuriyetten sonra aşağıdaki okulu yapıyorlar, burayı satıyorlar, dedem alıyor. Annemde tek çocuk ondan bana kaldı. Satılıp bölünmedi.
– Peki okulu nasıl eve çevirmiş deden
Aslında kestane deposu olarak almış burayı o zaman kestaneler bol burayı depo olarak kullanmış. Kendisi de bir soba kurmuş aşağıya bazen burada kalıyormuş. Kestaneler azalınca bir müddet boş kalıyor, öğretmen kızlara veriyor kalsınlar diye. Kelez köyünden Tahir usta ve gözeler köyünden marangoz Orhan gelip böyle yapmış işte yukarıda benim annemin kız kardeşimin odaları filan var gördün zaten.
– Kestaneler niye evde bekletiliyor nasıl toplanıyor?
Dokumacılar sınıkla dokur. Vurdun kestaneler düştü ya yumağı açılanları alır kömbelere toplarsın, tokmakla döversin. Arada kalan küçük açılmayanları hepikle küçükleri döversin onlarda açılın buna da bok eşmek deriz. harharclar onları taşır. Açılmayanların üstünü bir yere toplarsın, üstünü dallarla gazelle kapatırsın yağmuru yiyince kolayca açılın diye.

Çıkarımlar

Mekan-yaşam biçimlenişinde şiir-şey kesişimi, geçim kaynağını sağlayan üretim-tüketim ilişkisinde okunmaktadır. Günümüzde bölge geçimini turizmden sağlamaktadır. Ancak yöre halkı için esas üretim kestane dir. Bu nedenle kestane ağacı yaprağı gazel adını almakta ve gazeli anlatmak köyü anlatmaktadır. Cumalıkızık'ın mekan-yaşam biçimlenişi, aynı gazelin kuruyup dökülmesi gibi kestanelerin kurumasiyla şekillenmiştir. Gelecekte şekilleneceği gün beklenmektedir.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR-TOPLUM Kesişimi

ŞeT görüşme kaydından

.....

– Hediyelik dükkânı da sizin herhalde, gecen geldiğimde bilmeden oğlunuzla tanıştım. Yeni mi yaptınız orayı, bu turizm getirisi artınca, damdan alıp yapmışsınız gibi duruyor.

Yok yeni yapmadık vardı orası. Kayınpederim hayvancılık işleri azalınca damı bölüm bakkal dükkanı yapmıştı. Köyün tek bakkalıydı. İçindeki raflar o zamandan kalanlar. Onardık, boyadık hala kullanıyoruz. Hafta sonları da benim oğlan açıyor. Hafta içi kapalıdır. Hediyelik ıvır zıvır damı oldu şimdide.

– Dam kelimesi de ağzınızdan düşmüyor.

Öyle farketmedim. Alışkanlık herhalde. Dam önemli tabi, insanın başını sokacak bir damı olmalı. Kurdun kuşun, börtü böceğin hepsinin var bir damı. Bizde hayvanlarımıza, eşyalarımıza, senin gibi gelen misafirlerimize dam yapıyoruz. Yaradan damsız, ocaksız bırakmasın.

GüT görüşme kaydından

.....

Ben Bursa'da doğdum büyüdüm ama babam dedelerim bu köylülermiş. Babam biz toprağımızdan kopmayalım diye sürekli burayla ilgili anılarını hikâyelerini anlatırdı, yazları buraya gelirdik. O zaman hayvancılık yapıyordu. Sabahları hayvanlarını çanını müzik gibi dinleyerek uyanırdım. Hayvanların çanları sanki babamın anlattığı hikâyelerin müziğini çalıyor gibi gelirdi. En güzel müzikten bile daha çok severdim o çan seslerini, o sesleri tekrar dinlemek için akşama kadar hayvanların dönüşünü beklerdim. Babamın hikayeleri anlatıları o kadar içime işlemişti ki sanki bu köyde doğup büyümüş gibi hissettim, hep bu köye aittim ben. Sonra yaş ilerleyince buradan ev aldık, 2 yıl çoğunlukla burada yaşadık. O zaman daha çok yabancı turistler özellikle İngilizler geliyordu. Tabi şimdiki gibi buralar turistik değil, yeme içme yerleri yoktu, bahçemde gelenleri misafir gibi ağırlıyordum, bir şeyler ikram ediyordum. Daha çok insanı misafir etmek isteyip yan evi de aldık, yanına da aynı tarzda bir ek yaptık. İlk evde biz kalıyoruz. İkincisi konukevi olarak hizmet veriyor. Damı ve aşhaneyi mutfak olarak kullanıyoruz. İlk ahududu şenliğinde açıldık, ilk yatılı misafirlerimizi ağırladık o günden bu yana da hizmet veriyoruz. Artık biz yaşlandık, daha çok çocuklarımız ilgileniyor işletmeyle biz beyaz evde buraların tadını çıkarıyoruz. Bizim hikayemiz de böyle işte.

AyT görüşme kaydından

.....

– Bu işe nasıl, ne zaman başladın teyzem. Hayvancılık bitince mi?

4-5 tane ineğim vardı, hala bazen rüyama gözleri giriyor. Çok özlüyorum. Çoban akşam getirirdi akşamları buraya egreğe bırakırdı. O hayvanlar evlerini bilirdi. Evlerinin kapılarından kafalarını uzatır beni içeri al der gibi mölerlerdi. Çan sesleri çınlardı sokakta

Sözel Anlatımlar

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞİİR-TOPLUM Kesişimi

Görsel Anlatımlar

Çıkarımlar

Beden-şiiir kesişiminin yansımaları, şiiir-toplum izdüşümünü oluşturmakta, bunlarda beden ve toplum deneyimi ile şekillenen mekansal ifadelere yansımaktadır. Üretim ve tüketime bağılı olarak mekan ihtiyacı ve mekanın fiziksel özellikleri dönüşmekte, ancak şiiirsel imgesi devamlılık sağlamaktadır. Çünkü değıışen, beden ve toplumsal yapı içindeki kullanımdır. Diğier yandan; beden-şiiir kesişimi, toplum-şiiir kesişimine evrilmektedir.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY-TOPLUM Kesişimi

Sözel Anlatımlar

NeT görüşme kaydından

70'lerde elektrik gelene kadar, akşamları lamba iskemlesinin çevresinde toplanırdık. Bizim evde 4 köşeli olanı vardı, gaz lambası akşamları üzerine koyar, çevresinde mahallenin kızları toplanır, çeyizleri işlerdik. Bizim zamanımızda çeyiz yapmak bile zordu, elektrik geldi de rahat bir nefes aldık.

ŞeT görüşme kaydından

– Anlaşılan tüm yenilikleri oğlanların sünnetinde yaptınız? Ne zaman oldu.
Evet, kızım sünnet yapıyoruz mecbur konu komşu gelecek onlar ağırılanacak evi elden geçirdik. Köşkü kapatıp çardağı bölüp mutfak yaptık. Şu köşedeki banyo dolabının yerine de banyo yaptık. Ben çardaktan tek kapısı olsun istedim. Eşim zorla içerdeki odadaki dolap kapağı yerine kapı koydurdu. Sonra ameliyat olunca çok dua ettim. O kapı sayesinde gidip gelebiliyordum. Yoksa çardaktaki kapıyı kullanmazdım, baya yattım. Çardakların tamamını pencereyle kaptık.

NiT görüşme kaydından

– Yukarıdaki ocak neredeydi hala duruyor mu?
Çardağın oradaki oda da ocak vardı. Orda yemek yapardık o oda ısınır. Çardakta da bulaşıklık vardı orda yıkardık bulaşıkları.
– Yukarı su taşımak zor olmuştur.
Zor olmadı, benim kayınpeder severdi yeni şeyleri su gelir gelmez yukarı su çektirdi.
– Banyoyu nasıl yapıyor dunuz, banyo dolabımı vardı her oda da?
Bizim oda sonradan eklendiğinden yoktu kayın validenin odasına iniyorduk. Sonra bey bizim odaya da yaptı. Hamama gidiyorduk. Hamam keyfi sefası ayrı güzel olurdu, hele bir deli kınaları yapırdı. Güzel kınadan önceki gün hamam gidilirdi, hep beraber çalınır söylenir eğlenilirdi, çengiler bile gelirdi. Deli kına deriz. Sanırım deli gibi eğlendiğimizden. Benim deli kınam çok güzel olmuştur.
– Şimdi duruyor mu ocak, bulaşıklık, banyo dolabı,
Söktüm hepsini. Bulaşıklığın yerine daha büyük mutfak yaptım. Banyo dolabın yerine de kocaman banyo yaptırdık güzel rahat oldu.

AyT görüşme kaydından

– Ekmek teknesi yukarıda ya sizin bulaşıklık filan nasıl oluyordu. Su nasıl yukarı alındı nasıl aşağı verildi. Var mıydı?
Bak asıl sen gel şuraya bak (iki evin birbirine birleştiği dışarı çıkma gibi uzanan bir yer gösteriyor). Bu iki evin bulaşıklığı dışarıdan birleşmiş iki evin birbirine bağlantısı varmış gibi duruyor. Aslında yok onlar iki evin bulaşıklığı gir oraya doğru bak boru göreceksin. O plastikler eskiden yoktu dışarı şırşır diye su akarmış. Sonra yağ tenekelerini kesip kıvırıp boru yaparlarmış. Yağ tenekelerini her şeye kullanırdık. Plastik boru taktılar mutfak oldu. Zeytinyağları, başka yağ pek kullanılmazdı, buranın diğer köyleri yağcıdır. Büyük tenekeler ile gelirdi. Tenekeleri kıvırıp boru yapardık. Kışın yukarıdaki sarpının altına kıvırıp kapak yapar kışlıkları orada depolardık. Şimdiki gibi bolluk yoktu çeşit yoktu. Her şeyi değerlendirirdik. Dedem bir otelin eski karyolalarını satılırken alıyor. Onları üst kata odalara dizmiştik. Kimsenin evinde karyola yok. Sünnet yatağı, gelin yatağı yapılacakken o karyola ev ev gezerdi.

Cumalıkızık'ın Mekan-Yaşam Biçimlenişinde ŞEY-TOPLUM Kesişimi

Sözel Anlatımlar	<p>ZeT görüşme kaydından</p> <p>– Karyola var mıydı, yoksa divan mıydı? Karyola yoktu yüklükte yataklar vardı annem yapmıştı. Bir tanede kaynanam yapmıştı. Onları kullanırdık. Gelinlere aynalı dolap alınır. Gir şu odaya orda ayağı kırık dolap var. O benim gelin dolabım. Şerife abla burada ekliyor. Aysel teyzede gördüğümüz aynalı şifonyerde onun annesinin gelin dolabıymış. Ne güzel işlemleri var. Bu güzellikte dolap yok artık. O oda benim odamdı banyonun olduğu yerde bir şey yoktu su dökünme dolabı yaptık. Sonra da orası banyo olsun istedim. Kızlara (restorasyonu yapan mimarlardan bahsediyor) söyledim benim banyom hep burasıydı burası olsun diye. Penceresi bile eskisi gibi duruyor. [eskisi gibi durmasından çok mutlu yüzüne de bu durum yansıyor.]</p> <p>.....</p> <p>– Bulaşıklığı restorasyonda korumuşlar ocakta çardakta mıydı? Bulaşıklığın suyu nasıl oluyordu. Ara boşlukları güzel yapamadılar daha muntazamdı bahçeye akardı su. Bakır kaplarla getirirdik. Onların alt taşları olurdu bakır kapları oraya koyar içinde su alır yıkardık. Daha sonra aşağı yeni mutfak kurduk hala onu kullanıyor kızım. Bu bölümde bizim içeride mutfağımız var. Aynı evde iki aile iki baş olduk. Ne yapacaksın insan kendi yetiştirdiği evladına da ters düşebiliyor.</p>
Görsel Anlatımlar	
Çıkarımlar	<p>Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin ortak deneyimi ile şey-mekan ilişkisi kurulmakta ve mekanın şeyleri olan banyo mutfak gibi herkesin kullandığı mekanlar bir yer edinmektedir. Beden hareketi ile mekanın şeylerine aynı şekilde erişilmek ve beden his dünyasında bu yerler korunmak istenmektedir. Şey-toplum kesişiminde aynı erişim, aynı yer, aynı alışkanlıkların aranması fiziksel gereklerden ziyade hissedilen ve geçmişin hissettirdiklerinin hatırlanmasının yarattığı mutluluktan kaynaklanmaktadır.</p>

ÖZGEÇMİŞ

Derya Adıgüzel Özbek; 2009 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü'nden üçüncülük ve yüksek onur dereceleriyle mezun oldu. Aynı yıl yüksek lisans eğitimine Kadir Has Üniversitesi, Tasarım Yüksek Lisans Programında burslu olarak başladı. 2011 yılında "Türkiye'deki İç Mimarlık Eğitiminde Çevresel Yaklaşım" başlık yüksek lisans tez çalışmasını tamamladı. Erasmus+ doktora araştırmacısı bursu ile doktora çalışmalarını altı ay Ku Leuven Sint-Lucas Gent'de, Mimari Teori ve Tasarım araştırma bünyesinde devam etti. Phare Design bünyesinde tasarladığı Lokum Aydınlatma Koleksiyonu ve Harem Avize ile İstanbul Design Week'e katıldı. Tasarımını, uygulamasını ve danışmanlığını yaptığı çeşitli mağaza ve aydınlatma tasarımı projeleri bulunuyor. Akademik çalışmalarını yurt içi ve dışı bilimsel toplantılara katılarak ve makale çalışmaları ile sürdürüyor.